

นตฤติ ปณฺณาสมา อาภา
แสงสว่างเสมอด้วยปัญญา ไม่มี

หนังสือรวมบทความเล่มนี้เป็นผลของความร่วมมืออันยาวนานของนักวิชาการไทยและญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการร่วมมือที่เรียกว่า Thammasat-Kyoto Core University Program ที่มีหน่วยงานหลักทั้ง 4 คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกียวโต (โดยมี Center for Southeast Asian Studies เป็นตัวแทน) กับหน่วยราชการของทั้ง 2 ประเทศ คือ สภาวิจัยแห่งชาติ (The National Research Council of Thailand) และ The Japan Society for Promotion of Sciences (JSPS) ทำหน้าที่ประสานงานให้เกิดการวิจัย ค้นคว้า ประชุม สัมมนา และจัดพิมพ์เผยแพร่งานวิชาการของทั้งสองประเทศ และในบางครั้งก็ดึงนักวิชาการจาก "อุษาคเนย์" ด้วยกันเข้าร่วม

SOUTHEAST ASIA

อุษาคเนย์

ISBN 974-89608-9-7

ผู้แปล: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

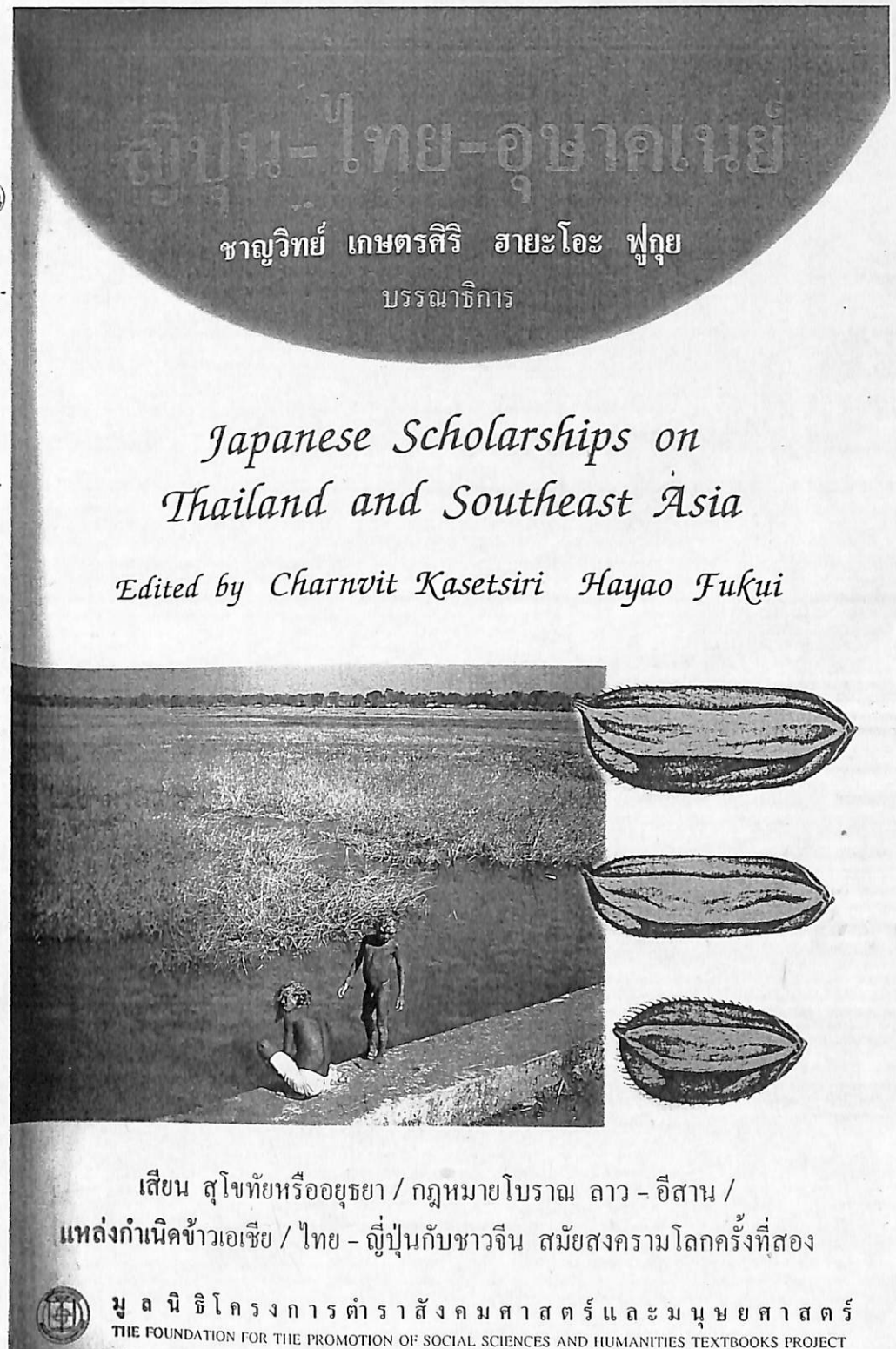
ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

ผู้เรียบเรียง: ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ ชื่นชูชัยกิจ

เขียน สุโขทัยหรืออยุธยา / กฎหมายโบราณ ลาว - อีสาน /
แหล่งกำเนิดข้าวเอเชีย / ไทย - ญี่ปุ่นกับชาวจีน สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
THE FOUNDATION FOR THE PROMOTION OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES TEXTBOOKS PROJECT

**สัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีน
ในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง***

โดย
เออิจิ มูราชิมา**

แปลโดย
**นครินทร์ เมฆไตรรัตน์
เออิจิ มูราชิมา**

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างทหารญี่ปุ่นกับชาวจีนในประเทศไทย มีความแตกต่างจากเขตพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งทหารญี่ปุ่นยึดครองในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองอย่างมาก เพราะในกรณีของไทย ประเทศไทยได้ทำสัญญาพันธมิตรกับรัฐบาลไทย ฉะนั้นจึงมีรัฐบาลไทยเป็นตัวกลางอยู่ในสมัยสงครามนี้ รัฐบาลไทยได้พยายามรักษาเอกราชและอำนาจอธิปไตยไว้อย่างที่สุด และไม่ยินยอมให้ทหารญี่ปุ่นดำเนินการกับชาวจีนโดยพลการ ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ต้องพยายามระมัดระวังไม่ให้ฝ่ายไทยขัดเคืองโดยหวังที่จะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายรัฐบาลไทยอย่างเต็มที่ และในอันที่จริงแล้ว ในช่วงที่ทหารญี่ปุ่นตั้งกองกำลังอยู่ในเมืองไทย แนวนโยบายต่อชาวจีนล้วนมาจากรัฐบาลไทยเกือบทั้งสิ้น โดยที่ฝ่ายรัฐบาลไทยไม่ได้มีการปรึกษาหารือกับฝ่ายญี่ปุ่นแต่ประการใด มิพักต้องกล่าวถึงแนวนโยบายต่อชาวจีนของไทยบางส่วน ซึ่งไม่ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ทางการทหารของฝ่ายญี่ปุ่น รวมทั้งการปราบปรามชาวจีนของรัฐบาลไทยซึ่งมีมาก่อนสงคราม ซึ่งดำเนินสืบต่อมาจนถึงช่วงเวลาที่ฝ่ายสัมพันธมิตรได้เปรียบฝ่ายอักษะในสถานการณ์สงคราม เรื่องนี้ส่งผลให้ผู้นำชาวจีนบางคนหันมาพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวโดยรวมแล้ว ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีน และรัฐบาลไทยในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา เป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง

* บทความนี้แปลจากบทความภาษาญี่ปุ่นชื่อ "The Thai-Japanese Alliance and Overseas Chinese in Thailand" *Review of Asian and Pacific Studies* no. 13 January 1996 โดยเอจิ มูราชิม่า (Eiji Murashima) และ

** ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติของประเทศไทย ที่ให้การสนับสนุนการทำงานวิจัยของผู้เขียน

ปัจจัยซึ่งกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีนและรัฐบาลไทย ได้แก่ สถานการณ์โลกอย่างหนึ่ง กับความคาดหวังและผลที่ฝ่ายไทยได้รับจากญี่ปุ่นอีกอย่างหนึ่ง คงเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า รัฐบาลไทยกับฝ่ายญี่ปุ่นได้ลงนามใน "กติกาสัญญาพันธมิตร" เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และโดยกติกาสัญญานี้ ก็ได้มีการทำข้อตกลงฉบับย่อยๆ ด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับความร่วมมือจากฝ่ายไทยตลอดมาจนสิ้นสุดสงคราม แต่เรื่องนี้มีได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะเป็นไปโดยราบรื่น ในที่นี้ เราจะแบ่งยุคสมัยของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นอย่างกว้าง ๆ ออกได้เป็นสองสมัย สมัยแรกเป็นช่วงเวลาซึ่งฝ่ายอักษะได้เปรียบในสถานการณ์สงคราม กับอีกสมัยหนึ่งเป็นช่วงเวลาซึ่งสถานการณ์แปรผันไปเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรได้เปรียบในสถานการณ์สงคราม การเปลี่ยนแปลงนี้ในการรับรู้ของผู้นำไทยเกิดขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคมและมิถุนายน พ.ศ. 2486 และในรอบของยุคสมัยกว้างๆ ดังกล่าวข้างต้น เราจะพิจารณาในรายละเอียดแบ่งเป็นยุคละสองช่วงเวลา รวมแล้วแบ่งเป็นสี่ช่วงเวลา ช่วงที่หนึ่ง เริ่มตั้งแต่มีความตกลงกติกาสัญญาพันธมิตรจนถึงกลางปี พ.ศ. 2485 ในช่วงนี้ ฝ่ายไทยมีความหวังว่าจะได้รับสิ่งตอบแทนจากสัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่น โดยเฉพาะในเรื่องการได้รับดินแดน และการสร้างประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจในเขตพื้นที่ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงที่สอง เริ่มจากกลางปี พ.ศ. 2485 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 เป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายผู้นำไทยมีความผิดหวังไม่ได้รับการตอบสนองคือไม่ได้เป็นมหาอำนาจ และเผชิญหน้ากับการขยายอำนาจของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทย อันเป็นสิ่งที่ฝ่ายผู้นำไทยไม่มีความปรารถนาให้เป็นเช่นนั้นเลย ช่วงที่สาม ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 อันเป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายอักษะได้เสียเปรียบทั้งในยุโรปและเขตแปซิฟิก และนับตั้งแต่เดือน

มิถุนายน พ.ศ. 2486 เป็นต้นไป จอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางแผนป้องกันประเทศไทยโดยอิสระ ต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 การทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรในเขตกรุงเทพฯ ได้ทวีความรุนแรงขึ้น ความไม่ร่วมมือของฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัด ความสัมพันธ์เลวร้ายลง ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เริ่มติดต่อกับรัฐบาลจุงกิง คิดวางแผนทางการทหารร่วมกับรัฐบาลจุงกิงเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น และในช่วงสุดท้าย เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 จนถึงสิ้นสุดสงครามในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2488 ในสมัยนั้นคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกบังคับให้ลาออก เนื่องมาจากการปฏิบัติในลักษณะอำนาจนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้ฝ่ายสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพลະທ່າໄປສ້າງกลุ่มการเมืองขึ้นโดยมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ ในขณะเดียวกันฝ่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งไม่มีความหวังจากคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ปรามไม่ให้จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้กำลังทหารกลับเข้ามามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง และในสมัยนี้ นายควง อภัยวงศ์ได้ก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อรักษาเอกราชและให้ประเทศไทยประสบภัยจากสงครามน้อยที่สุด ในการนี้ รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ได้ปฏิบัติอย่างเป็นมิตรในทางที่เปิดเผยกับฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งตรงกันข้ามกับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยที่ในทางลับ ได้มีขบวนการเสรีไทยดำเนินงานติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร ในช่วงนี้ แผนนโยบายต่อต้านชาวจีนอย่างรุนแรงในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ถูกยกเลิกไปเกือบทั้งหมดด้วย

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์สามฝ่ายระหว่างญี่ปุ่น ชาวจีนและรัฐบาลไทยในกรอบของเวลาที่ได้จัดแบ่งไว้เป็นสี่ยุคดังกล่าว รวมทั้งจะกล่าวถึงขบวนการใต้ดินของก๊กมินตั๋งและคอมมิวนิสต์ ซึ่งขยายตัวในช่วงครึ่งหลังของสงครามมหาเอเชียบูรพา

ตอนที่ 1 สัญญาพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับความร่วมมือของชาวเอเชียในประเทศไทย-จากการถูกบังคับสู่การแสวงผลประโยชน์

วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กรมที่ 4 กับกรมที่ 5 ของกองพลรักษาทหารองศาเคลื่อนพลจากกัมพูชาเข้ามาในเขตภาคกลางของประเทศไทย ในการนี้ กองพันที่ 1 กรมทหารที่ 5 ซึ่งทำหน้าที่เป็นทหารส่วนหน้าอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของพันเอกอิวาคุโระ มีการะหน้าที่เข้ายึดสนามบินดอนเมือง โดยเข้ายึดสนามบินดอนเมืองได้ในตอนเช้าของวันที่ 9 ธันวาคม และในเวลา 11 น. ของวันเดียวกันได้เคลื่อนกำลังจากดอนเมืองเข้ามาในกรุงเทพฯ กองกำลังส่วนหน้าของพันเอกอิวาคุโระนี้ ได้รับคำสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นกองกำลังรักษากรุงเทพฯ ตามคำสั่งที่ 308 ของกองพลรักษาทหารองศา ซึ่งออกคำสั่งที่กรุงเทพฯ เมื่อเวลา 19 น. ของวันที่ 9 ธันวาคม คำสั่งดังกล่าวได้กำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ประการหนึ่งคือการเข้าควบคุมสมาคมพาณิชย์จีนอีกประการหนึ่งคือสนับสนุนและช่วยเหลือสถานทูตญี่ปุ่น เพื่อควบคุมแก้ไขหนังสือพิมพ์จีนฝ่ายจุงกิง (สมัยนั้นมีหนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยเพียงฉบับเดียวเท่านั้น ได้แก่ หนังสือพิมพ์ตงจ้วน) ในขณะเดียวกันกองกำลังในสังกัดกองพลรักษาทหารองศาอื่น ๆ ได้กระจายกำลังกันไปยึดจังหวัดลพบุรี สระบุรี ปราชญ์บุรีในช่วงเวลาบ่ายของวันที่ 9 ธันวาคม นั้นหมายความว่ากองทหารญี่ปุ่นได้เข้ายึดเขตภาคกลางของประเทศไทยได้ทั้งหมดในวันที่ 10 ธันวาคม¹ ในขณะที่ในเขตของภาคใต้ของไทยนั้น กองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกตั้งแต่ตอนเช้าของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 โดยไม่มีกองกำลังของฝ่ายอังกฤษบุกเข้ามาต้านทานตามความคาดหวังของผู้นำไทยบางคน และจนถึงวันที่ 10 ธันวาคม กล่าวได้ว่า กองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดเข้าครองประเทศไทยเป็นผลสำเร็จ

ตั้งแต่ 22.30 น. ของวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (เวลาประเทศไทย) สถานทูตญี่ปุ่นได้เริ่มการเจรจาเกี่ยวกับการยกพลเข้ามาในเขตประเทศไทยอย่างสันติ แต่ในขณะนั้น นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ปรากฏตัว จึงเกิดมีการสู้รบกันขึ้นตั้งแต่เวลาประมาณ 2 นาฬิกาของวันที่ 8 ธันวาคม ในบริเวณ 6 จังหวัดในเขตภาคใต้ และการสู้รบระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ภาคใต้นั้น นายทหารไทยรวมทั้งตำรวจ ได้เสียชีวิต 9 คนและบาดเจ็บ 9 คน ระเบิดประทวนและพลทหารเสียชีวิต 140 คนและบาดเจ็บ 119 คน พลเรือนไทยเสียชีวิต 34 คนและบาดเจ็บ 30 คน ในส่วนของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่ากองพลที่ 5 ซึ่งยกพลขึ้นบกที่จังหวัดสงขลาและปัตตานี ได้เสียชีวิต 33 คน ในจำนวนนี้เป็นนายทหาร 3 คน บาดเจ็บ 45 คน และในส่วนของกรมทหารราบที่ 143 ซึ่งยกพลขึ้นบกที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เสียชีวิต 6 คน ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เสียชีวิต 2 คน ที่จังหวัดชุมพรเสียชีวิต 12 คน และที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฝ่ายญี่ปุ่นเสียชีวิต 88 คน²

จนถึงเวลา 7 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ และในเวลา 7.30 น. จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้มีคำสั่งยุติการต่อสู้ไว้ชั่วคราวโดยลำพัง ซึ่งเป็นผลจากการที่ในขณะนั้นฝ่ายญี่ปุ่นได้บีบบังคับต่อตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในรายงานโทรเลขฉบับที่ 932 ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ของเอกอัครราชทูตทสึโบกามิกล่าวว่าในขั้นสุดท้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ “ยอมจำนน” และยอมรับข้อตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่น โดยอนุญาตให้กองทหารญี่ปุ่นผ่านดินแดนไทยในเวลา 10.30 ของวันเดียวกันภายหลังจากมีการประชุมคณะรัฐมนตรี ต่อมาในเวลา 15.00 น. ของวันที่ 9 ธันวาคม ผู้บัญชาการกองทัพบกที่ 15 ช็องโงชิโร อิดา (Shojiro Iida) ได้เดินทางมาถึงสนามบินดอนเมือง กองทัพบกที่ 15 นี้ มีหน้าที่หลักทำให้ประเทศไทยมีเสถียรภาพ เพื่อให้

การต่อสู้ในเขตมลายูมีความคล่องตัว ในอีกประการหนึ่ง คือการเตรียมการในประเทศไทยเพื่อการบุกรุกเข้าไปในเขตประเทศพม่า พลโทอิดาได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันเดียวกัน ซึ่งน่าจะมีผลต่อการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันต่อ ๆ มาอยู่ไม่น้อย³ ในช่วงเวลาหลังเที่ยงของวันที่ 10 ธันวาคม กองกำลังนาวิกวันออกไกลของอังกฤษได้ถูกโจมตีและถูกทำลายลงโดยเครื่องบินของฝ่ายญี่ปุ่นเกือบทั้งหมด ข่าวสารเรื่องนี้มาถึงกรุงเทพฯ ทันที และในเวลา 19 น. ของวันเดียวกัน นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ติดต่อกับเอกอัครราชทูตทสึโบกามิ โดยกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นศัตรูกับญี่ปุ่นอย่างที่ใดเคยสัญญาไว้ และคิดว่าถึงเวลาแล้ว ที่ฝ่ายไทยสมควรตกลงปลงใจประกาศสงครามกับอังกฤษ แม้ว่าประชาชนมีความนิยมอังกฤษมานาน จึงจะนำมติมหาชนให้คล้อยตามการประกาศสงครามกับฝ่ายอังกฤษโดยทันทีทันใดได้ยาก ต้องมีการเตรียมการหลายขั้นตอนก่อนประกาศสงคราม ในระยะนี้ ได้ประกาศกฎอัยการศึกตั้งแต่เวลา 21.00 น. ของคืนนี้ เพื่อป้องกันจารกรรมและการปฏิบัติงานใต้ดินของฝ่ายอังกฤษและรัฐบาลจุงกิง รวมทั้งจะมีการปรับคณะรัฐมนตรีภายในไม่ช้า หลังจากนั้น จะมีการทำสัญญาพันธมิตรกันได้” แต่เรื่องนี้เอกอัครราชทูตทสึโบกามิได้ตอบว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกขอบพระคุณและเชื่อในการตัดสินใจของท่าน แต่ถ้าไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมแล้ว ก็เป็นเรื่องยากที่จะให้ประชาชนญี่ปุ่นหรือกองทหารญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศไทยเชื่อใจท่านได้ จึงใคร่ขอให้มีการลงนามคำสัญญากันเดี๋ยวนี้” หลังจากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อ่านร่างสัญญาข้อตกลงแล้วตอบตกลงพร้อมลงนาม แต่ฝ่ายเอกอัครราชทูตทสึโบกามิ มิได้จัดเตรียมสัญญาข้อตกลงมาสองฉบับ การลงนามในหนังสือสัญญาข้อตกลงจึงได้กระทำในวันถัดไป⁴ เนื้อหาของสัญญานี้ ตรงกับหัวข้อนโยบายต่อประเทศไทย ซึ่งการประชุมระหว่างรัฐบาลญี่ปุ่นกับกรม

สนาธิการของญี่ปุ่นได้ตกลงกันเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2484 กล่าวโดยสรุปเนื้อหาของสัญญาคือการที่ประเทศทั้งสองร่วมรักและป้องกัน ประเทศไทยร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นในการทหาร ฝ่ายญี่ปุ่นเองเคารพเอกราช อธิปไตยและเกียรติศักดิ์ของประเทศไทย และร่วมมือเพื่อให้ไทยได้ดินแดนที่เสียไปกลับคืน ครั้นถึงเวลา 11.20 น. ของวันที่ 11 ธันวาคม นายกา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลงนามในสัญญา “ความตกลง...ไทยกับญี่ปุ่นเป็นพันธมิตรกันทั้งการรุกและการป้องกัน โดยจะให้ความร่วมมือทางทหารแก่ญี่ปุ่นตามที่จำเป็น...”⁵ และในวันที่ 12 ธันวาคม นายกา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีแถลงการณ์ทางวิทยุกระจายเสียง กล่าวถึงเหตุผลและความจำเป็นว่า

“รัฐบาลขอแจ้งให้ประชาชนทราบว่า การที่ได้ตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่นดังกล่าวนี้ ก็โดยได้พิจารณาแล้วอย่างรอบคอบ และเห็นว่าเป็นทางดีที่สุดที่จะปฏิบัติให้เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติในสถานการณ์เช่นนี้ ฉะนั้น แต่บัดนี้เป็นต้นไปขอให้ตระหนักแน่ว่า ญี่ปุ่นเป็นมิตรกับไทย เพื่อร่วมกันเชิดชูเกียรติศักดิ์ให้รุ่งโรจน์ยิ่งขึ้นไป”⁶ และเรื่องการประกาศนี้ นายโยชิมิ นิดตะ ประธานสาขาบริษัทมิซูบิชิไซจิประจำกรุงเทพฯ ผู้มีความกว้างขวาง มีความสัมพันธ์ทั้งกับฝ่ายสถานทูตและกองทหารญี่ปุ่นอย่างลึกซึ้ง ได้ฟังแถลงการณ์ของรัฐบาลไทยดังกล่าวแล้ว ได้เขียนความรู้สึกในบันทึกของเขาว่า ฝ่ายไทยถูกบีบบังคับให้ลงนามความตกลง ฝ่ายไทยมีความรู้สึกเคืองแค้น จะยาวนานถึงสองร้อยปีหรือไม่ขึ้นกับวิธปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นนับจากนี้เป็นต้นไป และเป็นเรื่องที่น่าหวาดวิตกอย่างแท้จริง⁷

วันที่ 13 ธันวาคม กองทัพที่ 15 ของฝ่ายญี่ปุ่นกับฝ่ายทหารไทยได้ตกลง “หลักการร่วมยุทธระหว่างไทยกับญี่ปุ่น” ซึ่งลงนามอย่างเป็นทางการต่อมาในวันที่ 14 ธันวาคม เพื่อโจมตีกองทหารศัตรูในเขตประเทศพม่า และในตอนค่ำของวันที่ 13 ธันวาคมนั้น ได้มีคำสั่งถึง

กองทหารไทยที่มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งเตรียมพร้อมอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรี ให้ย้ายกำลังพลขึ้นไปประจำในเขตภาคเหนือ⁸ กองกำลังส่วนนี้ในระยะต่อมา คือในวันที่ 24 ธันวาคม ได้ถูกจัดตั้งใหม่เป็นกองทัพพายัพเพื่อปฏิบัติการกิจในเขตรัฐฉานของประเทศพม่า

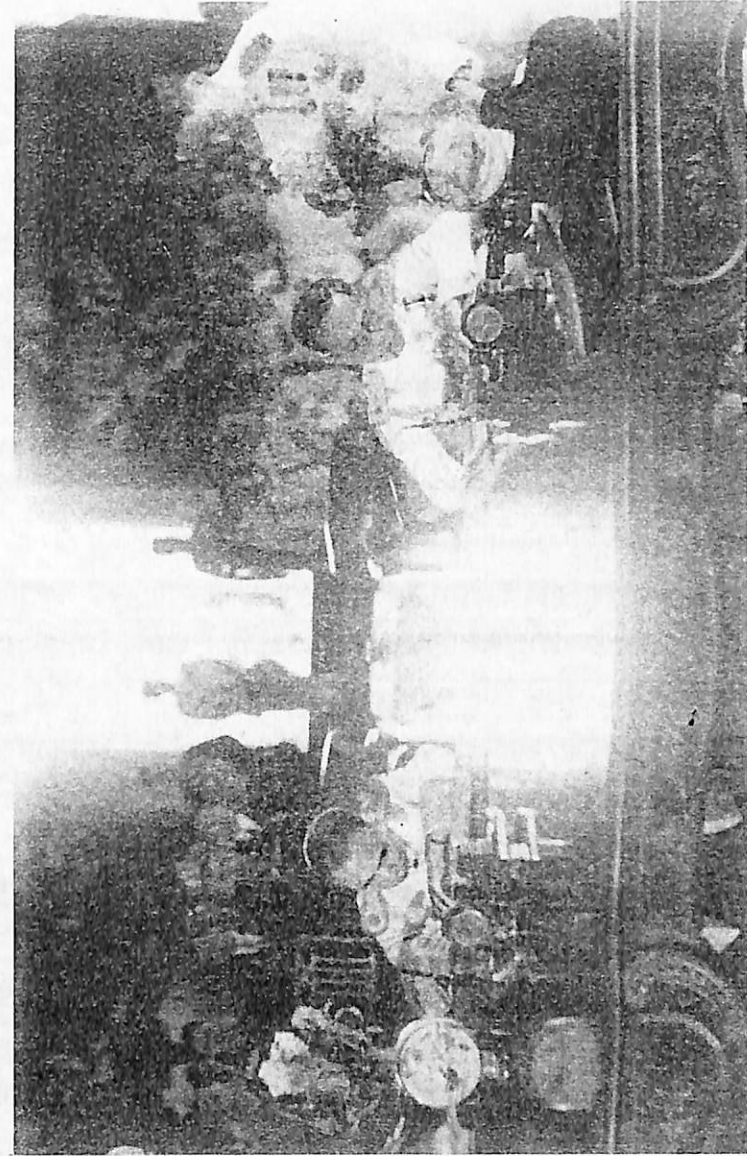
วันที่ 14 ธันวาคม มีการประชุมของคณะอนุกรรมการประสานงานกับทหารญี่ปุ่น และในที่นี้ พันเอกประยูร ภมรมนตรีได้กล่าวในที่ประชุม มีความตอนหนึ่งว่า

“ญี่ปุ่นเขาถือว่าเขาใหญ่กว่าเรา เขาถือว่าเราเป็นเพียงสาขาของเขา เหตุนี้การทำการรบครั้งนี้ ญี่ปุ่นก็จะเป็นผู้ออกหน้า ฝ่ายเราตามหลัง และให้ความช่วยเหลือเขาทุกวิถีทาง พฤติการณ์ปรากฏอยู่เฉพาะหน้าในขณะนี้ เปรียบเหมือนหินตกลงจากเขา เราต้องหลบให้ดีหรือเปรียบเหมือนน้ำเชี่ยว เราต้องทำทวนแบ่งน้ำเป็นช่องพอให้น้ำไหลไปได้ โดยไม่ทำให้เราได้รับความเดือดร้อน ฉะนั้นขออย่าให้ถือข้อบังคับและกฎหมายของเราให้มากนัก... ถ้าเกิดขัดข้องขึ้น เขาเกิดไม่ไว้ใจเราขึ้นมาเขาอาจยึดหรือทำสิ่งใดขึ้น เราก็จะลำบาก...”⁹

ถัดมาในวันที่ 15 ธันวาคม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งการให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจัดประชุมผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ในที่ประชุมนี้ ได้มีการแจ้งให้ผู้แทนกระทรวงทราบถึงกติกาสัญญาพันธมิตร โดยอธิบายว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นสมควรให้ข้าราชการปฎิญาณตนว่าจะปฏิบัติหน้าที่ราชการตามแนวนโยบายใหม่อย่างเคร่งครัด ซึ่งรัฐบาลไทยได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น โดยที่

ข้าราชการทุกกระทรวงลงนามในเอกสารปฏิญาณตน และส่งรายงานตามกระทรวงขึ้นมามาตามลำดับ เรื่องนี้สอดคล้องกับคำพูดของพันเอก ประยูร ภมรมนตรีซึ่งย้าว่าประเทศไทยไม่มีทางเลือก การปฏิญาณตนก็เป็นเช่นเดียวกัน ความรู้สึกในขณะนั้นคือ ฝ่ายไทยถูกบังคับให้เข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น ดังจะเห็นได้จากรายงานของกรมโฆษณาการซึ่งกล่าวว่า มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งได้ลงข่าวว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีข้อตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว เจ้าหน้าที่กรมโฆษณาการพิจารณาว่า คำกล่าวในลักษณะนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดคิดว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ทรยศต่อชาติ เห็นควรสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าว¹⁰ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงความรู้สึกของฝ่ายไทยในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดีว่าถูกบีบบังคับโดยสถานการณ์อย่างไม่มีทางเลือกเสี่ยงให้เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับฝ่ายญี่ปุ่น

หลังจากนั้นไม่ถึงหนึ่งสัปดาห์ ความคิดเห็นของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในวันที่ 21 ธันวาคม ได้มีการลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตรระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น” อย่างเป็นทางการโดยมีผลบังคับใช้นับตั้งแต่ลงนาม ในสัญญาฉบับดังกล่าว ระบุว่าประเทศไทย “จะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคีนั้นด้วย บันดาปัจจัยของตนในทางการเมือง การเศรษฐกิจ และการทหาร” รวมทั้งมีข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ จัดทำเป็นภาคผนวกของกติกาสัญญาพันธมิตรฉบับดังกล่าวด้วย ข้อหนึ่งของข้อกำหนดฯ กล่าวว่า “ประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยเพื่อประสิทธิผลการเรียกคืนดินแดนดินแดนของประเทศไทย” หลังจากนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งโทรเลขที่ 196/2484 ถึงทูตพระประศาสน์พิทยายุทธ (วัน ชูถิ่น, 1894-1949) ประจำประเทศเยอรมัน กล่าวว่า “สัญญาพันธมิตรได้ตกลงโดยรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยความสมัครใจ รัฐบาลของ

พิธีลงนามใน “กติกาสัญญาพันธมิตร” ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พุทธศักราช 2484 (ภาพจากห้องสมุดโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้รับความเอื้อเฟื้อเพื่อสไลด์จากสำนักพิมพ์สารคดี)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กำลังคิดจะเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ ฉะนั้นโปรดติดต่อกับวงการเมืองของเยอรมันเพื่อตรวจสอบว่า เยอรมันมีความรู้สึกอย่างไร ในเรื่องดังกล่าวนี้”¹¹ ต่อมา วันที่ 30 ธันวาคม พระประศาสน์พิทยายุทธได้โทรเลขตอบกลับมีใจความว่า “เยอรมันก็อยากให้เราเข้า Axis (หมายถึงฝ่ายอักษะ-ผู้เขียน) แต่เกรงใจญี่ปุ่น จึงแนะนำให้ออกไปอีกหน่อย และให้ญี่ปุ่นเขาแนะนำเอง” ซึ่งเรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามมีคำบันทึก แนบท้ายหนังสือรายงาน ลงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2485 มีความว่า “ทราบแล้ว ให้ตอบรับว่าทราบแล้ว ขอขอบคุณ และว่าเรากับญี่ปุ่นเป็นคนเดียวกัน”¹² และในระยะถัดมา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ คือ หลวงวิจิตรวาทการ ได้มีคำสั่ง โดยโทรเลขที่ 24/2485 ถึงเอกอัครราชทูตติดเรก ชัยนาม มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“หลังจากได้ประกาศสงครามต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว ประเทศไทยมีความประสงค์เข้าร่วมสัญญาสามประเทศเยอรมัน อิตาลีและญี่ปุ่น (สัญญานี้ลงนามเมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2483 และหลังจากนั้นก็มิประเทศฮังการี รูมาเนีย และสโลวาเกียเข้าร่วมตามลำดับ-ผู้เขียน) เพื่อถูกนับเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มประเทศอักษะ เหตุผลของเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ท่านทราบอยู่แล้ว...”¹³ หลักฐานเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เปลี่ยนแปลงไปจากการมีความรู้สึกที่ถูกบีบบังคับมาเป็นความสมัครใจ รวมทั้งมีความประสงค์เข้าร่วมในกลุ่มประเทศของฝ่ายอักษะด้วย

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งอยู่ในระหว่างกลางของสงครามระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับอังกฤษ โดยไม่ได้เข้าร่วมกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง เมื่อมาถึงบัดนี้ กล่าวได้ว่า ได้เปลี่ยนท่าทีมาเป็นฝ่ายนิยมลัทธินิยมเอเชียอย่างเต็มตัว โดยพิจารณาว่าผลประโยชน์ของประเทศไทยนั้นตรงกับผลประโยชน์ของชาวเอเชียทั้งหมด ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นทำการ

โฆษณาอยู่ รวมทั้งได้คิดจะทำการฉวยโอกาสจากสถานการณ์ซึ่งฝ่ายอักษะกำลังได้เปรียบอยู่นั้น ทำการขยายผลประโยชน์ของประเทศไทยด้วย ซึ่งเห็นได้จากการที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งโทรเลขลงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ถึงจอมพลเชียงไคเซ็ค มีใจความว่า

“...ขอให้ พณฯ ท่าน แน่ใจว่า ข้อความซึ่งข้าพเจ้าเรียนมาโดยโทรเลขฉบับนี้ ได้เกิดจากน้ำใจอันบริสุทธิ์ของข้าพเจ้า โดยมีได้มีอำนาจหรืออิทธิพลใด ๆ มาบังคับ หรือจูงใจให้ข้าพเจ้าทำเช่นนั้นเลย

ประเทศไทยได้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับจีนมาตั้งแต่โบราณกาลจนกระทั่งถึงบัดนี้ ความทุกข์ความสุขอันใดที่ชาวจีนได้รับ ชาวไทยย่อมมีส่วนเสมอ การสงครามในระหว่างจีนกับญี่ปุ่นได้กระทำกัน ได้แลเห็นผลมาแล้วก็คือ การเสื่อมที่ไทรมระทมิทุกข์ของประชาชนชาวเอเชีย โดยทั่ว ๆ ไป และชาวจีนโดยเฉพาะ เมื่อคำนึงถึงว่าเวลานี้เป็นโอกาสที่ชาวเอเชียจะร่วมใจกันเพื่อผดุงฐานะของชาวเอเชียแล้ว ทุกคนย่อมคิดเห็นว่าการสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนั้นควรจะระงับลงโดยเร็วที่สุดที่จะเป็นได้... สำหรับตัวข้าพเจ้ากับคณะรัฐบาล พร้อมทั้งประชาชนของไทย เมื่อได้ตกลงดำเนินการร่วมมือกับญี่ปุ่นแล้วก็แลเห็นชัดขึ้นทุกวันว่า ชาตินี้เป็นชาติที่มีคุณธรรมสูง และมีเจตนาดีต่อชาวเอเชียด้วยกัน โดยบริสุทธิ์ใจ สิ่งใดอื่นนอกจากนี้ย่อมมาจากโฆษณาชวนเชื่อเพื่อ

ประโยชน์แก่ชาติอังกฤษทั้งสิ้น บัดนี้ ชาวพม่าและ
ชาวอินเดียกำลังตื่นตัว คำว่า 'เอเชียสำหรับชาว
เอเชีย' กำลังเป็นคำขวัญ และเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง
ชีวิตและความหวังของพวกเราในเวลานี้ ข้าพเจ้า
ขอเชิญชวนให้ท่านเข้าร่วมงานกู้เกียรติของเอเชีย
พร้อมกับพวกเรา...."¹⁴

โทรเลขนี้ ในอันที่จริงถูกส่งไปยังประเทศจีนไม่ได้ ฉะนั้น จึงมี
การประกาศทางวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้นแทน

วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 คณะกู้อิสรภาพอินเดีย (Indian
Independence League) ซึ่งมีสวามี สัตยานนท ปูรี เป็นประธานได้
จัดประชุมชาวอินเดียในกรุงเทพฯ มีการหาสมาชิกได้ 300 คนในวัน
เดียวกันนั้น¹⁵ ถัดมาในวันที่ 24 ธันวาคม ชาวพม่าในกรุงเทพฯ ก็ได้
จัดประชุมขึ้นที่โรงละคร กรมศิลปากร การประชุมคราวนี้ มีหลวง
วิจิตรวาทการเป็นผู้จัดการประชุม มีคนพม่าเข้าร่วมประมาณ 100 คน
ได้มีการจัดตั้งคณะพม่าอิสระในประเทศไทยขึ้น โดยมีหม่องลุนเผ่เป็น
หัวหน้าคณะ ทำการรวบรวมชาวพม่าทั้งในเขตกรุงเทพฯ และต่าง
จังหวัดได้ประมาณ 300-400 คน และจัดตั้งกองทหารพม่าอิสระขึ้น¹⁶
ในการประชุมทั้งของชาวอินเดียนกับชาวพม่าในครั้งนี้ จอมพล ป. พิบูล-
สงครามได้ส่งสาส์นแสดงความยินดีไปร่วมด้วย¹⁷

พันโทไชย ประทีปะเสน (1906-1961) ในฐานะกรรมการ
คนหนึ่งของการผสมไทย-ญี่ปุ่น ได้จัดการประชุมขึ้นเมื่อวันที่ 1
มกราคม พ.ศ. 2485 และเขาได้กล่าวกับที่ประชุมมีความตอนหนึ่งว่า

“กองทัพญี่ปุ่นต้องเข้ารบหลายด้าน ฉะนั้น
เมื่อทางการทหารมุ่งหมายแล้ว เราจะต้องดำเนินการ
การตามแผนทันที เมื่อเราต้องการอะไรจากเรา
ก็ควรให้เขา แต่ต้องไม่ลืมว่า อย่าให้เสียประโยชน์
ของเราด้วยในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้โปรดอย่าเข้าใจว่า
ที่เราช่วยเหลือเขานั้น เป็นไปในฐานะผู้รับใช้หรือ
ทาสในเรือนเบี้ย สมมุติว่าเราจะใช้ใครไปทำกิจธุระ
อย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็จะต้องให้เครื่องมือแก่เขา
เพื่อประโยชน์ในกิจการของเราเอง เราทำให้ญี่ปุ่น
ญี่ปุ่นก็อาจตอบแทนเราได้ในภายหน้า”¹⁸

จากคำกล่าวนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคำกล่าวของพันเอก
ประยูร ภมรมนตรีเมื่อสองสัปดาห์ก่อน แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายไทย
ได้เปลี่ยนแปลงท่าทีไปแล้ว ในช่วงนี้ ฝ่ายไทยได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทน
จากฝ่ายญี่ปุ่นเป็นสำคัญ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคณะกรรมการผสม
ไทย-ญี่ปุ่น เกิดขึ้นเพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการติดต่อกับหน่วยราชการไทย
หลายหน่วย ฝ่ายไทยจึงคิดจัดตั้งหน่วยงานเป็นศูนย์กลางในการติดต่อ
และประสานงานกับฝ่ายญี่ปุ่น

วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศไทยได้ประกาศสงคราม
กับอังกฤษกับสหรัฐอเมริกา และจากการประกาศนี้ ประเทศไทยสามารถ
บุกรุกเข้าไปในเขตแดนของประเทศพม่าได้ ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเรื่องนี้
เป็นสาเหตุหนึ่งของการประกาศสงครามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม
ซึ่งมีความประสงค์ต้องการยึดดินแดนในประเทศพม่า หลักฐานเรื่องนี้
เราพิจารณาได้จากการระดมพลชาวพม่าและไทยใหญ่ในประเทศไทย
ขึ้นโดยพลการของฝ่ายทหารญี่ปุ่น เพื่อจัดตั้งกองกำลังคณะพม่าอิสระ
ขึ้นในเขตภาคเหนือของไทย การกระทำของฝ่ายญี่ปุ่นดังกล่าว ได้ก่อให้เกิด
ความขัดแย้งขึ้นในระหว่างเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นไทยกับฝ่ายทหารญี่ปุ่น

และเมื่อมีรายงานถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีบันทึกลงวันที่ 29 มกราคม ถึงพันโทไชย ประทีปะเสน กล่าวว่า “ให้หาทางระงับการกระทำเช่นนี้ ถ้าต้องการก็บอกเราได้ เอาทหาร (ไทย-ผู้เขียน) ไปดีกว่า”¹⁹

การเปลี่ยนแปลงนโยบายของฝ่ายรัฐบาลไทย ส่งผลให้การดำเนินการต่อชาวจีนของฝ่ายทหารญี่ปุ่นมีความสะดวกมากขึ้น กล่าวคือ ฝ่ายทหารญี่ปุ่นนั้นมีนโยบายหลักต่อชาวจีนอยู่แล้ว ซึ่งพิจารณาได้จาก บันทึกของหัวหน้าสถานีการฝ่ายยุทธการชื่อ พลโทชินอิจิ ทานากะ แห่งกรมสถานีการทหารบกญี่ปุ่น (คนนี้เป็นผู้วางแผนทางยุทธศาสตร์ของทหารบกญี่ปุ่นในช่วงต้นของสงครามมหาเอเชียบูรพา) ได้เขียน บันทึกประจำวันลงวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2484 มีความว่า องค์การของชาวจีนที่มีอยู่แล้ว ให้ดำเนินงานต่อไปโดยอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายญี่ปุ่นจากระดับเบื้องบน และทำให้องค์กรเหล่านั้นหันมาสนับสนุน รัฐบาลวังจิงไว ที่นานกิง ในอีกประการหนึ่ง ชาวจีนนั้นมีพฤติกรรม เกาะตัวกันเป็นกลุ่ม มีความสามารถในทางการค้า และมุ่งสะสมทรัพย์สินสมบัติ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงควรเอานิสัยของชาวจีนเหล่านี้ มาใช้เป็นเครื่องมือดำเนินงานเพื่อประโยชน์สูงสุดของชาติญี่ปุ่น วิธีการรับเอาชาวจีนมาเป็นพวกควรยึดหลักแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ และในประการสุดท้าย การปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นต่อชาวจีนในอินโดจีนฝรั่งเศสและในประเทศไทยจะเป็นตัวอย่างของความสำเร็จของการจัดการกับชาวจีนในเขตอื่น ๆ ต่อไป²⁰

การปฏิบัติต่อชาวจีนในประเทศไทย มีฝ่ายชาวจีนในสถานทูตญี่ปุ่น ประจำประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบ มีทูตทหารบกเป็นหัวหน้ากำกับชี้ นำ ด้านการเมือง เศรษฐกิจและการโฆษณาในทุกด้าน²¹ ฉะนั้น ทูตทหารบก พันเอกทามูระ จึงเป็นผู้รับผิดชอบ มีกองกำลังรักษากรุงเทพฯ ซึ่งเข้ามา ตั้งแต่วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 มีหน้าที่ช่วยเหลือพันเอกทามูระ

ในการดำเนินการเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทย ในบันทึกของพันเอก ทามูระ ลงวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กล่าวว่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องปราบปรามองค์การ ซึ่งมีลักษณะเป็นศัตรู ตัวอย่างเช่น องค์การกิจกรรมการเมืองของชาวจีนชื่อ ซานหมินจู่อี้ซึ่งเหนียนถวน (คณะเยาวชนลัทธิไตรราษฎร์) องค์การหลานอีเซ่อ ซึ่งเป็นองค์การสืบข่าวของฝ่ายจุงกิงของพลเอกไต้ลี้²² เรื่องนี้เป็นธรรมดา ที่ฝ่ายทหารสารวัตรญี่ปุ่นจะทำการปราบปรามองค์การชาวจีนที่ต่อต้านญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายญี่ปุ่นก็พยายามชักชวนล่อใจให้ชาวจีนเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวกตามหลักการ ซึ่งพลโททานากะได้วางแผนไว้ อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เห็นด้วย ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะดำเนินการกับฝ่ายชาวจีนโดยพลการ ซึ่งในบันทึกของพันเอกทามูระในวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2485 ถึงนายฯ โดโจมีความว่า ฝ่ายไทยนั้นมีแนวนโยบายต่อชาวจีนอยู่แล้ว จึงขอให้ฝ่ายญี่ปุ่นดำเนินการโดยการประสานงานกับฝ่ายไทยด้วย และเป็นการแน่นอนว่า ฝ่ายไทยไม่ยินยอมให้ชาวจีนดำเนินงานในทางที่เสียหายต่อฝ่ายญี่ปุ่นโดยเด็ดขาด²³ และเนื่องด้วยในช่วงต้นสงครามนี้ ฝ่ายไทยกับญี่ปุ่นยังไม่มีช่องว่างกันมากนัก การดำเนินการต่อชาวจีนจึงสามารถดำเนินการร่วมมือกันได้โดยราบรื่น

ผู้นำชาวจีนในประเทศไทย ในสมัยช่วงต้นสงครามมหาเอเชียบูรพาต่างพากันเก็บตัวอย่างเงียบเชียบ บางคนได้พยายามหนีออกจากประเทศไทยทางชายแดนภาคเหนือ แต่กองกำลังญี่ปุ่นนั้นยึดครองเขตภาคกลางได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีผลเป็นการสกัดกั้นการเคลื่อนย้ายของชาวจีนโดยตรง และตามหลักการของพลโททานากะ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงได้ฟื้นฟูองค์การของชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาคมพาณิชย์จีน แต่นายกสมาคมพาณิชย์จีน คือ เตียลั้งซัง (สัทท มหาคุณ) นั้นไม่ยอมออกหน้า ฝ่ายญี่ปุ่นจึงเชื้อชวนตันซิวเม้ง (หวังหลี่) ให้ขึ้นมาเป็นนายฯ

สมาคมพาณิชย์จีนแทน แต่ต้นซิวเม้งปฏิเสธ โดยอ้างว่าตนเองไม่ได้เป็น
กรรมการบริหารของสมาคมพาณิชย์จีนอยู่ในขณะนั้น สุดท้าย ผู้อำนวยการ
การสำนักงานข่าวสารการค้าของญี่ปุ่น ชื่อทานากะ ได้แนะนำจูเตี้ยชัว
ให้กับฝ่ายทหารญี่ปุ่น ซึ่งจูเตี้ยชัวได้ยอมรับเป็นผู้ทำการแทนนายกฯ
สมาคมพาณิชย์จีน²⁴ และต่อมาในวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2484
จูเตี้ยชัว พร้อมกับคณะซึ่งประกอบด้วย ฮุนกิมฮวด (โกศล ฮุนตระกูล)
นายเคต่าย (หลวงสิทธิโรปรกรณ์) ต้นจินเก่ง ต้นเอ็กยู (เอ็กยู ชันซือ)
และตันย่งชัณ ได้เดินทางไปเข้าพบจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ทำเนียบ
วังสวนกุหลาบ โดยมีนายวินช ปานะนนท์ รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวง
คลัง และอธิบดีกรมพาณิชย์ เป็นผู้แนะนำ และในครั้งนี้ คณะผู้นำ
ชาวจีนได้กล่าวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีความสำคัญว่า

“ตามที่รัฐบาลแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
แห่งประเทศไทย อันมีพณฯ ท่านนายกรัฐมนตรี
เป็นผู้นำ ได้มีนโยบายเพื่อสถาปนาระเบียบใหม่
ในเอเชียตะวันออก จนได้ร่วมทำกติกาสัญญาพันธ-
ไมตรีทางการเมืองทางเศรษฐกิจ และทางทหาร
กับรัฐบาลสมเด็จพระจักรพรรดิแห่งประเทศญี่ปุ่น เพื่อ
นโยบายอันนี้ ซึ่งเป็นทางเดียวในการร่วมวงไพบูลย์
เพื่อกำจัดบันดาอิทธิพลร้ายแรงของอังกฤษ และ
อเมริกาให้สูญสิ้นไปจากเอเชียตะวันออกนั้น เป็น
ที่ขอบขึ้นแก่บันดาชนชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทย
อย่างจริงใจทุกคน

‘เอเชียสำหรับเอเชีย’ นี่เป็นอุดมคติที่ชาว
เอเชียทั่วไปประสงค์อย่างยิ่ง สมาคมนี้นี้เป็นคณะ
ซึ่งเป็นผู้นำชนชาวจีนทั่วไปในประเทศไทย มีความ

รู้สึกว่าการที่รัฐบาลแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับ
รัฐบาลแห่งประเทศญี่ปุ่นเพื่อสถาปนาระเบียบใหม่นี้
ได้กระทำไปเพื่อประโยชน์แห่งชาวเอเชียโดยแท้
ชนชาวจีนในประเทศไทยก็ย่อมได้รับผลประโยชน์
ด้วย... ในนามแห่งชนชาวจีนในประเทศไทย
สมาคม จึงขอแสดงความขอบคุณรัฐบาลไทย มาฉะ
ที่นี้ ด้วย ชนชาวจีนทุกคนในประเทศไทยได้พร้อม
กันตั้งใจที่จะสนับสนุนและร่วมนโยบายกับรัฐบาลไทย
ทุกประการ ส่วนพฤติกรรมที่จะร่วมมือสนับสนุน
กับรัฐบาลไทยอย่างใดนั้น จะได้จัดการต่อไปจนเต็ม
ความสามารถ โดยจะเรียกประชุมชนชาวจีนทั่วไป
ในประเทศไทยแล้วจะได้รายงานต่อพณฯ ท่าน
นายกรัฐมนตรีเพื่อทราบต่อไป...”²⁵

ต่อมา การประชุมใหญ่ของชาวจีนในประเทศไทยก็ได้จัดขึ้นที่
สมาคมพาณิชย์จีน เวลา 14 น. ของวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2484
มีคนจีนเข้าร่วมประมาณหนึ่งหมื่นคน โดยมีเจ้าหน้าที่สถานทูตญี่ปุ่น
ทหารญี่ปุ่น และตัวแทนคณะกู้อิสรภาพอินเดียเข้าร่วมสังเกตการณ์ด้วย
ในครั้งนี้นายกสมาคมพาณิชย์จีน คือนายสัท มหาคุณก็ได้ปรากฏตัว
เป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม หลังจากนั้น นายวินช ปานะนนท์ได้อ่าน
สาส์นจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายกสมาคม คือนายสัท
มหาคุณ พร้อมด้วยตัวแทนสมาคมภาษาทกภาษา [ได้แก่ แต้จิ๋ว แคะ
ไหหลำ กว๋องสิ่ว (หมายถึงกวางตุ้ง) ฮกเกี้ยน และก้งจิก (คือเชียงไฮ้)]
ก็ได้แสดงเจตนารมณ์ร่วมมือกับรัฐบาลไทย และญี่ปุ่น ในการสถาปนา
ระเบียบใหม่แห่งเอเชีย เพื่อสร้างสันติสุขและความสวัสดิแก่ชาวชาติ
เอเชียทั้งมวล²⁶ และที่ประชุมก็ได้ลงมติสนับสนุนนโยบายรัฐบาลไทย

อย่างหนึ่ง เข้าร่วมสถาปนาระเบียบใหม่ในเอเชียอีกอย่างหนึ่ง รวมทั้ง การที่สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมแสดงความจำนง ร่วมกันจัดการเรียไรเงินจากชาวจีน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของ รัฐบาลไทย การเรียไรเงินนี้ ปรากฏว่าเมื่อถึงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 ได้เงินรวม 131,128.50 บาท เงินนี้ได้บริจาคผ่านนายนิข ปานะนนท์ส่งถึงจอมพล ป. พิบูลสงคราม²⁷

สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมมีฐานะเป็น สมาคมตัวแทนของชาวจีนในประเทศไทย ดังนั้น การจัดการประชุม ใหญ่ของชาวจีนจึงเป็นไปอย่างสมฐานะ ต่อมาในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2485 สมาคมพาณิชย์จีนและสมาคมภาษาทกสมาคมก็ได้ส่ง โทรเลข (ในอันที่จริงเป็นการส่งผ่านการกระจายเสียงโดยวิทยุคลื่นสั้น) ไปยังนายกรัฐมนตรีวังจิงไว แห่งรัฐบาลนานกิง มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“กองทัพญี่ปุ่นที่ผ่านเข้าไปในประเทศไทย มิได้ทำอันตรายหรือเบียดเบียนข่มเหงผู้ใดเลย จึง เป็นเหตุให้ชาวจีนรู้สึกขอบคุณ แล้วจึงได้ประชุมกัน ลงมติให้สนับสนุนนโยบายรัฐบาลในการร่วมมือ กับรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อการสร้างระเบียบใหม่ในเอเชีย พณฯ ท่านได้เล็งเห็นเหตุการณ์ไกล ในการช่วย ประเทศชาติจึงได้ร่วมมือกับรัฐบาลญี่ปุ่นก่อน ทั้งนี้ ย่อมเป็นเหตุให้ชาวจีนเป็นอันมากได้รับความ ปลอดภัย สมควรที่พณฯ จะได้รับความเคารพ และ ขอบคุณมิรู้ลืม ฉะนั้นขอพณฯ โปรดมั่นใจว่าจะได้รับ สนับสนุนจากชาวจีนทั้งปวง...”²⁸

ในขณะเดียวกัน ก็ได้ส่งโทรเลขไปยังรัฐบาล เชียงไคเช็คด้วย มีใจความสำคัญกล่าวว่า

“ในการที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินการก่อภัยอิสรภาพให้แก่ชาวเอเชีย ในยามซึ่งทั่วโลกกำลังถูกบีบคั้น อยู่เช่นนี้ เห็นควรว่าประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นชนเชื้อชาติอันเดียวกัน จะเลิกการทำศึก สงครามกันเสีย แล้วเข้าร่วมมือกันทำลายอิทธิพล ของชาติแองโกลแซกซัน เพื่อการตั้งระเบียบใหม่ ของเอเชียตะวันออก แล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความ สันติสุขแก่โลกด้วย...”²⁹

ถัดมาในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นวันที่กองทัพญี่ปุ่นทำพิธี สวนสนามฉลองชัยชนะเหนือประเทศสิงคโปร์ สมาคมพาณิชย์จีนใน ประเทศไทยได้มีประกาศให้ติดธงชาติของสามชาติ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่นและ ไทย (ธงชาติจีนที่ใช้เป็นธงชาติของรัฐบาลนานกิง) เรื่องนี้แสดงให้เห็น ว่าชาวจีนในประเทศไทย ซึ่งเคยต่อต้านญี่ปุ่นมาก่อนสงครามนั้น ตกอยู่ในภาวะไม่มีทางเลือก นอกจากต้องให้การสนับสนุนรัฐบาลนานกิง ซึ่งเป็นรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น

เมื่อความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเรียบร้อยลง ชาวจีน ในประเทศไทยซึ่งมีแนวโน้มทำตามนโยบายของรัฐบาลไทยมาก่อนหน้านี้ แล้ว มาบัดนี้รัฐบาลไทยได้ร่วมมือกับญี่ปุ่น เพื่อสร้างระเบียบใหม่ใน เอเชีย ชาวจีนเองก็แสดงท่าทีสนับสนุนแนวนโยบายของรัฐบาลไทยดัง กล่าว ฉะนั้น ฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งมีวัตถุประสงค์รักษาสถาบันของชาวจีน และ ชักชวนล่อใจให้ชาวจีนหันมานิยมฝ่ายญี่ปุ่น ก็สามารถบรรลุผลที่ต้องการได้ไม่ยากนัก และในกรณีของการแก้ไขความคืบหน้าหนังสือพิมพ์จินตง จั่วนั้นฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ดำเนินการดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า

หนังสือพิมพ์ตงจั่วนั้น ได้ก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2482 โดย กลุ่มสมาคมแต้จิ๋ว ซึ่งมีเหี้ยกวงเฮี่ยม (เหี้ยมสุริย์) ต้นกงชวง (ชวง

ตันธนะ) เลี้ยวกงโพ้ว (ขุนเศรษฐภักดี) อ้อจือเหลียง (เอื้อวัฒน์สกุล) เป็นผู้ก่อตั้ง วัตถุประสงค์ของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนคือเพื่อดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่น ดังนั้น เมื่อกองทหารญี่ปุ่นเข้ามากรุงเทพฯ พนักงานของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนจึงพาหลบหนีกันไปหมด หนังสือพิมพ์จึงหยุดดำเนินงานลงไปโดยปริยาย สถานทูตญี่ปุ่น ผ่านทนายความได้ติดต่อกับอ้อจือเหลียง ซึ่งหลบหนีอยู่³⁰ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมทั้งได้รับความร่วมมือจากเทียมยุเกา ซึ่งเป็นหลานชายของเทียกงวงเอี่ยม (เทียกงวงเอี่ยมเสียชีวิตไปแล้วในปี พ.ศ. 2482) ทั้งสองทางรวมกันนับเป็นผลสำเร็จ คือได้มีการซื้อกิจการของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วน³¹ และฝ่ายญี่ปุ่นได้บีบบังคับตันทองหวง นายกสมาคมแต่จีว กับนายเคยต่าย ซึ่งมีฐานะและอิทธิพลในหมู่สมาคมชาวจีน ชักจูงให้พนักงานและนักข่าวของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนกลับมาทำงานเหมือนเดิม³² ในเวลาเดียวกันนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ให้นายสัทท มหาคุณ นายกสมาคมพาณิชย์จีน ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง (ดำรงตำแหน่งจนถึงสิ้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485) โดยที่ฝ่ายสถานทูตญี่ปุ่นได้จัดส่งนายเคนอิจิ พูจิซึมาเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบ คือเป็นบรรณาธิการและบริหารธุรกิจของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วน ควรกล่าวด้วยว่า หอสมุดแห่งชาติของไทยได้เก็บรักษาต้นฉบับของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนตั้งแต่วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2485 ฉะนั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่าการออกพิมพ์เผยแพร่ครั้งใหม่ของหนังสือพิมพ์ตั้งง่วนคงเริ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น และเป็นอันว่า ฝ่ายญี่ปุ่นได้เข้าครอบครองหนังสือพิมพ์ภาษาจีน ซึ่งมีอยู่เพียงฉบับเดียวในประเทศไทยในสมัยนั้นเป็นผลสำเร็จ และได้ใช้หนังสือพิมพ์ตั้งง่วนนี้เป็นเครื่องมือโฆษณาชักชวนชาวจีนให้ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นในตลอดระยะเวลาของการทำสงครามมหาเอเชียบูรพา

การปฏิบัติต่อชาวจีนของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทย กล่าวได้ว่าไม่ได้มีปฏิกิริยาจากชาวจีนมากนัก สารวัตรทหารญี่ปุ่น ได้จับกุมชาวจีนโดยรวมในจำนวนไม่มาก วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2485 สารวัตรทหารญี่ปุ่น สารวัตรทหารไทย และตำรวจไทยได้มี “ข้อตกลงเกี่ยวกับการประชุมประสานงานตำรวจไทย-ญี่ปุ่น” ซึ่งมีใจความสำคัญกล่าวว่า “เนื่องมาจากข้อสัญญาพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่น และเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับกองทัพญี่ปุ่นในกิจการตำรวจ ดังจะกล่าวต่อไปนี้ หลักสำคัญต่างฝ่ายจะติดต่อปรึกษาหารือปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อบรรลุความสำเร็จให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน...” นั้นหมายความว่า ในการดำเนินคดีของบุคคลที่อยู่ในบังคับกฎหมายไทยโดยฝ่ายญี่ปุ่น ต้องมีการปรึกษาหารือกันก่อนเสมอ ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น ไม่สามารถดำเนินการโดยลำพังของตนเองได้ ถัดมาในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2485 ได้มีข้อตกลงระหว่างเจ้าหน้าที่กองอำนาจการคณะกรรมการผสมกับพันเอกฮายาชิ หัวหน้าสารวัตรทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ความในข้อที่สาม ระบุว่า “การจับกุมบุคคลที่กระทำความผิดต่อกองทัพญี่ปุ่นนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นจะไม่กระทำโดยพลการ แต่หากจะร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยอาทิ สารวัตรทหารไทย ตำรวจไทย หรือเจ้าหน้าที่ปกครองท้องถิ่นทุกครั้ง แม้จะเป็นกรณีรีบด่วน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเข้าใจผิด อันอาจเป็นเหตุให้เกิดการต่อสู้ขัดขวางขึ้น”³³ โดยข้อตกลงในลักษณะนี้กล่าวได้ว่า เป็นหลักการซึ่งฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นต้องปฏิบัติ และแม้แต่สารวัตรทหารญี่ปุ่นได้จับกุมชาวจีนฝ่ายจุงกิง หรือไม่ก็แขกอินเดียต่อต้านญี่ปุ่นโดยพลการนั้น ฝ่ายไทยก็ได้ทำการประท้วงทุกครั้ง

กล่าวคือได้มีเอกสารไทยบันทึกการจับกุมชาวจีนที่ก่อการจลาจลและลักษณะโมฆะวัตถุสิ่งของของฝ่ายญี่ปุ่นอยู่พอสมควร เช่น กระบอง การต่างประเทศไทยได้เตรียมเอกสารเพื่อประท้วงสถานทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ในกรณีสารวัตรทหารญี่ปุ่นจับกุมคนไทยและชาวต่างประเทศ

ที่อยู่ภายใต้กฎหมายไทย แล้วทำการทารุณกรรมด้วยประการต่าง ๆ ในระหว่างเดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2485 บันทึกนี้ให้รายละเอียดไว้ว่ามีทั้งหมด 48 กรณี ซึ่งเกิดขึ้นในเขตกรุงเทพฯ 22 กรณี และที่เหลือเกิดขึ้นในเขตต่างจังหวัด กล่าวเฉพาะ 22 กรณีในเขตกรุงเทพฯ มี 8 กรณี ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นร่วมจับกุมกับฝ่ายไทย และเป็น การปฏิบัติโดยพลการของฝ่ายญี่ปุ่น 14 กรณี มีการตั้งข้อหาการเป็น สายลับทำจารกรรมจากฝ่ายจุงกิง 6 กรณี ผู้ถูกจับกุมแบ่งเป็นชาวจีน 14 คน โดยมีคนสัญชาติไทยเพียงหนึ่งคน มีการตั้งข้อหาลักขโมย เช่น น้ำมัน เป็นต้น มีทั้งหมด 11 กรณี มีชาวจีนถูกจับ 5 คน คนไทยถูกจับ 27 คน และมีกรณีทำร้ายร่างกายทหารญี่ปุ่นหนึ่งกรณี โดยมีผู้ถูกจับกุม เป็นชาวจีน 7 คน คนไทย 2 คน ที่เหลืออีก 4 กรณีไม่ปรากฏข้อกล่าวหา โดยมีผู้ถูกจับกุมเป็นชาวจีน 4 คน คนไทย 2 คน³⁴

ในส่วนของชาวจีนที่ถูกจับกุมข้อหาทำจารกรรม ส่วนใหญ่เป็น สมาชิกกลุ่มปฏิบัติงานในเมืองไทย สังกัดหน่วยงานของพลเอกได้สั กลุ่มปฏิบัติงานนี้มีนายเชียวซงซิม เป็นหัวหน้า คนนี้เป็นบุตรชายของ นายเชียวฮุดเล้ง อดีตหัวหน้าสาขาใหญ่ของก๊กมินตั๋งประจำประเทศไทย นอกจากนี้ มีนางจิวลี้ลั้ง ภรรยาของนายเชียวซงซิม กับหลานตงไห่ (สมุทรร เลิศบุรพา) เป็นหัวหน้าระดับรอง นายเชียวซงซิมได้เดินทาง ออกจากประเทศไทยวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2484 ไปจุงกิง³⁵ แต่หลาน ตงไห่เดินทางเข้ามกรุงเทพฯ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2484 และได้มีการติดต่อทางวิทยุกับฝ่ายจุงกิงกันขึ้น ซึ่งทำให้สารวัตรทหารญี่ปุ่น จับคลื่นวิทยุได้ จึงได้มีการบุกเข้าจับกุมฝ่ายส่งวิทยุเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2485 หลังจากนั้นอีกไม่กี่วัน ก็ได้มีการจับกุมบุตรชายของนายเชียว ซงซิม (เป็นพี่ชายของนายเชียวซงซิม) ชื่อ นายซานติ สิบญูเรือ (เดิม ชื่อเปา) แต่นางจิวลี้ลั้ง กับนายหลานตงไห่ หลบหนีการจับกุมไปได้³⁶ เจ้าหน้าที่ส่งวิทยุที่ถูกฝ่ายญี่ปุ่นจับกุมในครั้งนี้ เป็นนายทหารจุงกิงยศ

นายร้อยโท และฝ่ายญี่ปุ่นได้ใช้คนนี้เป็นสายลับ “สองหน้า” ทำการ ติดต่อกับจุงกิง ซึ่งเป็นเหตุให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับข้อมูลลับจากจุงกิงจนถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2488³⁷

หน่วยงานเกี่ยวกับเมืองไทยของรัฐบาลจุงกิง นอกจากที่กล่าว มาแล้ว ยังมีหน่วยรับผิดชอบประจำประเทศไทย สำนักงานอยู่ที่จุงกิง สังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง (ไห่ไวกู๋ เซียนหลอ เท่อไฟหยวน) มีนายพลโทเฮียเซียมจิวเป็นหัวหน้า เขาถูกแต่งตั้งโดยคณะกรรมการ ก๊กมินตั๋งในปี พ.ศ. 2485³⁸ และมีหน่วยงานของทหารถูกจัดตั้งที่เชียงรุ่ง มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการทหารประจำประเทศไทย (สยาม) สังกัด คณะกรรมการทหารของรัฐบาลจุงกิง (จวินซือเหว่ยหยวนฮุ่ย เซียนหลอ จวินซือ จวนหยวนกงสุ) หัวหน้าชื่อนายพลเตาเซียงจือ องค์กรนี้ได้ถูกก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2486 เนื่องจากจากประเทศไทยอยู่ในเขต ความรับผิดชอบของฝ่ายจีน ตามการจัดแบ่งเขตความรับผิดชอบทาง การทหารระหว่างอังกฤษกับจีน และในนามของสำนักงานนี้ ได้มีการ จัดส่งหน่วยปฏิบัติการใต้ดินมายังประเทศไทย รวมทั้งได้ช่วยให้สมาชิก ของเสรีไทยเดินทางเข้ามาประเทศไทยด้วย³⁹

ชาวจีนซึ่งถูกจับกุมโดยสารวัตรทหารญี่ปุ่น ในข้อหาต่อต้านญี่ปุ่น ในประเทศไทย ในอันที่จริงมีจำนวนไม่มากนักเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับที่อื่น ๆ หลักฐานภายหลังสงครามกล่าวว่า มีจำนวนเพียงประมาณ 300 คนเท่านั้น⁴⁰ ในบรรดาผู้นำชาวจีน ปรากฏว่ามีผู้นำชาวจีน เช่น ตัน- เกงชวง นายกสมาคมแต้จิว ชุนเศรษฐภักดี นายเลี้ยวฮึงโพ้ว (น้องชาย ของชุนเศรษฐภักดี) นายอังก่ำเท่ง นายอังก์เตียงลิว (เทียน อังสะนันท์) รวมห้าคนถูกจับกุมร่วมกับนักข่าวคนไทยโดยตำรวจไทย เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2485 คดีนี้เป็นที่รับรู้กันในภายหลังในนามของ “คดีไทย อีสระ” อย่างไรก็ตาม ในกรณีของผู้นำชาวจีนทั้งห้าคนดังกล่าว ได้ถูก ลงโทษจำคุกตลอดชีวิต โดยได้รับการปล่อยตัวเป็นอิสระภายหลังสิ้นสุด

สงคราม และคดีไทยอิสระนี้มีการเข้าใจกันว่าเป็นการปราบปรามชาวจีนของฝ่ายทหารญี่ปุ่น เช่น สมาคมแต่จิวได้จัดประชุมใหญ่ เพื่อรับขวัญผู้นำชาวจีนเมื่อถูกปล่อยเป็นอิสระ ในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 นั้น หนังสือพิมพ์ตงจ้วนก็ได้ลงข่าวว่า เป็นเพราะผู้นำชาวจีนรับผิดชอบงานใต้ดินก่อกวนต่อต้านญี่ปุ่น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็น “ลูกน้อง” ของ “โจร” ญี่ปุ่นจึงได้ทำการจับกุมผู้นำชาวจีน และเรื่องนี้ถูกนับเป็นหน้าประวัติศาสตร์ดีเด่นที่สุดของขบวนการก่อกวนต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนในประเทศไทย⁴¹ กระนั้นก็ตาม เมื่อพิจารณาจากหลักฐานของรัฐบาลไทยอย่างละเอียดแล้ว ก็คงเห็นได้ว่าฝ่ายทหารญี่ปุ่นไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจับกุมผู้นำชาวจีนทั้งห้าคนนั้น แต่ประการใด⁴² และดังได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้วว่า ฝ่ายญี่ปุ่นกำลังใช้ต้นกงซวงเป็นประโยชน์ในทางการเมืองอยู่ เช่น การจัดส่งโทรเลขในนามสมาคมภาษาทกสมาคมไปแสดงความยินดีกับรัฐบาลวังจิงไว และการที่ต้นกงซวงได้ช่วยชักชวนพนักงานของหนังสือพิมพ์ตงจ้วนให้กลับมาทำงานดังเดิม เป็นต้น⁴³

เบื้องหลังการจับกุมไทยอิสระนั้น น่าจะเกิดจากความจำเป็นทางการเมืองภายในประเทศ ซึ่งต้องปราบปรามกลุ่มต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามมากกว่า และคนหนึ่งในคณะไทยอิสระ ซึ่งหลบหนีการจับกุมไปได้ เป็นอดีตบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ตงจ้วน ชื่อลี้คี่ย้ง (ยงเลิศบรรณพงษ์) ซึ่งตำรวจไทยได้ตั้งรางวัลนำจับด้วยเงิน 200 บาท ในข้อหาเป็นกบฏภายในประเทศ⁴⁴ แต่กระนั้นก็ตาม เขาได้หลบหนีการจับกุมไปได้ในตลอดช่วงสงคราม และเมื่อเขาปรากฏตัวภายหลังสงครามพร้อมกับนางจิวลิ่วลั้งแล้ว เขาก็มีฐานะเป็นผู้นำคนหนึ่งของการวิจารณ์คนขายชาติในหมู่ชาวจีนด้วยกันเอง⁴⁵

ฝ่ายญี่ปุ่นเองมีความต้องการให้ตันชีวเม้ง ซึ่งเป็นตัวแทนของเชียงไคเซ็คในประเทศไทย และมีตำแหน่งในรัฐบาลจุงกิงด้วยนั้น กลับ

ไปเป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่ง ตันชีวเม้งได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร และได้รับเลือกจากกรรมการบริหารด้วยกันให้เป็นนายกสมาคมพาณิชย์จีนในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2485 แต่ตันชีวเม้งเองไม่ยอมรับตำแหน่งดังกล่าว トラバจนกระทั่งกรรมการบริหารได้ขอร้องให้ตันชีวเม้งรับตำแหน่ง สุดท้ายเขาเองก็ยอมรับตำแหน่งนี้⁴⁶ เรื่องชีวิตของตันชีวเม้งนี้ ต่อมาเขาได้ถูกฆ่าตายวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ซึ่งเป็นเหตุการณ์เมื่อสงครามยุติลงพอดี กลุ่มที่ลอบสังหารตันชีวเม้งนั้น เป็นกลุ่มใดยังไม่มีคำตอบแน่ชัดตราบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ แต่ตามรายงานของพานจื่อหมิง (เป็นชาวจีนที่เกิดในเมืองไทย ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยในประเทศจีน และทำงานต่อต้านญี่ปุ่นปัจจุบันคือ พ.ต.อ. ประสิทธิ์ รักประชา-ผู้เขียน) ถึงนายพลไต้ลี่ อธิบดีกรมประมวลข่าวกลาง คณะกรรมการทหารสาธารณรัฐจีน ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2488 ระบุว่า ก่อนที่จะถูกลอบสังหาร นายตันชีวเม้งได้รับจดหมายชูกรอกโชกโดยประทับตราของพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งกล่าวว่า หากนายตันชีวเม้งไม่มอบเงินให้ห้าหมื่นบาท จะถูกประจานว่าเป็นคนทรยศต่อชาติรวมทั้งจะถูกลงโทษสถานหนักด้วย จากข้อความในรายงานนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า กลุ่มสมาชิกก๊กมินตั๋งบางส่วนในกรุงเทพฯ น่าจะเป็นกลุ่มที่ลงมือสังหารนายตันชีวเม้ง⁴⁷ และในส่วนของการรับตำแหน่งนายกสมาคมพาณิชย์จีนครั้งใหม่ของตันชีวเม้งในครั้งนั้น หนังสืออนุสรณ์งานศพของเขากล่าวบรรยายว่า

“...ทางกองบัญชาการญี่ปุ่นได้เล็งเห็นความสำคัญในอันที่จะต้องได้รับความร่วมมือของบรรดาพ่อค้าจีนในประเทศไทย และเมื่อได้พิจารณาแล้วก็เห็นว่า นายตันชีวเม้งเป็นผู้ที่พอจะเจรจากับพ่อค้าจีนได้ ระหว่างนั้นพอดีถึงเวลาที่จะเลือกตั้งนายก

สมาคมพาณิชย์จีนกันใหม่ กองทัพญี่ปุ่นจึงพยายามที่จะให้นายตันซิวเม้งรับเป็นนายกอิ๊กวาระหนึ่ง นายตันซิวเม้งได้ปฏิเสธโดยอ้างข้อขัดข้องต่าง ๆ หลายประการ และได้เถียงกันอยู่หลายวัน ในที่สุดผู้แทนกองทัพญี่ปุ่นกล่าวว่าถ้านายตันซิวเม้งไม่ยอมรับตำแหน่งนี้ ญี่ปุ่นจะถือว่าชาวจีนในประเทศไทยไม่ร่วมมือด้วย และญี่ปุ่นจะจัดการไปตามที่เห็นสมควร ซึ่งจะเป็นผลให้เกิดความกระทบกระเทือนแก่ชาวจีนอย่างมาก ด้วยความจำเป็นบังคับเช่นนี้ และโดยที่เห็นแก่ประโยชน์ของชาวจีนทั่ว ๆ ไป นายตันซิวเม้งจึงยินยอมใจรับหน้าที่นายกสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่ง...”⁴⁸

กล่าวได้ว่า ผู้นำชาวจีนได้พิจารณาสภาพการณ์ ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นเข้ามามีอำนาจเหนือรัฐบาลไทย ด้วยความรอบคอบ ชาวจีนซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกรัฐบาลไทยปราบปรามมาก่อน ได้คิดหันมาพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่น ดังเช่นปรากฏมีรายงานของหลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ กับพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2485 เรื่อง “การควบคุมชาวจีนในประเทศไทย” ได้กล่าวถึง “ภัยที่ชาวจีนจะหันเข้าพึ่งอิทธิพลของญี่ปุ่น” และในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2485 นายวิสูตร อรรถยุกติ (1904-1974) อธิบดีกรมการเมืองตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ ไทย และตัวแทนของกระทรวงการต่างประเทศในคณะกรรมการผสม ได้รายงานต่อรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศ ปรากฏหลักฐานเป็นบันทึกการสนทนากับพันโท หม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล (1905-1966) ไอรสองค์ที่ 20 ในสมเด็จพระยาตำรากราชานุภาพ ในบันทึก

รายงานดังกล่าว หม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ทรงกล่าวว่า

“พฤติกรรมของญี่ปุ่นเหล่านี้ ต้องการเอาใจจีน แต่จะเอาหน้าต่อจีนโดยเหยียบศีรษะเรา คือให้จีนเห็นว่าเราเป็นปฏิปักษ์แล้วให้หันไปขอความช่วยเหลือต่อญี่ปุ่น นายกสมาคมหอการค้าจีน (หมายถึงสมาคมพาณิชย์จีนคือ ตันซิวเม้ง-ผู้เขียน) ประจบญี่ปุ่นอย่างที่สุด และว่าทำที่ทราบ เขาไม่แสดงที่ทำถือเราเป็นที่พึ่งแต่อย่างใดเลย” ท่านพิสิฐฯ เห็นว่า “เราควรจะไปใกล้ชิดติดต่อเอาใจเชื่อเชื่อนายกสมาคมนี้ไว้บ้าง เพื่อให้เขาเห็นว่าไทยไม่ได้มุ่งร้ายต่อจีน เป็นพิเศษ...”⁴⁹ และถัดมามีบันทึกของข้าหลวงประจำกรุงเทพฯ และธนบุรี กล่าวรายงานต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อ้างว่านายอำเภอสามพันหวงศ์ได้รายงานขึ้นมามาว่า พ่อค้าชาวจีนด้วยกัน” กล่าวขวัญเป็นเชิงติเตียนว่ารัฐบาลไทยอยู่ในอำนาจของรัฐบาลญี่ปุ่น ต่อไปจะต้องเคารพบนอบและพึ่งญี่ปุ่น ทั้งแสดงท่าทีว่าไม่เคารพราชการของรัฐบาลไทย...”⁵⁰

ในช่วงระยะแรกของสงครามมหาเอเชียบูรพา ฝ่ายญี่ปุ่นยึดครองเอเชียทั้งหมด เช่นเดียวกับที่ฝ่ายอักษะได้เปรียบในยุโรป ผู้นำไทยเองน่าจะเข้าใจว่าความได้เปรียบของฝ่ายญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นน่าจะดำรงอยู่ได้นานพอสมควร เป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของผู้นำไทยในระยะนี้ จึงเป็นการป้องกันการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในเมืองไทย และในขณะเดียวกัน ก็อาศัยอำนาจของญี่ปุ่นทำการขยายดินแดน สร้างอิทธิพลด้านวัฒนธรรมของไทยในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความคิดเหล่านี้ เราพิจารณาได้จากคำพูดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และของหลวงวิจิตรวาทการ ดังต่อไปนี้ เช่น ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2485 นายเคน ยานากิซาวา ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเดินทางมาประเทศไทย เพื่อหยั่งท่าทีฝ่ายไทยในเรื่องการทำ “ความตกลงทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น” เขาได้พบหลวงวิจิตร

วาทการ โดยที่หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวกับฝ่ายญี่ปุ่นว่า การที่ไทยเข้าร่วมวงศ์พยุภยมหาเอเซียบูรพานี้ ฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยมีการกิจสร้างระเบียบใหม่ในโลกร่วมกัน ในโอกาสนี้เราต้องชำระวัฒนธรรมตะวันตก พื้นฟูวัฒนธรรมของศาสนาพุทธอันเป็นแบบธรรมเนียมของตะวันออกมาช้านาน ไม่เพียงแต่ พม่า กัมพูชา ซึ่งนับถือศาสนาพุทธเท่านั้น แม้แต่มาลายูกับชาว ในอดีตก็นับถือศาสนาพุทธด้วย เรื่องนี้ประเทศไทยมีความประสงค์เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้⁵¹ ฝ่ายหลวงวิจิตรวาทการเองก็ได้มีรายงานถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2485 ส่วนหนึ่งกล่าวถึง “ปัญหาที่เราต้องการ เช่น เรื่องที่จะยกย่องประเทศเราเป็นศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมเอเซียภาคใต้”⁵² ในส่วนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในครั้งก่อนเริ่มทำข้อตกลงสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จอมพล ป. พิบูลสงครามเองได้มีบันทึกแนบท้ายรายงานฉบับหนึ่งลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวว่า “ผมเห็นเป็นปัญหาที่จะไปตีอินเดีย ถ้าเราสร้างก็ดี เราจะได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมตามไปหลังทัพญี่ปุ่น เป็นการช่วยกันอย่างพันธมิตร การตกลงกันนั้นควรทำให้แน่นอนลงไปได้...”⁵³ เรื่องเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าความคิดของหลวงวิจิตรวาทการกับของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นสอดคล้องกันอยู่ ในการสร้างประเทศไทยให้เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้

เมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร หลวงสินธุสงครามชัย ได้เสนอรายงานฉบับหนึ่งลงวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2485 กล่าวว่า มีนักการเกษตรชาวญี่ปุ่นสามคน เดินทางมาเยี่ยมชมแผนกคันคว่ำเรื่องข้าว กองการข้าว กรมเกษตร จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีบันทึกแนบท้ายรายงานฉบับดังกล่าว มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “ทางญี่ปุ่นต้องการศึกษาการกลีกรรรมและอื่น ๆ จากประเทศไทย เพื่อเอาไปเป็นประโยชน์แก่การบำรุงประเทศแถบทะเลใต้ที่เขายึดได้ใหม่... หวังว่างาน

ทางปลูกข้าว ปลูกฝ้าย, ปอ... พวกเราจะได้จัดตั้งนำขึ้นเป็นโรงเรียนของชาวเอเซียทั่วไปโดยเร็วด่วนที่สุด”⁵⁴

จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มิได้คิดขยายอำนาจด้านวัฒนธรรม แต่เพียงประการเดียว หากยังคิดขยายเขตแดนของประเทศไทย เพื่อให้ไทยเป็นประเทศมหาอำนาจด้วย ดังนั้น เขาจึงมีความประสงค์ให้กองทัพไทยบุกเข้าไปในเขตแดนของประเทศพม่า เรื่องนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ได้ยอมฝ่ายไทยอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ กองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่น ซึ่งรับผิดชอบเขตแดนของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด พิจารณาว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นยอม “จำนน” และอยู่ในฐานะเป็นผู้แพ้ต่อกองทหารญี่ปุ่น จึงมีการเรียกร้องให้ฝ่ายไทยกล่าวคำขอมาต่อกองทหารญี่ปุ่นในครั้งมีการต่อต้านอันเป็นเหตุให้ฝ่ายญี่ปุ่นเสียชีวิตในเขตภาคใต้ของไทย⁵⁵ ฝ่ายไทยได้ส่งผู้แทนคือ พลโทภักดี เกษสำลี เสนาธิการทหารสนามเดินทางไปยังกองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่นที่ไซ่ง่อนในวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 สุดท้ายฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับการบุกเข้าไปในเขตแดนพม่าของกองทหารไทย เพื่อรักษารูขี้อย่างทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นบุคคลที่ฝ่ายญี่ปุ่นใช้ประโยชน์ได้มากที่สุดขณะนั้น⁵⁶

วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 กองทหารไทยกับญี่ปุ่นได้ทำ “ข้อตกลงเพิ่มเติมเกี่ยวกับการร่วมยุทธระหว่างกองทัพไทยและญี่ปุ่น” ตามข้อตกลงนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับให้กองทหารไทยยกพลเข้าไปทางด้านตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน โดยมีข้อความระบุถึง “เรื่องที่เกี่ยวแก่การรวมดินแดนที่ (กองทัพไทยยึดได้) ไม่มีการกำหนดไว้ในสัญญาข้อตกลงนี้” ซึ่งร่างข้อตกลงภาษาญี่ปุ่นเขียนไว้อย่างชัดเจนว่า “กองทัพไทยทำหน้าที่รักษาป้องกันกองทัพศัตรู ไม่ได้มีหน้าที่ทำการปกครองดินแดนในรูปแบบใด ๆ ทั้งสิ้น” กองทัพของไทยนี้ได้โจมตีกองทัพพม่า และได้เข้ายึดครองเชียงตุงในวันที่ 26 พฤษภาคม เอกสารฝ่ายญี่ปุ่นรายงานว่าการยุทธ

ร่วมครั้งนี้ ฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งรับผิดชอบด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ได้บุกเข้าไปในทางทิศตะวันตกก่อน ซึ่งทำให้กองทหารจุงกิงต้องถอนตัวออกไปในขณะที่ฝ่ายไทยเคลื่อนพลขึ้นไปอย่างช้า ๆ ทางด้านตะวันออก⁵⁷ และเรื่องนี้กองทัพภาคใต้ของญี่ปุ่นเองมีความไม่พอใจฝ่ายไทยอยู่ไม่น้อย เพราะฝ่ายไทยมิได้ปฏิบัติตามการรบอย่างเข้มข้นมากนัก ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายไทยเป็นผู้เรียกร้องขอเข้าร่วมในการบุกเข้าไปในเขตพม่าเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อกองทหารไทยยึดรัฐฉานได้แล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นคิดที่จะไม่ให้ดินแดนแก่ประเทศไทยในทันทีทันใด ดังปรากฏหลักฐานเป็นคำสั่งจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึงเสนาธิการกองทัพภาคใต้ ลงวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวว่า เรื่องการเรียกบรรดาดินแดนของประเทศไทยนั้น ขอให้มีการพูดถึงเรื่องนี้ และทำให้ฝ่ายไทยเข้าใจว่า ประเทศไทยจะได้ดินแดนหรือไม่ ขึ้นกับระดับของความร่วมมือที่ฝ่ายไทยพึงมีกับฝ่ายญี่ปุ่น⁵⁸ เห็นได้ว่า ฝ่ายไทยพยายามอาศัยญี่ปุ่นสร้างประเทศให้เป็นมหาอำนาจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ญี่ปุ่น ซึ่งถือตนว่าเป็นผู้ชนะ ก็ไม่ได้ให้ความสนใจในความคาดหวังของฝ่ายไทยมากนัก

ตอนที่ 2 ความเสื่อมคลายสัมพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับชาวจีน

ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นได้เสื่อมคลายลงนับตั้งแต่ช่วงกลางปี พ.ศ. 2485 ดังปรากฏหลักฐานว่า เอกอัครราชทูตทสึโบกามิของญี่ปุ่น ได้มีรายงานโทรเลขที่ 1657 กล่าวว่า เขาได้ให้ทูตทหารเรือชื่อนาโอมุซาซากินุ (N. Sakonju) ติดต่อกับผู้นำฝ่ายไทยหลายคน เช่น หลวงสินธุสงครามชัย หลวงพรหมโยธี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ นายวนิช ปานะนนท์ และพันโทไชย ประทีปะเสน รับฟังความคิดเห็นของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่น แล้ว มีความเห็นสรุปอย่างกระชับได้ว่า “ไม่มีกลุ่มนิยมญี่ปุ่นอยู่ในองค์กรราชการของไทยในเวลานี้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการรุ่นหนุ่มนั้น พวกเขามีความเห็นคัดค้านในการที่ไทยจะพึ่งพิงอาศัยฝ่ายญี่ปุ่น และ

บรรยากาศของการต่อต้านญี่ปุ่นได้เพิ่มระดับมากขึ้น นี่เป็นสภาพการณ์โดยแท้จริงที่เกิดขึ้น” เอกอัครราชทูตทสึโบกามิยังได้สรุปสาเหตุของเรื่องดังกล่าวไว้ห้าประการดังต่อไปนี้ ในประการที่หนึ่ง บริษัทการค้าญี่ปุ่นอาศัยกำลังทหารญี่ปุ่นทำการบุกรุกทางเศรษฐกิจ โดยใช้ชาวจีนกับแขกชาวอินเดียเป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้นำเอาสินค้าจำเป็นของไทยส่งออกไปต่างประเทศ โดยอ้างเพื่อความเป็นพันธมิตร ผลก็คือ ทำให้เศรษฐกิจไทยมีความปั่นป่วน ประการที่สอง กองทหารญี่ปุ่นไม่ค่อยเคารพกฎหมายของไทย ดูถูกคนไทยทั้งทางราชการและในวงนอกราชการ การลงโทษทหารญี่ปุ่น ซึ่งกระทำผิดระเบียบไม่มีความเด็ดขาดมากพอ ประการที่สาม ทั้ง ๆ ที่ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับเอกราชของไทย แต่ก็ได้เข้าแทรกแซงนโยบายภายในของไทย ซึ่งก่อให้เกิดอุปสรรคต่อฝ่ายไทยในการควบคุมการบริหารราชการของไทยเอง ประการที่สี่ เกี่ยวข้องกับการจัดการเรื่องทรัพย์สินของชนชาติศัตรู เอกอัครราชทูตมีความเข้าใจว่าทางรัฐบาลไทยมีความเชื่อมั่นว่าฝ่ายไทยมีสิทธิอำนาจในทางกฎหมายโดยสมบูรณ์ เรื่องนี้ฝ่ายเอกอัครราชทูตมีความเห็นว่า ฝ่ายญี่ปุ่นควรมอบเรื่องทรัพย์สินของชนชาติศัตรูให้ฝ่ายไทยควบคุมดูแลแต่เพียงฝ่ายเดียว และในประการที่ห้า ประเทศไทยไม่ต้องการให้ฝ่ายญี่ปุ่นปฏิบัติต่อไทยเหมือนกับเป็นดินแดนที่เป็นเมืองขึ้นของญี่ปุ่น⁵⁹ เรื่องดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ของฝ่ายญี่ปุ่น แต่ก็เห็นสภาพการณ์ที่ผู้เขียนเห็นว่าสอดคล้องกับเอกสารของฝ่ายไทยอยู่พอสมควร

วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งให้ทุกกระทรวงจัดตั้ง “คณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศ” วัตถุประสงค์หนึ่งของการจัดตั้งคณะกรรมการดังกล่าวคือ “เพื่อให้ทุกกระทรวงทบวงกรมได้มีโอกาสสอบสวน พิจารณาอยู่เสมอว่ากิจการในหน้าที่ของตนนั้น มีอะไรบ้างที่น่าจะห่วงใยว่าต่อไปภายหน้าจะมีต่างประเทศเข้ามาแข่งขัน ชัดขวาง เอาเปรียบ หรือทำให้เสียประโยชน์

อย่างหนึ่งอย่างใด และจะได้พิจารณาหาทางป้องกันแก้ไขไว้”⁶⁰ หลังจากนั้น ก็ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศ ในระดับกรม จังหวัด อำเภอ ตามลำดับ คณะกรรมการในทุกส่วนนี้ ต้องจัดประชุมและทำรายงานเสนอมาอย่างส่วนกลางเป็นประจำอย่างน้อย เดือนละหนึ่งครั้ง เรื่องนี้ พิจารณาได้ว่า ฝ่ายไทยได้เพ่งเล็งกิจกรรมของ ฝ่ายญี่ปุ่นทั้งในด้านการทหารและการค้าเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ใน ช่วงปี พ.ศ. 2485 นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงพยายามหลีกเลี่ยง มิให้ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นเกิดความแตกหัก

ในขณะนี้เอง เป็นช่วงเวลาที่ฝ่ายไทยเข้าใจว่าฝ่ายไทยถูกเอาเปรียบโดยไม่ได้รับสิ่งใดตอบแทนจากฝ่ายญี่ปุ่น เหตุการณ์ซึ่งบ่งชี้ ลักษณะความสัมพันธ์ไทย ชาวจีนและญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี ได้แก่กรณี การออกคำสั่ง “ไล่คนต่างประเทศออกจากจังหวัดลำปาง เชียงใหม่ เชียงราย แพร่ ลำพูน อุตรดิตถ์...” คำสั่งนี้ลงนามโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2486 ในขณะที่เดินทางไปตรวจราชการในเขตภาคเหนือกับรัฐบาล เป็นเวลาหนึ่งเดือนในช่วง เดือนมกราคมและกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 คำสั่งนี้ พล.ต.ท. หลวงอดุล เดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ได้รับมาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้มีคำสั่งให้ปฏิบัติต่อไปในนาม “คำสั่งอธิบดีกรมตำรวจ เรื่องให้คน ต่างด้าวที่อยู่ในเขตท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ อุตรดิตถ์อพยพชั่วคราว” ลงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2486 โดยอาศัย อำนาจในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการ ป้องกันประเทศ พ.ศ. 2484 โดยมีรายละเอียดว่าให้ทำการอพยพคน ต่างด้าวออกจากเขตจังหวัดดังกล่าวภายในเวลา 20 วัน นับจากวันที่ อธิบดีกรมตำรวจได้ออกคำสั่งดังกล่าวนี้⁶¹ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วย ว่า การออกคำสั่งตามในพระราชบัญญัติดังกล่าวได้มีมาก่อนหน้านี้แล้ว⁶² แต่ครั้งนี้ มีผลกระทบต่อชาวจีนเป็นอย่างมาก เพราะต้องมีการอพยพ

ชาวจีนออกจากเขต 6 จังหวัดในจำนวนหลายหมื่นคน ชาวจีนกลุ่มนี้ บางส่วนเป็นผู้ประกอบการโรงสี โรงเลื่อยไม้ ฯลฯ เมื่อมีการอพยพ คนพวกนี้ออกไปแล้ว ย่อมมีผลกระทบต่อชีวิตทางเศรษฐกิจของชาวไทย รวมทั้งต่อทหารกองทัพพม่าเอง จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง ก็คงทราบเรื่องนี้ จึงสั่งให้จัดประชุมรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง ในวันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2486 โดยปรึกษากันให้บริษัทชาวไทยเข้ารับช่วงดำเนินการต่อจากโรงสีของคนต่างด้าว (ตามสถิติแล้วในเขต 6 จังหวัดดังกล่าว มีโรงสี 51 แห่ง เป็นของต่างด้าว 21 แห่ง)⁶³

วัตถุประสงค์ของการออกคำสั่งนี้ มิได้อยู่ที่ชาวจีนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีการเพ่งเล็งไปที่ชาวญี่ปุ่นด้วย กล่าวคือ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับจากเขตยึดครองรัฐฉาน (สหรัญไทยเดิม) มา ถึงเชียงใหม่ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีโทรเลขคำสั่งถึง พล.ต.ท. หลวงอดุลเดชจรัส มีความว่า “พวกญี่ปุ่น ยังไม่ออก ขอให้ต่างประเทศช่วยพูดกับทูตญี่ปุ่น ขอให้เขาปฏิบัติตาม คำสั่งเหมือนคนชาติอื่น ถ้ามาขัดกันเช่นนี้ เป็นการไม่ปฏิบัติตาม กฎหมายไทย ทำให้คนทั่วไปเห็นก็เป็นการไม่เคารพอธิปไตยของไทย... เมื่อคนต่างด้าวไป และญี่ปุ่นอยู่ ได้ทราบที่กำลังจะมาค้าขายกันใหญ่ ส่งเงินมาจำนวนมาก จึงเห็นให้จีนกับแขกอยู่แย่งการค้าจะดีกว่า...”⁶⁴ และได้มีคำสั่งในลักษณะเดียวกันอีกในวันที่ 10 กุมภาพันธ์ ให้ชาว ญี่ปุ่นเดินทางออกจากเขต 6 จังหวัดในภาคเหนือของไทย⁶⁵ ในอันที่จริง แล้ว มีชาวญี่ปุ่นอยู่ในเขต 6 จังหวัดนี้ จำนวนไม่มากนัก ประมาณไม่กี่สิบคนเท่านั้น ความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงครามแสดงให้เห็น ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามพิจารณาชาวจีน กับพ่อค้าญี่ปุ่น เป็นกลุ่ม คนอันเดียวกัน ซึ่งสร้างความเสียหายให้กับไทย

ที่เขตรัฐฉาน ในวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกคำสั่งถึง พล.ท. ภัคดี เกษสำลี เสนาธิการทหารสนาม

มีความว่า ให้ทำประกาศในนามผู้บัญชาการทหารสูงสุด เปลี่ยนชื่อ
แคว้นสหรัษฎไทยใหญ่ (Federated Shan States) เป็นสหรัษฎไทยเดิม
และการประกาศเปลี่ยนชื่อดินแดนนี้ได้กระทำในวันเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่
ในขณะนี้ฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่ได้แสดงเจตนาเรื่องดินแดนของไทยแต่อย่างใด
แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้แสดงความเป็นเจ้าของดินแดนดังกล่าว
โดยกล่าวในคำประกาศว่า “กองทัพพม่าได้จัดการปกครองเป็นระเบียบ
เรียบร้อยแล้ว”⁶⁶ ซึ่งทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นทั้งไม่เพียงแปลกใจและไม่พอใจ
การดำเนินการของฝ่ายไทย เพราะการจัดระเบียบปกครองดินแดน
เขตสหรัษฎไทยเดิมดังกล่าวนั้น ฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินการ
โดยพลการ โดยไม่ได้มีการปรึกษากับฝ่ายญี่ปุ่นเลย⁶⁷ นอกจากนี้ จอมพล
ป. พิบูลสงครามยังได้ให้ความสำคัญกับการสร้างถนนในเขตสหรัษฎไทยเดิม
นับตั้งแต่ทหารไทยเข้ายึดครองเขตดังกล่าว ดังปรากฏหลักฐานว่าใน
วันที่ 10 มกราคม จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งว่า “การสร้างถนน
เหล่านี้มีระยะยาวมาก และสร้างลำบาก แต่มีความจำเป็นในทางการ
เมืองอย่างยิ่ง ฉันเห็นว่าถ้าไทยจะอยู่ได้หรือไม่ขึ้น อยู่กับการสร้างถนน
ดังกล่าวนี้เท่านั้น ทั้งในปัจจุบันและอนาคต”⁶⁸ ถัดมาในวันที่ 23 มกราคม
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งจัดตั้งกองพลโยธา มีพันเอกอุดม
โยธาธิยุทธ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นผู้บัญชาการกองพล เพื่อ
สร้างถนนในเขตสหรัษฎไทยเดิมให้แล้วเสร็จภายในเดือนมีนาคมของ
ปีเดียวกัน จอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวว่า “ถ้าทำเสร็จจะให้เป็น
พล.ต. ฐานะช่วยชีวิตทหารในกองทัพพม่าให้รอดตาย...” และ “ถ้าแล้ง
นี้ไม่เสร็จ เห็นจะต้องเอาขึ้นศาลวันหน้า” และเพื่อการนี้ได้มีการเกณฑ์
แรงงานไทยประมาณ 15,000 คน⁶⁹

การเปลี่ยนชื่อดินแดน และสร้างถนนในเขตสหรัษฎไทยเดิม แสดง
ให้เห็นว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความประสงค์ต้องการดินแดนของ

ไทย รวมทั้งได้เริ่มจัดการบริหารปกครองในเขตดังกล่าวด้วย นอกจากนี้
เรายังสามารถพิจารณาเรื่องความต้องการดินแดนของจอมพล ป.
พิบูลสงครามได้จาก เอกสารรายงานของนายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดี
กรมโฆษณาการถึงนายกรัฐมนตรี ซึ่งนำเสนอรายงานของสายลับข่าว
จากเขตพม่า ชื่อ พ.ต.ท. สิงห์ ซึ่งกล่าวว่า “พม่าท้วงต่อญี่ปุ่นในเรื่อง
ดินแดนแคว้นไทยใหญ่และเชียงตุงว่าให้ญี่ปุ่นคืนแก่พม่าและในบางส่วน
ที่ไทยขึ้นไปยึดไว้ ถ้าจำเป็นจะต้องให้แก่ไทยแล้ว ญี่ปุ่นจะต้องหาดินแดน
อื่นมาชดใช้แลกเปลี่ยนให้แก่พม่า...” และในเรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม มีบันทึกแนบท้ายตอบว่า “ทราบแล้ว ให้ต่างประเทศทราบ
หากจะแลกกับทางปักปันได้ก็เอา”⁷⁰ เรื่องดินแดนนี้ เมื่อรัฐมนตรีว่า
การกระทรวงมหาดไทยเอเซียบูรพา อาโอกิ เดินทางมาประเทศไทยในช่วง
เดือนเมษายน พ.ศ. 2486 หลวงวิจิตรวาทการ ในฐานะรัฐมนตรีว่า
การกระทรวงการต่างประเทศ ได้มอบบันทึกความเข้าใจ ลงวันที่ 18
เมษายน พ.ศ. 2486 แก่เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นโดยกล่าวว่า จอมพล ป.
พิบูลสงครามต้องการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของไทยมากกว่าเรื่องดินแดน⁷¹
แต่โดยข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็มีความ
ต้องการได้ดินแดนอยู่เหมือนกันดังกล่าวข้างต้น

อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งสามารถบ่งชี้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างไทย
ญี่ปุ่นและชาวจีนได้เป็นอย่างดี ได้แก่ กรณีกรรมกรก่อสร้างทางรถไฟ
สายไทย-พม่า เรื่องนี้ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอความร่วมมือจากรัฐบาลไทยจัดหา
กรรมกรไทยและจีน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้ออกคำสั่งให้มี
การเกณฑ์กรรมกรจีนเพียงส่วนเดียว โดยในขั้นสุดท้าย สมาคมพาณิชย์
จีนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดหากรรมกรจีนให้กับฝ่ายญี่ปุ่นแทนรัฐบาล
ไทย กล่าวคือ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2486 ทูตทหารบกญี่ปุ่น
ประจำประเทศไทย ชื่อ พลตรียามาดา ได้มีหนังสือถึงประธานกรรมการ
ผสมไทย-ญี่ปุ่น (หนังสือ “ไทรกู่ที่ 37”) ขอให้ฝ่ายไทยอำนวยความสะดวก

สะดวกจัดหากรรมกร เพื่อทำงานและตระเตรียมพัสดุจำนวน 13,000 คน (ในจำนวนนี้เป็นกรรมกรชุดดิน 11,350 คน) ในช่วงนี้ ชื่อกรรมกรผสม ได้เปลี่ยนเป็นกรมประสานงานสัมพันธมิตร เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย ชื่อ พันเอกพระวิสดารดุษฎีภักดิ์ (เชย พันธุ์เจริญ, 1890-1948) ในฐานะ ประธานกรรมการดำเนินการจัดสร้างรถไฟทหาร ก็ได้เริ่มทำการติดต่อกับผู้ช่วยทูตทหารบกญี่ปุ่น คือ พันโทชิซึนามิ

เพื่อดำเนินการเรื่องดังกล่าว ในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2486 พันเอกเชย พันธุ์เจริญ ได้มีหนังสือติดต่อยังอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ขอให้ทำประกาศรับสมัครช่างและกรรมกรโดยเร็ว เพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการโดยรีบด่วน อย่างไรก็ตาม เมื่อเรื่องนี้ถูกนำเสนอโดย พลโทภักดิ์ เกษสำลี (พระศัลยศาสตร์, 1892-1982) ถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในรายงานนั้นกล่าวว่านำเสนอขึ้นมาตามลำดับชั้นว่า “ถ้ากรรมกรไทยไม่พอ จะจ้างคนต่างด้าว (จีน) ให้บ้างก็ไม่ขัดข้อง...” กระนั้นก็ตาม เรื่องนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมีคำสั่งลงมาว่า “ให้เอาจีนหรือต่างด้าวไปทำดีกว่า ไทยไม่ควรให้ไป”⁷² และโดยข้อเท็จจริงนี้ จึงปรากฏเป็นคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุด ลงวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2486 ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม มีความสำคัญกล่าวว่า

“เนื่องด้วยทางราชการได้เกณฑ์ราษฎร ในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ ไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟทหารเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการขัดข้องต่อการดำเนินชีวิตของราษฎร ในท้องที่นั้น ๆ อย่างยิ่ง และได้พิจารณาเห็นว่าชนต่างด้าว โดยเฉพาะชาวจีนได้ร่วมทุกข์ร่วมสุขได้รับความร่มเย็นร่วมกับชาวไทยอย่างสนิทสนมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เมื่อถึงคราวคับขันเช่นนี้ ก็เป็น

เหตุผลอันสมควรที่จะให้เรียกร้องขอความร่วมมือจากชาวจีนในยามนี้บ้าง

ฉะนั้นให้ท่านพิจารณาดำเนินการเรียกเกณฑ์คนจีนไปทำการก่อสร้างทางรถไฟทหารให้เพียงพอตามจำนวนที่ต้องการ ตั้งแต่บัดนี้ไป”⁷³

ถัดต่อมา ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2486 ได้มีการประชุมระดับเจ้าหน้าที่ ณ กรมประสานงานสัมพันธมิตร ฝ่ายไทย คือ พ.ต. หม่อมเจ้าประเสริฐศรี ชยางกูร ได้กล่าวว่า ฝ่ายไทยจะเกณฑ์ชาวจีน แต่ฝ่ายญี่ปุ่นมีความเห็นว่า ไม่เพียงแต่คนจีนเท่านั้น มีความประสงค์ต้องการชาวไทยด้วย นอกจากนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นเองไม่เห็นด้วยกับวิธีการเกณฑ์แรงงาน เพราะฝ่ายญี่ปุ่นต้องการแรงงานจำนวนมากอย่างรวดเร็ว โดยไม่จำกัดว่าเป็นคนจีนหรือไทย โดยความสมัครใจ หากใช้วิธีเกณฑ์แรงงานแล้วต้องเสียเวลามาก ฝ่ายญี่ปุ่นจึงได้เสนอให้ฝ่ายไทยติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีน แต่เรื่องนี้ฝ่ายไทยตอบปฏิเสธ โดยกล่าวอย่างแข็งขันว่า “เรื่องให้ไปพูดกับสมาคมนี้ ขอตอบเด็ดขาดว่าไม่ยอมทำ แต่ถ้าทางฝ่ายญี่ปุ่นจะไปพูดเอง ทางฝ่ายไทยก็ไม่รังเกียจ”⁷⁴ การที่ฝ่ายไทยตอบปฏิเสธแบบนี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการปฏิบัติของฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมีลักษณะเป็นการวิจารณ์การทำงานของระบบราชการไทย ในประการสำคัญที่สุด ก็เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งเกณฑ์แรงงานออกประกาศไปแล้ว และในการประชุมครั้งนี้ ฝ่ายญี่ปุ่นได้พยายามให้ฝ่ายไทยไปเจรจากับสมาคมพาณิชย์จีน เพราะเหตุว่าฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นได้เคยติดต่อกับทางสมาคมพาณิชย์จีนมาก่อนหน้านี้แล้ว โดยที่ฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนตอบปฏิเสธฝ่ายญี่ปุ่นว่า สมาคมพาณิชย์จีนอยู่ภายใต้กฎหมายไทย ควรที่จะมีคำสั่งจากรัฐบาลไทยมาก่อน⁷⁵

วันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2486 อาศัยคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทางกระทรวงมหาดไทยจึงได้มีการประชุมเพื่อจัดการเกณฑ์แรงงานชาวจีน และในที่ประชุม ผู้บังคับการตำรวจนครบาลคือ พันตำรวจเอกพระพิณจวนคดี (พิณิจ อินทรทูต หรือตั้งยกเซ่ง, 1891-1970) ได้ “เสนอข้อสังเกตของอธิบดีกรมตำรวจว่า ถ้าไม่เกณฑ์ได้เป็นดี” สุดท้ายที่ประชุมได้ตกลงกันว่าให้ผู้บังคับการตำรวจนครบาล กับข้าหลวงประจำจังหวัดพระนคร และข้าหลวงประจำจังหวัดธนบุรี ร่วมกันดำเนินการติดต่อกับพ่อค้า และหัวหน้ากรรมกรจีนทางสมาคมเชียงใหม่ (หมายถึงสมาคมพาณิชย์จีน-ผู้เขียน) รวมทั้งได้มีมติให้สมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกรชุดดินจำนวน 9,850 คนจากเขตกรุงเทพฯ และธนบุรีที่เหลืออีกจำนวน 1,500 คนให้ข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี และราชบุรีจัดเกณฑ์แรงงานจังหวัดละ 500 คน

พระพิณจวนคดี กับข้าหลวงจังหวัดพระนครกับธนบุรี ได้ติดต่อกับตันชีวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีน ซึ่งฝ่ายหลังได้ตอบว่า “รับปากว่าจะพยายามช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถ” และในการพบปะกันครั้งนี้ ตันชีวเม้งก็ได้ขอให้ฝ่ายเจ้าหน้าที่ไทยไปเจรจากับฝ่ายญี่ปุ่น ขอปรับปรุงค่าจ้างแรงงานในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งในอันที่จริง สิ่งที่ตันชีวเม้งเรียกร้องนั้น ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่นได้เคยเจรจากับทางสมาคมพาณิชย์จีนมาก่อนแล้ว ข้อสำคัญเกี่ยวข้องกับอัตราจ้างกุลิชุดดิน ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นเสนอจ่ายในอัตราวันละ 2.70 บาท (รวมค่าอาหารวันละ 50 สตางค์ ซึ่งหมายความว่าได้รับจริงวันละ 2.20 บาท) ถัดมาในวันที่ 5 เมษายน ได้มีการประชุมระดับเจ้าหน้าที่ พ.ต. หม่อมเจ้าประเสริฐศรี ชยางกูร ซึ่งในครั้งก่อนได้เคยปฏิเสธไม่ยอมไปเจรจากับทางสมาคมพาณิชย์จีน ในครั้งนี้ ได้กล่าวกับฝ่ายญี่ปุ่นว่า ฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนได้ตอบตกลงแล้ว และขอเจรจาเงื่อนไขการจ้างแรงงาน โดยที่ฝ่ายไทยเสนอให้จ่ายค่าจ้างกรรมกรชุดดินวันละ 3 บาท โดยที่เรื่องอาหาร ฝ่ายกรรมกร

จะจัดหาไปเอง เรื่องนี้ สามารถตกลงกันได้ในการประชุมครั้งนี้ และในตอนค่ำของวันเดียวกันนั้น ฝ่ายสถานทูตญี่ปุ่นก็ได้เชิญผู้นำชาวจีน ได้แก่ ตันชีวเม้ง โกศล ฮุนตระกูล ไสวเด็กชวน บุลสุข แต่เกียฮุ้น และสัทท มหาคุณ มาพบปะหารือ⁷⁶ สุดท้าย เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับทราบรายงานเรื่องนี้ทั้งหมดแล้วในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2486 เขาได้เขียนบันทึกว่า “ดีแล้ว ให้พูดจ้างตามธรรมดา ก่อน แล้วจึงเกณฑ์”⁷⁷

เจ้ากรมประสานงานพันธมิตร คือ พันเอกไชย ประทีปเสนา ได้มีบันทึกถึงพระพิณจวนคดี มีความว่า ขอให้ติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีน โดยให้สมาคมฯ จัดส่งตัวแทนไปพบกับเจ้าหน้าที่กรมประสานงานฯ โดยที่กรมประสานงานฯ จะได้แนะนำผู้แทนสมาคมฯ ให้กับฝ่ายญี่ปุ่นต่อไป โดยกระบวนการนี้ ทางสมาคมพาณิชย์จีนได้เลือกนายสัทท มหาคุณ เป็นผู้แทน นายสัทท มหาคุณได้เจรจาเสนอเงื่อนไขเรื่องอัตราจ้างกรรมกรชุดดินใหม่กับฝ่ายญี่ปุ่น โดยขอเพิ่มเป็นวันละ 3.20 บาท⁷⁸ สุดท้าย ปรากฏว่าได้มีข้อตกลงเป็นไปตามที่ได้เคยตกลงกับฝ่ายรัฐบาลไทยแล้ว เมื่อวันที่ 5 เมษายน คืออัตราจ้างกรรมกรชุดดินวันละ 3 บาท เรื่องนี้ หนังสือพิมพ์ดังจวนในฉบับที่มีการโฆษณารับสมัครกรรมกร มีความประกาศว่า กรรมกรชุดดินได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท (ค่าอาหารกรรมกรรับผิดชอบเอง) ผู้ใดเกียจคร้านไม่ทำงานเต็มที่ จะถูกตัดเงินลง หัวหน้าควบคุมกรรมกรจำนวน 25 คน ได้รับค่าจ้างวันละ 3.50 บาท หัวหน้ากรรมกร 100 คน ได้รับค่าจ้างวันละ 4 บาท และหัวหน้ากรรมกรไม่ต้องทำงานชุดดิน⁷⁹

คณะกรรมการจัดหากรรมกรทำแทนรัฐบาลไทย ของสมาคมพาณิชย์จีนนั้น เริ่มรับสมัครกรรมกรในเขตกรุงเทพฯ ตั้งแต่วันที่ 12 เมษายน จนถึงเที่ยงวันของวันที่ 14 เมษายน มีผู้สมัครไปทำงาน 1080 คน⁸⁰ สมาคมพาณิชย์จีนได้ส่งมอบกรรมกรชุดแรก 467 คนให้ฝ่ายญี่ปุ่น

ในวันที่ 17 เมษายน จนกระทั่งถึงวันที่ 26 เมษายน ได้ส่งมอบกรรมกรให้ฝ่ายญี่ปุ่นได้ทั้งสิ้น 11,577 คน นอกจากนี้ ข้าหลวงประจำสามจังหวัดก็ได้เกณฑ์แรงงานไปสมทบด้วยจำนวน 1,500 คน โดยทางกระทรวงมหาดไทยเห็นควรให้อยู่ภายใต้การดูแลของสมาคมพาณิชย์จีนอีกทีหนึ่ง⁸¹ ดังนั้นเป้าประสงค์ของการจัดหากรรมกรของทางสมาคมพาณิชย์จีนก็บรรลุผลได้ เหตุผลสำคัญ เพราะหัวหน้ากรรมกร (ยี่ปัวกรรมกร) เป็นผู้จัดหากรรมกรตามแรงจูงใจของการจ่ายค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง คณะกรรมการจัดหากรรมกรของสมาคมพาณิชย์จีนเองก็ได้มีการจัดแบ่งจำนวนการจัดหากรรมกรไปให้สมาคมภาษาและวิชาชีพของชาวจีนกลุ่มต่าง ๆ เป็นผู้รับผิดชอบ รวมทั้งได้มีการรับสมัครกรรมกรในเขตภาคเหนือและในเขตภาคใต้ของไทยด้วย ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการรับสมัครกรรมกรครั้งนี้ ประมาณ 2 แสนบาท ซึ่งฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนได้มาจากการรับบริจาคแกมบังคับจากชาวจีนด้วยกันเอง⁸² ควรกล่าวด้วยว่า เรื่องนี้ โดยหลักการแล้วเป็นเรื่องการรับสมัครแรงงานชาวจีนโดยความสมัครใจ แต่ในทางปฏิบัตินั้น ได้มีการบีบบังคับปะปนอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากรายงานการประชุมคณะกรรมการจังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 ได้มีรายงานของอัยการจังหวัดกล่าวว่า การรับสมัครแรงงานชาวจีนครั้งนี้ มี “การบังคับอยู่ด้วย และต้องการคนที่มิเงินเพื่อจะได้เรียกค่าถ่าย”⁸³

การรับสมัครแรงงานครั้งนี้ ผู้เขียนเห็นควรกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เน้นแต่เฉพาะแรงงานชาวจีนเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามแนวทางคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นสำคัญ ในส่วนของแรงงานไทยนั้น อาจจะมีปะปนอยู่บ้าง แต่เข้าใจว่าเป็นส่วนน้อยมาก นั่นคือ มิได้มีแรงงานไทยถูกเกณฑ์ไปเป็นกรรมกรทำการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่าแต่อย่างใด

วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอแรงงานกรรมกรเพิ่มเติมอีก 23,000 คน (ต่อมาได้ลดค่าขอลงเหลือจำนวนเพียง 13,000 คน) จากรัฐบาลไทย และฝ่ายรัฐบาลไทยได้ให้ผู้บังคับการตำรวจนครบาล พระพินิจชนคดี ติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีนอีกครั้งหนึ่งในครั้งนี้ สมาคมพาณิชย์จีนตอบตกลงว่า จะจัดหากรรมกรเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และธนบุรี แต่ในกรณีของต่างจังหวัด 22 จังหวัด ขอให้ทางกระทรวงมหาดไทยสั่งการให้ข้าหลวงของแต่ละจังหวัด ร่วมกับตัวแทนพ่อค้าจีนในท้องถิ่นนั้น จัดหากรรมกรเอาเอง ในขั้นสุดท้าย ในระหว่างวันที่ 15 กรกฎาคมจนถึง 31 สิงหาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้รับแรงงานกรรมกร มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 12,968 คน (ตัวเลขนี้ไม่ตรงกับจำนวนซึ่งฝ่ายไทยจัดส่ง ซึ่งมีจำนวน 13,097 คน โดยมาจากกรุงเทพฯ และธนบุรี 5,320 คน) และในจำนวนนี้ ได้เดินทางไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟจริงจำนวนเพียง 43 เปอร์เซ็นต์ โดยมีการหลบหนีไปในระหว่างการเดินทางเป็นจำนวนมาก⁸⁴

การรับสมัครกรรมกรครั้งที่สองดังกล่าว เป็นที่น่าสังเกตว่าเน้นเฉพาะแรงงานชาวจีนเช่นเดียวกับครั้งที่หนึ่ง ดังเช่น ในรายงานของคณะกรรมการเกี่ยวกับการต่างประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 ประธานในที่ประชุม คือปลัดจังหวัดฉะเชิงเทราได้กล่าวว่า

“ให้ที่ประชุมทราบความมุ่งหมาย และว่า การจัดหากรรมกรจีนนี้ เป็นนโยบายส่วนหนึ่งที่จะไม่ให้คนไทยต้องไปรับความลำบาก เพราะในสงครามกันครั้งนี้ เราต้องไปปฏิบัติการยังชายแดน เพื่อรักษาความเป็นเอกราชของชาติอยู่อย่างเหนียวแน่นอยู่แล้ว ตรงกันข้าม คนต่างด้าวซึ่งอยู่เบื้องหลังต่างพากันหาความสุข และประกอบอาชีพ

ค้าขายขาดเลือดเนื้อพวกเราเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นถ้าหาก
ถูกถามในเรื่องการจัดหากรรมกรจีน เราควรจะ
เสแสร้งชี้แจงไปเสียทางหนึ่ง อย่าให้กระทบกระเทือน
น้ำใจกันได้... การจัดจ้างกรรมกรคนไทยขอให้
เป็น โดยความสมัครใจของเขาเอง โดยแนใจจริง ๆ...”⁸⁵

ในการรับสมัครกรรมกรครั้งที่สอง ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีน
ก็ได้ให้ความร่วมมือเหมือนกับการรับสมัครครั้งแรก ซึ่งพันโท หม่อมเจ้า
พิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล รองเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร ได้กล่าวใน
ที่ประชุมคณะกรรมการโฆษณา(ฝ่ายไทย) ครั้งที่ 12 วันที่ 28 กรกฎาคม
พ.ศ. 2486 มีความตอนหนึ่งว่า

“ในเรื่องนี้ สำหรับชาวจีนซึ่งเป็นคนกลาง
ก็นับว่าตกอยู่ในฐานะที่ลำบากเล็กน้อย และคงจะ
รู้สึกไม่พอใจบ้าง... ตามพฤติการณ์ที่เป็นไปเกี่ยวกับ
เรื่องกรรมกรนี้ ปรากฏว่ามีเรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้น คือ
จีนเองบีบบังคับด้วยกันก็มี ญีปุ่นบีบบังคับ และญีปุ่น
ลุ่มจีนก็มี ที่ว่าจีนเองบีบบังคับด้วยกันคือ ในการจัดหา
กรรมกร ซึ่งทางสมาคมเชียงใหม่ (หมายถึงสมาคม
พาณิชย์จีน-ผู้เขียน) เป็นผู้จัดทำนั้น ถ้าเห็นว่าการ
ใดจะเป็นการล้นเปลืองแก่สมาคม ทางสมาคม
ก็มักจะผลัดไปให้ชาวจีนที่มีชื่อเสียงคนนั้นคนนี้
ออกค่าใช้จ่ายซึ่งนับว่าเป็นการริดรอนพวกจีนด้วยกันเอง
ที่ว่าญีปุ่นบีบบังคับ ก็คือ ถ้าทางจีนขัดขวางไม่ร่วมมือ
ในการจัดหากรรมกร ก็ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง และ
ทักท้วงเอาว่าเป็นพวกจุงกิง ซึ่งทำความหวาดเกรง
ให้แก่บรรดาชาวจีนมาก ส่วนที่ว่าญีปุ่นลุ่มจีนนั้น

ก็คือ มีหนังสือพิมพ์ภาษาจีนต่งวัน ซึ่งอยู่ในความ
ควบคุมของญีปุ่นมักจะแสดงตัวเป็นปากเสียงและ
รักษาผลประโยชน์ให้ชาวจีนเสมอ และโดยที่เขา
มีความประสงค์ที่จะให้ชาวจีนนิยมรักใคร่ญีปุ่น
ฉะนั้นในขณะเดียวกัน จึงต้องมีเข้าไปในทำนอง
ยุยงให้ชาวจีนเกลียดอีกฝ่ายหนึ่ง คือไทย เพื่อจะได้
หันไปนิยมรักใคร่ญีปุ่นมากขึ้น”⁸⁶

แม้ว่าชาวจีนส่วนใหญ่จะได้รับผลกระทบในทางลบประสบความ
ยากลำบากจากการก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า แต่ก็ความจริง
เช่นกันว่า มีชาวจีนส่วนน้อยบางกลุ่มได้รับประโยชน์จากการก่อสร้าง
ทางรถไฟเช่นกัน อย่างเช่น นายสัทท มหาคุณ ผู้รับเหมาส่งหิน
รายใหญ่ให้ฝ่ายญีปุ่น รวมทั้งเป็นผู้สมัครรับเหมาทำระเบิดย่อยหิน⁸⁷
เป็นต้น

ปฏิกิริยาต่อนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเน้น
ให้ชาวจีนรับเคราะห์กรรมจากสงครามมหาเอเชียบูรพา พิจารณาได้จาก
รายงานของปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึงผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่ง
กล่าวถึงรายงานของข้าหลวงประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เกี่ยวกับการจัดงาน
วันชาติประจำปี พ.ศ. 2486 ว่าทางจังหวัดร้อยเอ็ดได้เชื้อเชิญพ่อค้าจีน
มาร่วมงาน แต่ปรากฏว่ามีพ่อค้าจีนมาร่วมงานวันชาติเพียงคนเดียว
โดยอ้างว่ามีความหวั่นเกรงว่าคนไทยจะดูถูกชาวจีนว่าไม่มีวัฒนธรรม
แต่ทางจังหวัดได้สดับตรับฟังเรื่องต่าง ๆ แล้วเห็นว่าข้ออ้างดังกล่าวเป็น
เครื่องบังหน้า โดยที่สาเหตุที่แท้จริงนั้น “จีนส่วนใหญ่ถือว่าไทยและ
ญีปุ่นเป็นศัตรูของเขา เหตุที่จีนไม่พอใจไทยมากนั้น เนื่องด้วยเหตุ
การสงวนอาชีพให้คนไทย การให้คนจีนออกจากเขตที่ห้าม การเกณฑ์
จีนไปเป็นกรรมกรของญีปุ่น...”⁸⁸

ตอนที่ 3 สภาพการณ์อันเลวร้ายในพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นกับ ชาวจีน

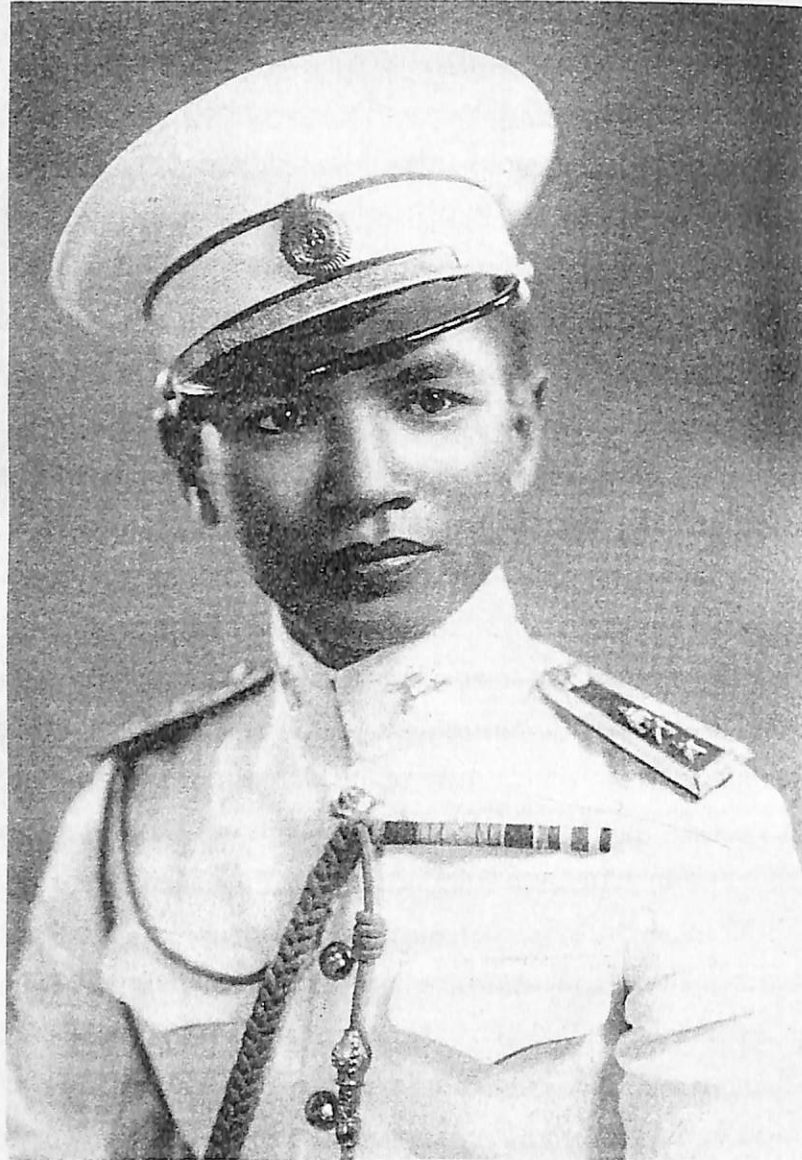
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้พิจารณายุทธศาสตร์ทางการทหาร แล้ว มีความเห็นว่ากรุงเทพฯ มีทำเลที่เหมาะสมของการตั้งเป็นเมืองหลวง เขามีความคิย้ายเมืองหลวงขึ้นไปในเขตภาคกลางตอนเหนือ มาตั้งแต่ช่วงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาแล้ว และเมื่อสงครามได้เริ่มต้นขึ้น ความคิดที่จะย้ายเมืองหลวงยังคงมีอยู่ ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2485 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ร่างโครงการย้ายเมืองหลวงขึ้นไปจังหวัดสระบุรีหรืออยุธยา แต่โครงการดังกล่าวมิได้มีการดำเนินการ จนถึงปี พ.ศ. 2486 โครงการย้ายเมืองหลวงถูกรื้อฟื้นกลับมาอีก ในคราวนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 ให้เตรียมย้ายกองบัญชาการทหารสูงสุดไปที่พระราชวังบางปะอิน จังหวัดอยุธยา โดยให้ตัดถนนแยกจากถนนประชาธิปไตย (ปัจจุบันคือถนนพหลโยธิน) ไปยังพระราชวังบางปะอิน⁸⁹

เมื่อถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 ความไม่พอใจของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อฝ่ายญี่ปุ่นนั้นทวีเพิ่มขึ้น และพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นนั้นคงเหลือแต่เพียงรูปร่างนอก เช่น ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้จัดตั้งกองบัญชาการประจำประเทศไทย ในเวลาเดียวกันนี้ ฝ่ายไทยเองก็ได้ปรับปรุงหน่วยงานติดต่อกับฝ่ายญี่ปุ่น จากเดิมเรียกว่า คณะกรรมการผสม เปลี่ยนเป็นกรมประสานงานสัมพันธมิตร โดยคำสั่งทางสนามที่ 36/86 วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2486

การเปลี่ยนชื่อหน่วยงานนี้ โดยชื่อเท็จจริง ฝ่ายเจ้าหน้าที่ได้เสนอร่างขึ้นมาชั้นแรกเปลี่ยนเป็น “กรมการประสานงานไทย-ญี่ปุ่น” แต่ในท้ายที่สุด จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก้ไขใหม่ โดยมีบันทึกสั่งการว่า “ชื่อกรมการประสานงานไทย-ญี่ปุ่นนี้ ดูเป็นจัดสำหรับญี่ปุ่นชนิดจะอยู่

ถาวรตลอดไป และแคบมาก ควรเป็นกรมประสานงานพันธมิตร...” และในการร่างคำสั่งสนามครั้งนี้ ร่างเดิมถูกเสนอขึ้นมาว่าให้กรมนี้ “มีหน้าที่ดำเนินการประสานงานกับฝ่ายทหารญี่ปุ่นในยามสงคราม” อย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก้ไขในท้ายที่สุดโดยเพิ่มเติมคำว่า “พันธมิตร” ลงไปด้วย สรุปว่ากรมที่เปลี่ยนชื่อใหม่นี้ ชื่อกรมประสานงานพันธมิตร และ “มีหน้าที่ดำเนินการประสานงานกับฝ่ายทหารญี่ปุ่นและพันธมิตร ในยามสงคราม”⁹⁰ ในกรณีนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อ้างถึงในภายหลังสงครามว่าเป็นวิธีการต่อต้านญี่ปุ่นวิธีหนึ่ง⁹¹ แต่ฝ่ายญี่ปุ่นเองได้เรียกชื่อหน่วยงานนี้เป็นภาษาญี่ปุ่นว่า กรมประสานงานพันธมิตรไทย-ญี่ปุ่นตลอดมา จนถึงปี พ.ศ. 2488 จึงเปลี่ยนชื่อตามแบบไทย เป็นกรมประสานงานพันธมิตร

พันธมิตรไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งเมื่อมาถึงเวลานี้คงเหลือแต่รูปร่างนอกพิจารณาได้จากคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล รองเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร ซึ่งกล่าวในที่ประชุมวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2486 เรื่องพิจารณาจัดตั้งเจ้าหน้าที่โฆษณาประจำกรุงโตเกียว โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธานการประชุม การประชุมครั้งนี้เกิดขึ้น เพราะดิเรก ชัยนาม เอกอัครราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่นได้มีรายงานเข้ามาเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2486 กล่าวว่า “เจ้าหน้าที่ญี่ปุ่นแห่งกระทรวงมหาเอเชียด่วนออก และหนังสือพิมพ์บางฉบับได้เคยพูดว่า ถ้าประชาชาติไทยไม่ร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างจริงจัง เพื่อให้สงครามครั้งนี้บรรลุไปสู่ชัยชนะแล้ว เป็นที่น่าวิตกว่าไทยจะรักษาเอกราชและอธิปไตยไว้ไม่ได้” เมื่อรายงานนี้เข้ามาที่กรุงเทพฯ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้บันทึกไว้ว่า “เราช่วยจนจะไม่มีอะไรช่วย เห็นควรให้เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียวจัดแถลงการณ์ในเรื่องการช่วยเหลือของคนไทยไว้เสมอ” ดังนั้น จึงมีการปรึกษาหารือกันว่าควรมีการจัดส่งเจ้าหน้าที่โฆษณาไปปฏิบัติหน้าที่ประจำที่กรุงโตเกียวหรือไม่ และใน

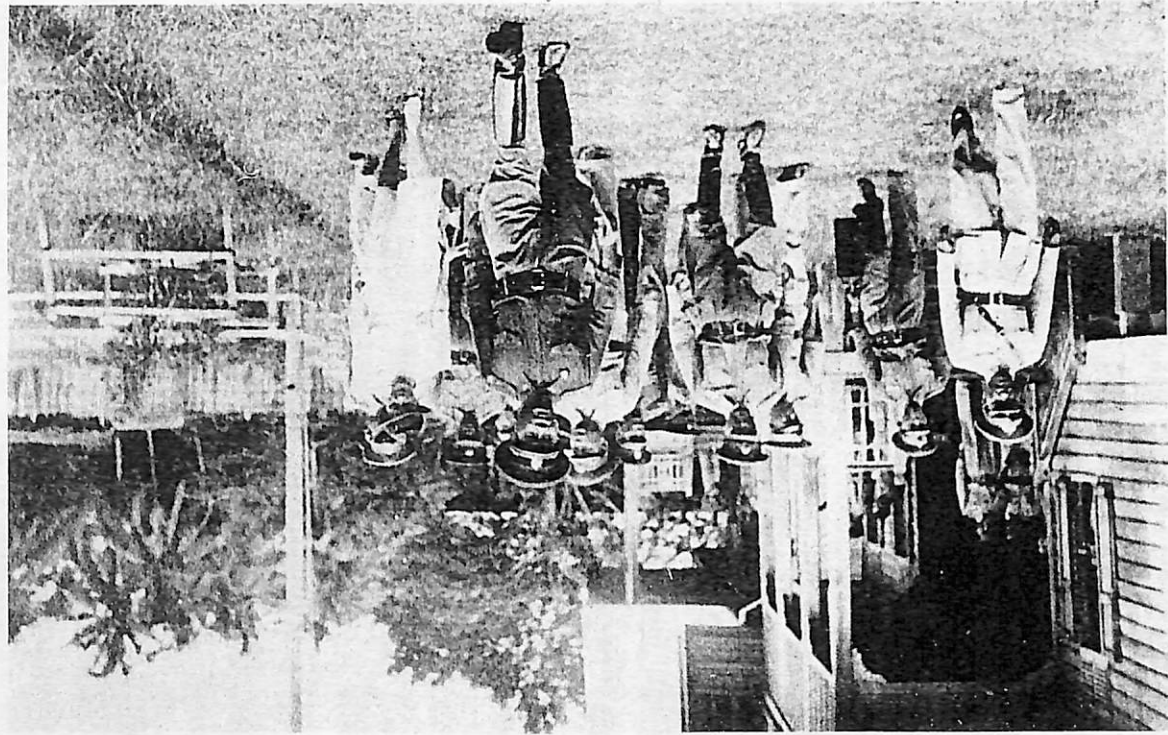

ม.จ. พิสิษฐดิศพงษ์ ดิศกุล (2 สิงหาคม 2484)

(ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ที่ประชุมนี้ หม่อมเจ้าพิสิษฐดิศพงษ์ ดิศกุลทรงกล่าวว่า “เมื่อพิจารณา
ดูแล้ว ฐานะของประเทศไทยและญี่ปุ่นยังติดกันอยู่มาก ฝ่ายเขาไม่เกรง
ใจเรา แต่ฝ่ายเรายังเกรงใจเขาอยู่ นโยบายที่ดีก็คือ เดินสายกลาง
ไม่หนักไปทางใดทั้งสองด้าน คือจะเข้ากับญี่ปุ่นทีเดียวก็ไม่ใช่ เข้ากับอีก
ฝ่ายหนึ่งก็ไม่ใช่ เข้าใจว่าสิ่งนี้เป็นนโยบายแน่ของรัฐบาล จึงเห็นว่า
การตั้งเจ้าหน้าที่เป็นโฆษก เป็นการมัดตัวโดยจะต้องพูดเข้ากับญี่ปุ่นโดย
เปิดเผยเสมอไป ซึ่งผิคนโยบาย...”⁹² ผู้เข้าร่วมประชุมครั้งนี้ เช่น หลวง
วิจิตรวาทการ พลโทภักดี เกษสำลี นายไพโรจน์ ชัยนาม เป็นต้น ไม่มี
ใครแสดงความเห็นคัดค้านคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิษฐดิศพงษ์ ดิศกุล
เลย

สถานการณ์สงคราม ซึ่งฝ่ายอักษะเริ่มเสียเปรียบนั้น เป็นที่
ตระหนักแก่ฝ่ายไทย จึงได้มีการประชุมพิจารณา วิเคราะห์สถานการณ์
สงครามในโลกกันขึ้น ซึ่งมีข้อสรุปว่า ผู้ชนะในสงครามที่ยุโรปจะเป็น
ผู้กำหนดชะตากรรมของเอเชีย และแลเห็นว่าประเทศไทยอาจจะเป็น
สนามรบระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับญี่ปุ่น รวมทั้งได้มีการคาดการณ์
ว่านับตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2486 เป็นต้นไป คงจะมีการทิ้งระเบิดของฝ่าย
สัมพันธมิตรในเขตประเทศไทย⁹³ ถัดต่อมาในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.
2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ตัดสินใจย้ายเมืองหลวง โดยมี
คำสั่งถึงพลโทภักดี เกษสำลี ให้ร่วมมือกับพล.ต. กมล โชติกเสถียร
(พระสราภัยสฤษฎิการ, 1891-1945) และกับพล.ต. พระประจักษ์ปัจฉินึก
(1893-1970) รวมทั้งกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของทุกกระทรวง “จัดการ
หาหรือกันย้ายเมืองหลวง หรือรัฐบาลไปอยู่บริเวณเพชรบูรณ์ หล่มสัก
ฯลฯ ชั่วคราว ให้เสร็จก่อนฤดูแล้งหน้านี้ ถ้าจำเป็นก็ให้ก่อสร้างตาม
สมควร... การเตรียมนี้เป็นลับที่สุด”⁹⁴ และต่อมาในวันที่ 12 มิถุนายน
จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในเวลานี้มีความคิดต่อต้านญี่ปุ่นเกิดขึ้น
อย่างชัดเจน เราสามารถพิจารณาเพิ่มเติมได้จากบันทึกของเขาเอง ซึ่ง

จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ตรวจราชการนครพนมและพบปะกับประชาชน 2486

(ภาพจากหนังสือหน้าปกของหนังสือพิมพ์)

กล่าวว่า

“...ส่วนเราก็มีหน้าที่ทำให้คนไทยรักไทย เชื้อไทยด้วยกัน ส่วนวิธีการของเขา ก็คงบังคับให้เราทำอย่างนั้น ทำอย่างนี้ เราจะปฏิบัติตามไหม? จะทำตามก็เมื่อผลดีแก่ไทย และมีผลไม่ดีแก่เขา... ถ้าขัดไม่ได้จริง ๆ ก็ถ่มหน้ำรับกรรมนี้ต่อไป โดยทำตามเขา ส่วนของเราก็คิดทำขึ้นบ้าง เป็นงาน counter กัน...”⁹⁵

ในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มีคำสั่ง ซึ่งปรากฏหลักฐานอยู่ในเอกสารบันทึกของหลวงพรหมโยธี ซึ่งกล่าวว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความประสงค์ให้เตรียมการป้องกันประเทศในยามคับขัน โดยให้คนทั้งชาติร่วมกันป้องกันรักษากันบ้านเมือง ด้วยวิธีจัดให้มีกลุ่มชนขึ้นทุกแห่งทำการด้านทานชาติ⁹⁶

กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ซึ่งถูกจัดตั้งขึ้นในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 มีพลโทอาเคโตะ นาการูระเป็นผู้บัญชาการ ได้พยายามปรับปรุงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น และแก้ไขปัญหาเรื่องทรัพย์สินชนชาติศัตรู ซึ่งฝ่ายญี่ปุ่นยึดครองไว้เมื่อเริ่มต้นสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยไม่ยอมโอนทรัพย์สินนั้นให้แก่ฝ่ายไทยตามกฎหมายนานาชาติ ปัญหาที่ ฝ่ายญี่ปุ่นได้ตกลงแก้ไขในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2486 รวมทั้งเรื่องเหตุการณ์บ้านโป่ง ซึ่งได้กล่าวถึงมาแล้วนั้น ฝ่ายญี่ปุ่นในช่วงแรกได้เรียกร้องให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิดฝ่ายไทยอย่างรุนแรง แต่เมื่อมาถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายไทยก็ได้ยอมเสียค่าทำขวัญ 71,000 บาท และฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้คืนเงินจำนวนนี้ ให้กับฝ่ายรัฐบาลไทย เพื่อจ่ายเป็นสวัสดิการแก่ครอบครัวของคนไทย ซึ่งเสียชีวิตในการสู้รบที่เขตภาคใต้ของไทยในช่วงต้นของสงคราม⁹⁷ และนายกฯโตโจ ก็ได้เดินทางมาประเทศไทย ได้พบกับนายกฯ พิบูลสงคราม ในวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีการมอบดินแดน 4 รัฐมาลายู และ 2 รัฐฉาน ซึ่งได้เปลี่ยนชื่อเป็นสหรัษฎาธิปไตย ให้แก่ฝ่ายไทย พร้อมกับ

มอบหนังสือบันทึกช่วยจำให้แก่ฝ่ายไทย มีความตอนหนึ่งกล่าวว่า “สิ่งที่ญี่ปุ่นคาดหวังจากประเทศไทย ก็คือขอให้พณฯ ภายใต้อำนาจความเข้าใจ เจตนารมณ์ที่แท้จริงของญี่ปุ่น และมั่นใจว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะให้การสนับสนุน อย่างถึงที่สุด ได้โปรดใช้มาตรการทุกวิถีทางเพื่อยกระดับจิตวิญญาณ การต่อสู้ของประชาชาติให้สูงขึ้น และทำให้โครงสร้างสมัยสงคราม มีความเข้มแข็งในการปฏิบัติการร่วมกัน”⁹⁸

เรื่องการรับมอบดินแดนนั้น เป็นความคาดหวังของจอมพล ป. พิบูลสงครามมานานแล้ว และการมอบดินแดนอย่างเป็นทางการในครั้งนี้ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามพอใจเพียงชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น อย่างไรก็ดี การตอบแทนจากฝ่ายญี่ปุ่นในครั้งนี้มีความล่าช้ามากเกินไป เมื่อคำนึง ถึงความร่วมมือที่ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการ นั่นคือไม่มีผลเปลี่ยนใจฝ่ายไทย ได้ในเวลานี้ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 มีการเปลี่ยนแปลงคณะ-รัฐบาลที่ประเทศอิตาลี มุสโสลินีลาออกจากตำแหน่ง และบาโดลิโอ (Badoglio) เข้ารับตำแหน่งแทน สุดท้ายฝ่ายอิตาลีได้ยอมแพ้แก่ฝ่าย สัมพันธมิตร และนับจากช่วงนี้เป็นต้นไป จอมพล ป. พิบูลสงคราม เองก็ได้เปลี่ยนท่าทีต่อชาวจีนไประดับหนึ่ง ในส่วนของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความร่วมมือในระดับที่น้อยที่สุด แต่ไม่ถึง ขนาดทำให้ญี่ปุ่นใช้เป็นเหตุผลในการเข้ายึดประเทศไทยได้

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวจีนกับรัฐบาลไทยนั้นมีการเปลี่ยนแปลง ไปในทางที่ดีขึ้น เรื่องนี้พิจารณาได้จากการที่รัฐบาลอนุญาตให้ออก หนังสือพิมพ์จีนได้อีกฉบับหนึ่ง ชื่อ ไทยฮั่วเชียงป้อ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2486 หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีการเตรียมการมาตั้งแต่เดือน มีนาคม พ.ศ. 2486 ในระหว่างลี้เจี๊จวิน (อารีย์ ลีวีระ) กับพระยาปริชา-นุสาสน์ (เสรีญ ปันยารชุน, 1890-1974) ในส่วนของพระยาปริชา-นุสาสน์นั้น เขาเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์หลายฉบับ รวมทั้งต่อมาเป็น พ่อสามีของบุตรสาวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในประเทศไทยในสมัย

นั้น การออกหนังสือพิมพ์อยู่ในกรอบของกฎัยการศึกษา พ.ศ. 2457 กล่าวคือผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นผู้มีอำนาจควบคุมการออกหนังสือพิมพ์ โดยสมบูรณ์⁹⁹ และจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อนุญาตให้ออกหนังสือ พิมพ์ภาษาจีนฉบับดังกล่าวได้ ผ่านอธิบดีกรมโฆษณาการ คือโพโรจน์ ชัยนาม และความสัมพันธ์ของหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเชียงป้อกับทาง ราชการไทยนั้น มิได้หมดสิ้นเพียงแค่การได้ใบอนุญาตให้ออกหนังสือ พิมพ์ เพราะปรากฏหลักฐานว่า นายอารีย์ ลีวีระ นั้นเป็น “คนของกรม โฆษณาการ ซึ่งอธิบดีส่งมาเพื่อเป็นหูตาคอยสังเกตการ และให้หนังสือ พิมพ์จีนฉบับนี้ดำเนินไปตามนโยบาย...”¹⁰⁰

หนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเชียงป้อ พิจารณาจากภายนอกแล้ว เจ้าของ คือคนไทย แต่คนในกองบรรณาธิการล้วนแต่เป็นชาวจีนในสายของ รัฐบาลจุงกิง—เช่น ลี้เจี๊จวิน (อารีย์ ลีวีระ) เหลียนอินเซียว (เลียง จัมเส้า) เม้งโสง (มั่งฮัม) เป็นต้น หนังสือพิมพ์นี้ ในช่วงภายหลังสงคราม ได้ประกาศว่าตนเองเป็นหน่วยงานต่อต้านญี่ปุ่นหน่วยหนึ่ง และมีวัตถุประสงค์เพื่อการแก้ไขชาวของหนังสือพิมพ์จีน “ปลอม” คือหนังสือ พิมพ์ตงจ้วน รวมทั้งเพื่อการปลุกใจความรักชาติของชาวจีนในประเทศไทย¹⁰¹ อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ไทยฮั่วเชียงป้อสมัยสงครามแล้ว ก็มีการลงข่าวและบทความของคณะ-บรรณาธิการ ซึ่งประจบฝ่ายญี่ปุ่นและรัฐบาลไทย ซึ่งยังมีสัญญาพันธ-ไมตรีกับฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ไม่น้อย เช่น เมื่อญี่ปุ่นลงนามสัญญาพันธมิตร กับรัฐบาลวังจิงไวที่นานกิง ในวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2486 สมาคม พาณิชยจีนและสมาคมภาษาทกสมาคม และหนังสือพิมพ์ตงจ้วน ร่วมกับหนังสือพิมพ์ไทยฮั่วเชียงป้อ ได้ส่งโทรเลขแสดงความยินดีต่อ นายกรัฐมนตรีวังจิงไว มีความว่า ความสัมพันธ์จีนกับญี่ปุ่นทวีความ ใกล้ชิดกันมากขึ้นโดยการลงนามสัญญาฉบับนี้ การสร้างระเบียบใหม่ ในเอเชียตะวันออกได้รับการส่งเสริมยิ่งขึ้น ประเทศเราได้รับเอกราช

และอิสระโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องนี้เป็นผลงานของพวกเรา ท่านซึ่งอุทิศตนเองเพื่อชาติและประชาชนอย่างที่สุด พวกเราขอแสดงความเคารพอย่างสูงในนามของชาวจีนโพ้นทะเลทั้งหมด¹⁰² และในภายหลังสงครามเหลียนอินเซียได้เขียนบันทึกว่า พวกชาวจีนซึ่งออกหนังสือพิมพ์ร่วมกับชาวนั้น ชาวจีนซึ่งไม่ทราบข้อเท็จจริงอาจเข้าใจผิดว่าพวกนี้เป็นคนขายชาติ และการเข้าร่วมส่งโทรเลขไปยังรัฐบาลวังจิงไวจึงอาจเป็นเรื่องที่ชวนให้เข้าใจไปในทางเช่นนั้นได้ แต่ในขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ไทยฮัวเชียงป้อเองก็ได้รายงานข่าวเรื่องการได้รับชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งลงบทความซึ่งชี้ให้เห็นเรื่องราวความแตกแยกระหว่างไทยกับญี่ปุ่น การกระทำเช่นนี้มีความอ่อนไหวหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสร้างความไม่พึงพอใจให้บังเกิดขึ้นในหมู่สารวัตรทหารญี่ปุ่น ดังนั้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2486 สารวัตรทหารญี่ปุ่นจึงขอร้องให้ฝ่ายสารวัตรทหารไทยจับกุมลี้เจ๊กชิน และเมื่อสารวัตรทหารไทยได้บุกขึ้นไปจับกุมแล้ว ก่อนที่จะมอบตัวให้ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น ลี้เจ๊กชินก็ได้หลบหนีไปได้ โดยการวางตัวนิ่งเฉยของฝ่ายสารวัตรทหารไทย¹⁰³ ครั้นเรื่องนี้ได้ถูกรายงานจากอธิบดีกรมโฆษณาการ ไพโรจน์ ชัยนาม ถึงนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีบันทึกแนบท้ายลงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486 กล่าวว่า “ให้หารือกันกับตำรวจ เอาตำรวจไปเฝ้าโรงพิมพ์ของเรา (หมายถึงไทยฮัวเชียงป้อ-ผู้เขียน) แสดงว่าเพื่อป้องกันมิให้จารกรรมดังนี้ ญี่ปุ่นจะไม่กล้ามาทำอะไรได้ เป็นการป้องกันอธิปไตยของเรา ทำไปอย่างไรขอทราบ”¹⁰⁴

ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ได้เอาข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์ไทยฮัวเชียงป้อ มาเป็นข้อปัญหาในการประชุมของกรมประสานงานพันธมิตร หรือไม่ก็ในการประชุมทางการทูต เช่น ในเอกสารของเอกอัครราชทูตทสึโบกามิส่งถึงดิเรก ชัยนาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2487 กล่าวว่า

“ฉันรู้สึกเป็นเกียรติที่จะเรียนให้พวกท่านทราบว่า ตั้งแต่หนังสือพิมพ์ไทยฮัวเชียงป้อได้พิมพ์ออกจำหน่ายมาจนบัดนี้ ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้เคยพิมพ์เผยแพร่บทประพันธ์และภาพซึ่งเป็นการไม่สมควรหลายครั้ง ดังฉบับประจำวันวันที่ 28 มีนาคม ลงข่าววิทยุโทรเลขโตเมเกี่ยวกับคำปราศรัยของนายเซอร์ซิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษในหน้าที่ 1 โดยใช้อักษรตัวใหญ่พิเศษพาดหัวว่า ‘เชื่อมั่นในชัยชนะของอังกฤษอย่างแน่นอน’... การที่หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวโฆษณาเช่นที่ได้ปรากฏแล้วนี้ ทำให้เข้าใจได้ว่าในบริษัทหนังสือพิมพ์นี้ น่าจะมีบุคคลที่เป็นสมัคพรรคพวกของฝ่ายจงกิงปะปนอยู่ด้วย ซึ่งจะต้องถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในการดำเนินการสงครามร่วมกันของเรา...”¹⁰⁵

แต่การประท้วงนี้ ฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ส่งเรื่องไปยังกรมโฆษณาการ ซึ่งทางกรมโฆษณาการได้ตอบกลับมามีฝ่ายหนังสือพิมพ์มิได้มีเจตนาร้ายอยู่เบื้องหลัง ฉะนั้น ทางกระทรวงการต่างประเทศของไทย ก็ได้ตอบฝ่ายญี่ปุ่นไปในทำนองเดียวกัน อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการได้กล่าวในที่ประชุมภายในของราชการไทยเองว่า คนที่ทำงานอยู่ในหนังสือพิมพ์ไทยฮัวเชียงป้อนั้น “เกือบจะว่าได้ว่า 80 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ที่นิยมจงกิง และเขาก็มีเล่ห์เหลี่ยมในการลงข่าว โดยเอาข่าวโทรเลขที่ผ่านการตรวจของคณะกรรมการไทย-ญี่ปุ่นนั่นเองมาลง แต่เสนอไปอีกรูปหนึ่ง...”¹⁰⁶

การเปลี่ยนท่าทีของจอมพล ป. พิบูลสงครามต่อชาวจีน พิจารณาเพิ่มเติมได้จากกรณีการพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ผู้นำชาวจีน เช่น วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2486 มีการพระราชทานตริตาภรณ์มงกุฎ

ไทยชั้นสาม ให้นายจุลินทร์ ลำชา ผู้จัดการใหญ่ของบริษัทไทยนิคมพาณิชย์ วันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2487 ให้เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นเดียวกันแก่นายตันซิวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีน ซึ่งนับได้ว่าเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงที่มีการพระราชทานให้กับคนจีนในสมัยนั้น หนังสือพิมพ์ดวงจันทร์ ลงข่าวเรื่องนี้ว่า ตันซิวเม้งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์คราวนี้ ถือได้ว่าเป็นฉากหนึ่งของประวัติศาสตร์อันดีเด่นของชาวจีนในประเทศไทย การได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ ถือได้ว่าเป็นเกียรติยศของชาวจีนทั้งหมด¹⁰⁷

ต่อมา ในปลายเดือนมกราคม พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งให้กองทัพพายัพติดต่อกับฝ่ายทหารจีน เรื่องนี้ พล.ท. จีระวิชิตสงคราม แม่ทัพพายัพ ได้สั่งให้พลตรี หลวงหาญสงคราม ซึ่งเป็นผู้บัญชาการกองพลที่ 3 ใช้วิธีส่งเชลยศึกทหารจีน และทำการติดต่อกับกองพลที่ 93 ของจีน ถัดมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 ตัวแทนของหลวงหาญสงคราม ได้พบกับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ที่เชียงล้อ (ต้าล้อ) ซึ่งเป็นการพบกันครั้งแรก เพื่อการปรับความเข้าใจและเลิกเป็นศัตรูกันของฝ่ายไทยกับจีน ในช่วงกลางเดือนมีนาคม หลวงหาญสงครามได้รับคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารสูงสุดให้เตรียมคณะนายทหาร ทำการติดต่อและประชุมร่วมกับฝ่ายจีนเพื่อวางแผนขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย วันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487 หลวงหาญสงคราม พร้อมกับพันเอกเนตร เขมะโยธินได้เดินทางไปถึงเชียงล้อ พบเจรจากับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ผลการประชุม คือ พล.ต. ลิววิเอ็งได้ให้คำมั่นแก่ฝ่ายไทยว่า จะนำข้อความทั้งหมดที่มีการเจรจากันนี้ รายงานส่งตรงไปยังจอมพลเจียงไคเช็ค เพื่อดำเนินงานทางด้านการเมืองและแผนการณ์ทางทหารร่วมมือกันต่อไป รวมทั้งได้ขอให้ฝ่ายจีนทำการติดต่อกับทางสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ซึ่งต่อมา ฝ่ายไทยได้มีการจัดตั้งคณะผู้แทนเตรียมการเดินทางไปยังเขตจุงกิง คณะผู้แทนนี้มีหลวงอดุลเดชจรัสเป็น

หัวหน้าคณะ¹⁰⁸ แต่อย่างไรก็ดี ไม่ได้มีคำเชิญจากรัฐบาลเจียงไคเช็คมายังฝ่ายรัฐบาลไทย ตราบจนกระทั่งสิ้นสุดคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การติดต่อกับฝ่ายจีนของทหารไทยดังกล่าว ได้มีการบันทึกไว้ในเอกสารปฐมภูมิของฝ่ายจีนด้วย กล่าวคือ มีโทรเลขลงวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2487 จากเว่ยลี่หวง แม่ทัพฝ่ายปฏิบัติการทางไกลของรัฐบาลจุงกิง ซึ่งตั้งอยู่ที่เปาซัง มณฑลยูนนาน อ้างถึงรายงานของผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ถึงแม่ทัพ และแม่ทัพได้ส่งต่อไปยังเสนาธิการทหารทั่วไปที่จุงกิง กล่าวถึงเรื่องกองทัพไทยมีการเคลื่อนไหวแปรพักตร์ รายงานนั้นได้สรุปย่อจดหมายของฝ่ายทหารไทย กล่าวว่า หนึ่ง ฝ่ายไทยเคยขอเครื่องบินขับไล่ 200 เครื่อง ขอให้บริติชติดต่อกับรัฐบาลกลางและรีบตอบกลับมาโดยด่วน และเมื่อพิจารณาการรุกรานของกำลังทหารฝ่ายสัมพันธมิตรในอนาคต ฝ่ายสัมพันธมิตรเคยกล่าวว่าการสนามบินในเขตชายแดนไทย ฝ่ายไทยต้องการทราบว่าการสร้างสนามบินที่ไหน เมื่อใด ฝ่ายกองทัพไทยจะสร้างสนามบินตามที่ฝ่ายสัมพันธมิตรแจ้งมา และจะทำการป้องกันรักษาสนามบินนั้นให้ กองทัพบกไทยขอรับรองว่าฝ่ายกองทัพบกไทยมีประโยชน์ในการรุกราน สอง ประเทศไทยต้องการเข้าร่วมฝ่ายสัมพันธมิตรโดยด่วน ขอให้ช่วยแจ้งฝ่ายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ถึงข้อเท็จจริง ซึ่งฝ่ายไทยกับจีนได้เจรจากันแล้ว ฝ่ายไทยเองกำลังรอผู้แทนของอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่จะเข้าร่วมการเจรจากันในครั้งต่อไป สาม พร้อมด้วยจดหมายนี้ ฝ่ายไทยได้ส่งแผนที่กรุงเทพฯ ลำปาง และเชียงใหม่ ซึ่งระบุสถานที่ค่ายทหารและสถานที่ยุทธศาสตร์ของฝ่ายศัตรูไว้ ขอให้ทั้งระบิตตามจุดที่แผนที่ระบุ¹⁰⁹

จดหมายจากฝ่ายกองทัพไทยถึงฝ่ายกองทัพจีนดังกล่าว กับข้อเขียนของพลเอก หลวงหาญสงครามนั้นตรงกันอยู่ ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็มีความระแวงสงสัยว่าฝ่ายไทยกำลังติดต่อกับฝ่ายรัฐบาลจุงกิง ฝ่ายญี่ปุ่นจึงได้

ส่งร้อยเอกเคนโซ ไคนูมา เดินทางไปเป็นนายทหารติดต่อกองทัพพายุพ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2487 และจากการสัมภาษณ์ บุคคลผู้นี้กล่าวว่า กรมเสนาธิการทหารบกญี่ปุ่นได้ถอดรหัสโทรเลขระหว่างกองทัพไทยกับ ฝ่ายจุงกิงได้ และแจ้งให้กองทัพภาคใต้ทราบแล้ว กองทัพภาคใต้จึงได้สั่ง ให้กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ดำเนินการตรวจสอบ การติดต่อระหว่างกองทัพไทยกับฝ่ายจุงกิง ตัวเขาเองได้รับคำสั่งให้ เดินทางไปดูข้อเท็จจริง แต่ก็ไม่สามารถค้นหาหลักฐานมาผูกมัดฝ่าย กองทัพไทยได้¹¹⁰

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปฏิเสธไม่ยอมเดินทางไปร่วมการประชุมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น ในช่วง ต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2486 ในช่วงเวลานี้ จอมพล ป. พิบูล-สงครามได้ตั้งคณะกรรมการหลายชุด เพื่อปลุกกระตุ้นจิตสำนึกของ ชาวไทย เช่น คณะกรรมการปรับปรุงส่งเสริมเกียรติของชาติ กรมการ อบรมบ่มนิสัยของชาติ กรรมการปรับปรุงส่งเสริมวินัยของชาติ กรรมการ ปรับปรุงความกล้าหาญของชาติ เป็นต้น และเมื่อพระองค์เจ้าวรรณ-ไวทยากร วรวรรณ ในฐานะผู้แทนของนายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เสด็จกลับมาจากการร่วมประชุมวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา ฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยก็ได้จัดงานเลี้ยงรับรองขึ้นเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2486 และในงานเลี้ยงนี้ เอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ได้กล่าวคำปราศรัยมีความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“โดยการยอมรับร่วมกันในคำประกาศนี้ ทั้ง ฝ่ายญี่ปุ่นและไทยได้กระชับปณิธานและความตั้งใจ ต่อไป ในอันที่จะร่วมมือกันเพื่อสรรค์สร้างวงศ์ ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา รวมทั้งการทำสงคราม เพื่อระเบียบใหม่ของเอเชียตะวันออก โดยพื้นฐาน

ของความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นที่ยิ่งใหญ่กว่า ข้อตกลงร่วมกันของฝ่ายสัมพันธมิตร...ฐานะผู้บุกเบิก แห่งระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออกซึ่งประเทศไทย ได้สร้างเมื่อเริ่มต้นสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น เป็นสิ่งที่มีคุณค่าสูงอย่างยิ่ง ฉะนั้น เราในฐานะ ประชาชนแห่งประเทศญี่ปุ่นจึงมีความหวังเป็นการ เฉพาะเจาะจงว่าประเทศไทยจะรักษาสถานะนั้นไว้ ตราบจนวาระสุดท้ายแห่งเกียรติยศของการเป็น ผู้บุกเบิกสร้างวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา”¹¹¹

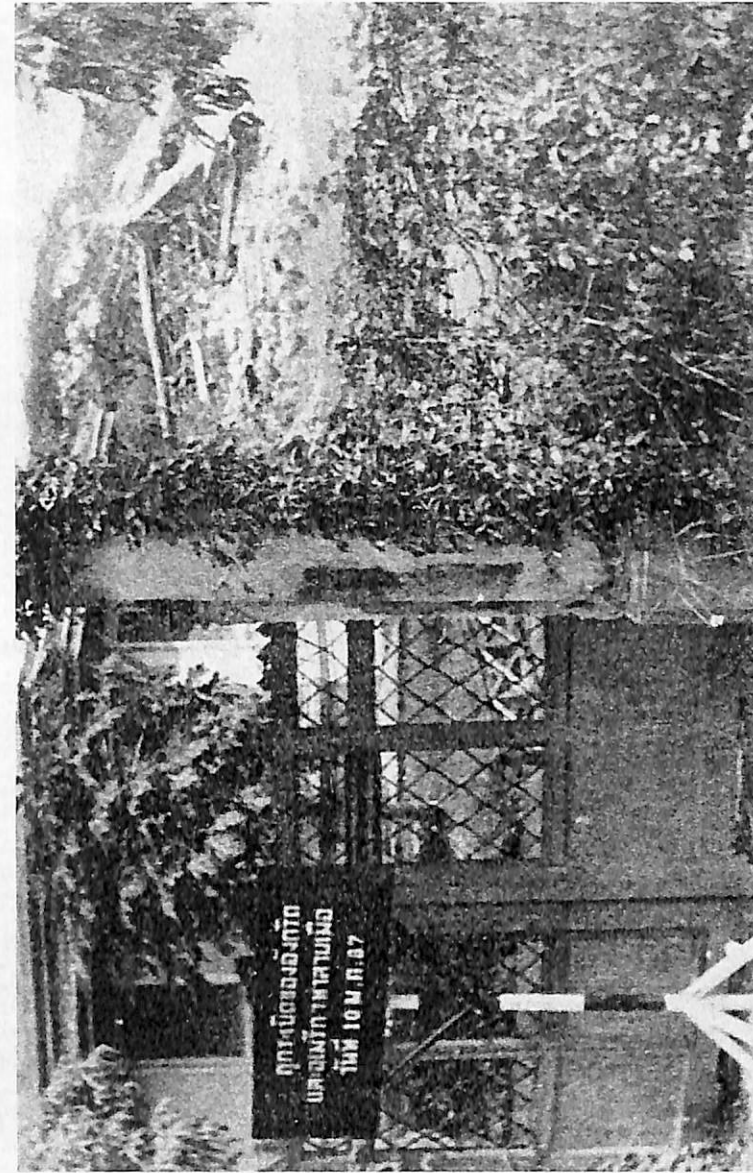
จากคำปราศรัยนี้ เห็นได้ว่าเอกอัครราชทูตได้ยกย่องประเทศไทย ในฐานะเป็นผู้บุกเบิกของการวางระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก ฝ่ายญี่ปุ่นขอให้ประเทศไทยร่วมมืออย่างกระชับมันยิ่งขึ้น แต่ในความเป็นจริง ความหวังของญี่ปุ่นกับการปฏิบัติของจอมพล ป. พิบูล-สงครามนั้นเป็นสิ่งที่สวนทางกัน

นับตั้งแต่เวลากลางคืนของวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ฝ่าย สัมพันธมิตรได้เริ่มโจมตีกรุงเทพฯ ทางอากาศครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก และมีสืบเนื่องต่อมา ในวันที่ 21 ธันวาคม ซึ่งในอันที่จริงเป็นวันสำคัญ แห่งการครบรอบปีที่สองของการลงนามกติกาสัญญาพันธมิตร วัน ดังกล่าวมีพิธีเฉลิมฉลอง แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามมิได้เข้าร่วม การเข้าร่วมในงานดังกล่าวนับเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในสายตาของเอก-อัครราชทูต ทสึโบกามิ และแม้แต่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดิเรก ชัยนาม ซึ่งเพิ่งเข้ามารับตำแหน่งใหม่แทนหลวงวิจิตร วาการ ซึ่งเดินทางออกไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงโตเกียว ก็ได้ เสนอความเห็นว่าการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามควรเข้าร่วมในพิธีดังกล่าว ดิเรก ชัยนาม กล่าวเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2486 ว่า

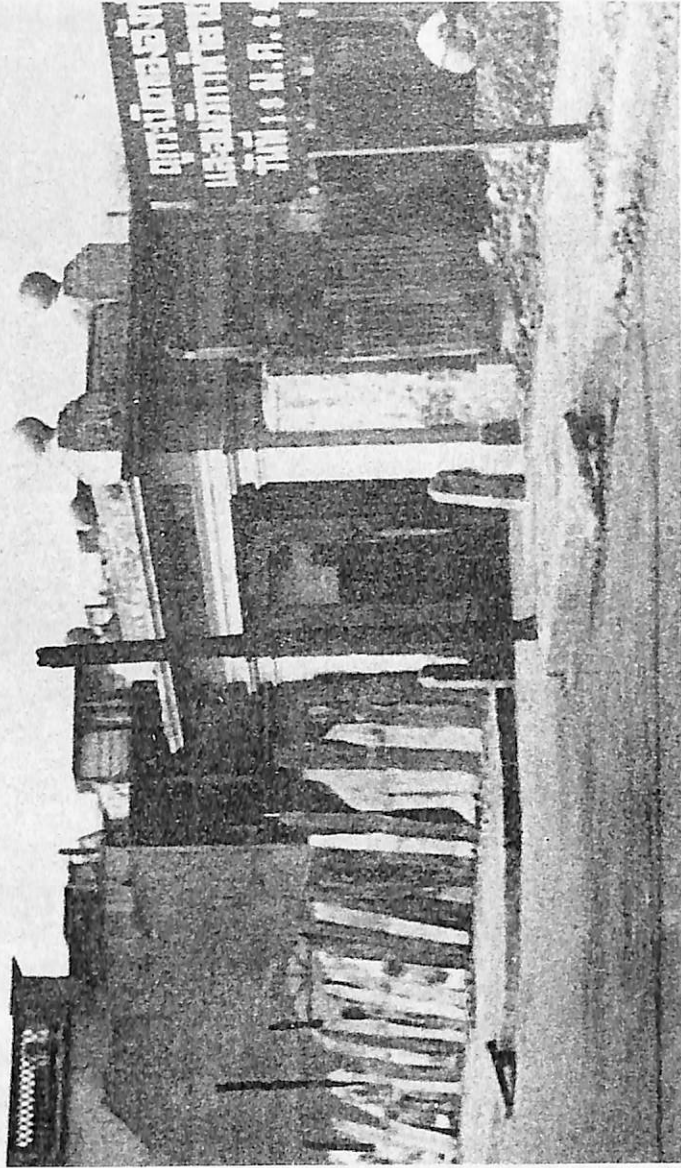
“การสนทนากับเอกอัครราชทูตวันนี้ พอ
 กระผมเจอกับแกในเรื่องที่บางที่ท่านนายกฯ ไม่
 สามารถไปในงานได้ รู้สึกว่าแกหน้าเสียทันที...
 เรื่องญี่ปุ่นนี้ ท่านนายกฯ ก็ทราบแล้วว่า จิตใจของ
 กระผมเป็นอย่างไร ตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามมหา-
 เอเชียบูรพา แต่ในการที่ท่านนายกฯ ไว้วางใจให้
 กระผมเข้ามาอยู่กระทรวงนี้อีก ตลอดทั้งพฤติกรรม
 ระหว่างการสนทนาวันนี้ ทำให้กระผมเห็นว่า ถ้า
 ท่านนายกฯ เปลี่ยนแปลงโครงการนี้ไปจากรูปเดิม
 (หมายถึงไม่เข้าร่วมพิธีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม-
 ผู้เขียน) ญี่ปุ่นคงจะหาเรื่องเป็นแน่ การที่เรียนมานี้
 ด้วยความบริสุทธิ์ใจจริง ๆ ไม่ใช่กลัวญี่ปุ่น แต่มอง
 ไปในแง่ทั่ว ๆ ไป...”¹¹²

เห็นได้ว่าความแตกแยกระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับ
 ฝ่ายญี่ปุ่นนั้นมีมากกว่า ท่าทีของดิเรก ชัยนาม ซึ่งกล่าวว่าตนเองไม่ได้
 เป็นฝ่ายนิยมญี่ปุ่นมาตั้งแต่เริ่มต้น

หลังจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับ
 ฝ่ายญี่ปุ่นยิ่งเลวร้ายลง คนใกล้ชิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้ง
 ในทางทหารและพลเรือน ซึ่งรู้ถึงจิตใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มี
 การปฏิบัติในทางไม่ร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นอย่างเปิดเผย ในสถานการณ์นี้
 พลโทนาทามูระ ได้ส่งข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่น เรียกร้องความร่วมมือจาก
 ฝ่ายไทย ในเรื่องที่ฝ่ายไทยมีการจับกุมตัวรัฐมนตรีวินิช ปานะนนท์
 ในข้อหาทุจริต โดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอร้องให้มีการลงโทษสถานเบา และ
 ปลอ่ยตัวนายวินิช ปานะนนท์ แต่ในท้ายที่สุด นายวินิช ปานะนนท์

การโจมตีทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ-ธนบุรี โดยเครื่องบินอังกฤษ-อเมริกา (10-11 มกราคม 2487) โรงเรียน
 วิชาวิทยาลักษณ์ (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

การโจมตีทั้งระบือกรุงเทพฯ-ธนบุรี (19-20 มกราคม 2487) บริเวณโรงเรียนสายปัญญาและสถานที่ใกล้เคียง (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ก็เสียชีวิตลงอย่างลึกลับในที่คุมขัง เหตุการณ์นี้ ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ ไทย-ญี่ปุ่นตกต่ำลงอีก ถัดมาคือ การที่ฝ่ายไทยไม่ยอมตกลงให้ยืมเงิน บาทเพื่อใช้จ่ายทางการทหาร และการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเอง มีคำสั่งเรียกเอกอัครราชทูต หลวงวิจิตรวาทการให้เดินทางกลับประเทศ ในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นวันเดียวกับการเสียชีวิตอย่าง ลึกลับของนายวนิช ปานะนนท์¹¹³ เรื่องเหล่านี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ ที่ใกล้จะแตกหักระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่น หลวงวิจิตรวาทการเองนั้น ได้เตรียมตัวเดินทางกลับตามคำสั่ง แต่เมื่อถึงเวลาจะเดินทางจริง รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ลาออกจากตำแหน่งเสียก่อน

สาเหตุของการลาออกของคณะรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องมาจากรัฐบาลไม่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา ซึ่งเคยสนับสนุน จอมพล ป. พิบูลสงครามมาก่อน ในอีกประการหนึ่ง ทางกองบัญชา การกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย มีความประสงค์อย่างแนชัดที่จะ ไม่ให้เกิดความวุ่นวายคือมีการใช้กำลังทหารเกิดขึ้นในประเทศไทย

ตอนที่ 4 ชาวจีนภายใต้รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์

เมื่อมีความตึงเครียดในระยะเปลี่ยนรัฐบาล ได้มีเหตุการณ์ ระนองเกิดขึ้น กล่าวคือ หน่วยทหารญี่ปุ่น ประจำจังหวัดระนองกับเขต วิคตอเรียพอยต์ในเขตพม่า ได้ร่วมกันเข้ายึดศาลากลาง สถานีตำรวจ และหน่วยทหารไทยภายในเขตตัวเมืองของจังหวัดระนอง ในช่วงเย็น ของวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 การยึดครองนี้ได้ดำเนินไปจนถึง เที่ยงวันของวันที่ 2 สิงหาคม ในเหตุการณ์นี้ ทหารไทยเสียชีวิต 12 คน ตำรวจไทยเสียชีวิต 3 คน พลเรือนเสียชีวิต 4 คน¹¹⁴ เหตุการณ์นี้ เกิดจากความเข้าใจผิดของฝ่ายญี่ปุ่นที่จังหวัดระนอง โดยเข้าใจผิดไปว่า มีการสู้รบเกิดขึ้นระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยที่เขตกรุงเทพฯ เหตุการณ์นี้ แสดงสภาวะความไม่ไว้วางใจกันเป็นอย่างสูงในระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่น

ในช่วงเวลานี้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์นี้ฝ่ายรัฐบาลไทย เมื่อพิจารณาความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นอาจเข้าทำการยึดครองประเทศไทย ก็น่าจะส่งผลให้ฝ่ายไทยปรับตัวไปในทางที่อ่อนตัวมากขึ้น สภาวะสงครามที่นับวันเลวร้ายลง มิได้ทำให้ฐานะของไทยในเชิงเปรียบเทียบกับฝ่ายญี่ปุ่นดีขึ้น แต่ประการใด ในทางตรงกันข้าม ความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะใช้กำลังเข้ายึดประเทศไทยกลับมีสูงขึ้น เหตุนี้เป้าหมายสูงสุดของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ จึงเน้นไปที่การรักษาเอกราชของประเทศไทย พร้อมกับการทำให้ประเทศไทยเสียหายน้อยที่สุด¹¹⁵

ท่าทีของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ต่อฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวได้ว่าเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมาก ในประการสำคัญของเรื่องนี้ เราพิจารณาได้จากคำอธิบายของหม่อมเจ้าพิสิฐดิศพงษ์ ดิศกุล ซึ่งทรงกล่าวเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2487 ในการประชุมคณะกรรมการโฆษณา (ฝ่ายไทย) ครั้งที่ 40 มีความตอนหนึ่งว่า “เนื่องจากได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลไทยใหม่ และรัฐบาลนี้ได้มีนโยบายปฏิบัติต่อฝ่ายญี่ปุ่นไว้ว่า สิ่งใดที่มีพันธกรณีต่อญี่ปุ่นแล้ว ฝ่ายเราจะปฏิบัติอย่างซื่อสัตย์สุจริตโดยครบถ้วนตามหน้าที่ และเพื่อเป็นการรักษาเกียรติศักดิ์ของเราเอาไว้ สิ่งใดที่เราช่วยไม่ได้ ก็บอกตรง ๆ และขอให้เห็นใจ...”¹¹⁶ ตามนโยบายนี้ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ได้รีบตกลงให้เงินกู้ยืมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายทางการทหารของฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่คาราคาซังมานานแล้ว รวมทั้งได้รับตกลงเรื่องเหตุการณ์ระนอง กล่าวคือ ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ได้ยอมรับว่าได้แก้ไขปัญหาลแล้วโดยสมบูรณ์ โดยไม่มีสิ่งใดตกค้างเหลืออยู่ นั่นคือฝ่ายไทยรวมทั้งญี่ปุ่น เห็นพ้องต้องกันว่าเหตุการณ์ระนองเป็นเหตุการณ์ในระดับท้องถิ่น มิใช่เป็นปัญหาใหญ่ในระหว่างสองประเทศ¹¹⁷

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ได้เปลี่ยนแนวนโยบายต่อชาวจีน กล่าวคือ ในครั้งหนึ่งเมื่อ วันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2484 ได้มีการตราพระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ ซึ่งสงวนอาชีพเฉพาะคนไทย และได้มีประกาศสงวนอาชีพ 27 ประเภทติดตามมาเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2485 กล่าวโดยรวมแล้ว พระราชบัญญัติซึ่งมีผลจำกัดอาชีพชาวจีนอย่างหนึ่ง การจำกัดเขตที่อยู่อาศัยของชาวจีนอย่างหนึ่ง และการรับสมัครกึ่งเกณฑ์แรงงานชาวจีนไปสร้างทางรถไฟอีกอย่างหนึ่ง ทั้งสามประการนี้เป็นลักษณะเด่นของการกีดกันชาวจีนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเรื่องต่างๆ เหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปในสมัยรัฐบาลควง อภัยวงศ์ โดยมีการตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาการเศรษฐกิจของชาติขึ้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2487 ซึ่งมีนายทองเปลว ชลภูมิ เป็นเลขานุการ ในคณะกรรมการชุดนี้มีการเสนอความคิดเห็นหลายอย่าง เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง คือข้อเสนอของนายทองเปลว ชลภูมิเรื่องให้ยกเลิกพระราชกฤษฎีกากำหนดอาชีพและวิชาชีพไว้สำหรับคนไทย พ.ศ. 2485 ด้วยเหตุผลว่า “เป็นการกระทบกระเทือนใจคนต่างด้าวอย่างรุนแรง โดยมีลักษณะไปในทางกีดกันโดยตรง... สถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และในภายหน้าอันเป็นระยะใกล้นี้ ก็ยิ่งเพิ่มความคิดขึ้นในทางให้ยกเลิกมากกว่า เป็นการเกื้อหนุนรอยร้าวให้เลือนลง”¹¹⁸ และต่อมาในวันที่ 24 พฤศจิกายนปีเดียวกัน ก็ได้มีประกาศยกเลิกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว โดยยกเว้นสงวนอาชีพไว้ 4 ประเภทได้แก่ การปั้นพระพุทธรูป เครื่องเซ่น เครื่องถม และทนายความ อย่างไรก็ตาม ควรกล่าวด้วยว่าเมื่อครั้งมีพระราชกฤษฎีกาออกมาบังคับใช้จำกัดอาชีพทนายความนั้น ปรากฏว่าโดยข้อเท็จจริง มีชาวจีนที่ได้รับผลกระทบโดยกฎหมายนี้ในเรื่องการประกอบอาชีพทนายความนั้นมีเพียงคนเดียว คือนายเอ็กยู ชันชือ¹¹⁹

ในส่วนของการจำกัดเขตที่อยู่อาศัยของคนต่างด้าว ซึ่งประกาศในเขตจังหวัดกาญจนบุรี อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และในเขต 6 จังหวัดภาคเหนือ ก็ได้มีการพิจารณายกเลิกในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2488 อย่างไรก็ตาม ฝ่ายรัฐบาลไทยด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเข้าใจผิดกับฝ่ายญี่ปุ่น และคำนึงถึงความรู้สึกของชาวไทยซึ่งมีความหวาดกลัวคนต่างด้าวอยู่ รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์จึงไม่ได้มีประกาศอย่างเป็นทางการในเรื่องดังกล่าวนี้ ได้กระทำโดยการอนุโลมให้คนต่างด้าวเดินทางกลับเข้าไปพำนักอาศัยในเขตพื้นที่เดิมได้¹²⁰

สำหรับเรื่องกรรมกรชาวจีน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการก่อสร้างทางรถไฟ ไทย-พม่า ทูตทหารญี่ปุ่นได้ส่งหนังสือถึงเจ้ากรมประสานงานพันธมิตร เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487 ขอความช่วยเหลือจัดหากรรมกรเพิ่มอีกจำนวน 5,000 คน โดยมีเงื่อนไขว่า กุณิธรรมาค่าจ้างวันละ 1 บาท อาหารฝ่ายญี่ปุ่นจัดหาให้ นับเป็นการจัดหากรรมกรจีนครั้งที่สาม แต่ในช่วงเวลานี้ กรรมกรที่ทำงานอยู่เดิมได้รับค่าจ้างวันละ 3 บาท โดยที่ฝ่ายกรรมกรจัดหาอาหารเอง ข้อเสนอของฝ่ายญี่ปุ่นในครั้งนี้นี้จึงต่างจากที่เป็นมาแต่เดิมมาก ฝ่ายไทยจึงตอบว่าในเงื่อนไขนี้ คงจัดหากรรมกรได้ลำบาก ถัดมาในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2487 ทูตทหารญี่ปุ่นได้ขอให้ฝ่ายไทยติดต่อกับสมาคมพาณิชย์จีน ให้สมาคมฯ เป็นผู้รับผิดชอบจัดหากรรมกรส่งมาทุกเดือน ๆ ละ 100 คนเป็นเวลา 18 เดือน รวมเป็นกรรมกรทั้งสิ้น 1,800 คน ถัดต่อมาในปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลไทยจึงได้ทำการติดต่อกับทางสมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกรรวม 6,800 คน โดยมีผู้บังคับการตำรวจนครบาล พระพินิจชนคดีเป็นผู้ประสานงานเช่นเดิม จนกระทั่งถึงวันที่ 2 สิงหาคม ต้นชีวเม้ง นายกสมาคมพาณิชย์จีนได้มีหนังสือตอบรับ แต่มีเงื่อนไขว่า ขอให้ทางกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งถึงพ่อค้าชาวจีนผ่านข้าหลวงจังหวัดให้ความร่วมมือ และค่าจ้างกรรมกร ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนขอเพิ่ม

เป็นวันละ 6.50 บาท โดยที่กรรมกรจะจัดหาอาหารไปเอง

จากที่กล่าวมา คงเห็นได้ว่ามีปัญหาความแตกต่างในเรื่องค่าจ้างที่ฝ่ายญี่ปุ่นเสนอกับข้อเรียกร้องของทางสมาคมพาณิชย์จีนอยู่มาก นอกจากนี้ ทางสมาคมพาณิชย์จีนเอง ก็ไม่ได้กระตือรือร้นที่จะจัดการในเรื่องนี้ ฉะนั้น จึงมีการเจรจาอย่างยืดเยื้อ สุดท้าย ฝ่ายทหารญี่ปุ่นได้ขอรับรองกับกระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีอำนาจในการควบคุมสมาคมต่าง ๆ ให้ออกคำสั่งให้สมาคมพาณิชย์จีนรับทำข้อตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นโดยเร็ว¹²¹ ถัดมาในปลายเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2487 จึงมีข้อตกลงเกิดขึ้น ในอัตราค่าจ้างวันละ 6 บาท โดยที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะหัก 1.50 บาทเป็นค่าอาหาร และให้ทางฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนจัดหากรรมกร 4,800 คนเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ ธนบุรี¹²² ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจัดหากรรมกรคราวนี้ได้มาจากการรับบริจาคจากชาวจีนด้วยกันเหมือนเดิม โดยที่สมาคมพาณิชย์จีนได้ขอรับรองให้นายอำเภอในเขตกรุงเทพฯ เรียกประชุมพ่อค้าชาวจีน และกำหนดยอดเงินการรับบริจาคแบ่งไปตามเขตต่าง ๆ¹²³

ทางสมาคมพาณิชย์จีนได้มอบกรรมกรให้ฝ่ายทหารญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2487 จำนวน 400 คน วันที่ 17 ธันวาคม จำนวน 509 คน วันที่ 22 ธันวาคม จำนวน 718 คน วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2488 ส่งมอบ 405 คน รวม 4 ครั้งจำนวน 2,032 คน (ตามสถิติของฝ่ายทหารญี่ปุ่นได้รับกรรมกรไปในจำนวน 2,001 คน) แต่กรรมกรเกือบทั้งหมดได้หลบหนีไปในเขตกรุงเทพฯ หลังจากได้รับเงินค่าจ้างล่วงหน้าเป็นเงินคนละ 10 บาท เช่น ในการส่งมอบกรรมกรครั้งที่สาม ปรากฏว่ามีกรรมกรจีนเดินทางไปกาญจนบุรีเพียง 61 คน และครั้งที่สี่ได้หลบหนีไปทั้งหมดในเขตกรุงเทพฯ ดังนั้น จำนวนกรรมกรที่ทำงานจริง ๆ ในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2488 จึงมีจำนวนอยู่เพียง 170 คน จากจำนวนที่รับมอบมาทั้งสิ้น 2,001 คน เรื่องนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นพฤติกรรมต่อต้านญี่ปุ่นในทางอ้อมในลักษณะหนึ่ง

เมื่อประสบเหตุการณ์ดังกล่าว ฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้หยุดการรับมอบกรรมกรจีนจากทางสมาคมพาณิชย์จีนไว้ชั่วคราว และได้ขอรับรองให้รัฐบาลไทยพิจารณาลงโทษกรรมกรที่หลบหนีไป เรื่องนี้ ต่อมาได้มีการยกเลิกการรับมอบกรรมกรจากฝ่ายสมาคมพาณิชย์จีนอย่างเป็นทางการในช่วงต้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2488¹²⁴ สรุปว่า การจัดหากรรมกรจีนครั้งที่สามของสมาคมพาณิชย์จีน เป็นเรื่องที่ล้มเหลว ไม่ได้บรรลุผลตามที่ฝ่ายทหารญี่ปุ่นต้องการแต่อย่างใด

ในช่วงสุดท้ายของสงครามมหาเอเชียบูรพา การต่อต้านญี่ปุ่นของฝ่ายก๊กมินตั๋งและพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายจีนนั้นมีความตึงเครียดมากขึ้นในเวลา 23 น. ของวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2487 ได้มีนายทหารจูงกิ่งห้าคน ซึ่งเป็นชาวจีนเกิดที่เมืองไทย แต่เดินทางไปศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยหวังฝู ได้โดดร่มจากเครื่องบินของอังกฤษที่บริเวณจังหวัดนครปฐม เหตุการณ์นั้นนับเป็นครั้งแรกที่ฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถใช้เครื่องบินส่งหน่วยจารกรรมเข้ามาในเขตประเทศไทยได้ ในจำนวนห้าคนนี้ สองคนได้ถูกยิงเสียชีวิต อีกสองคนถูกจับกุม ในขณะที่อีกหนึ่งคนหลบหนีการจับกุมไปได้¹²⁵ (หน่วยจารกรรมของเสรีไทยชุดแรก นำโดยนายป่วย อึ้งภากรณ์ ได้โดดร่มลงที่บริเวณจังหวัดชัยนาท ในเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2487) ถัดมาในเวลาหนึ่งนาฬิกาของวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 ได้มีนายทหารชาวจีน 4 คน เดินทางโดยเครื่องบินน้ำมาลงที่บริเวณหาดทรายของจังหวัดพังงา ปรากฏว่าสองคนได้ถูกยิงเสียชีวิต อีกสองคนถูกจับ¹²⁶ หนึ่งในจำนวนสี่คนนี้ เป็นหัวหน้าชาวจีนจากมลายู อีกสามคนเป็นชาวจีนเกิดในประเทศไทยและสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยหวังฝู และหน่วยงานสืบราชการลับ (SOE หรือ Special Operations Executive) ของอังกฤษได้ยึดตัวคนกลุ่มนี้จากนายพลไต้ลี่ มาเป็นผู้ปฏิบัติงานหลังจากผ่านการอบรมมาแล้วที่ประเทศอินเดีย¹²⁷

ดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ 1 ว่าในเขตกรุงเทพฯ มีหน่วยงานจารกรรมของฝ่ายก๊กมินตั๋ง ซึ่งนายพลไต้ลี่จัดส่งเข้ามา เช่น หลานตงไห่ เป็นต้น ในวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2487 สารวัตรทหารญี่ปุ่นได้ติดต่อกับสารวัตรทหารไทย ระดมกำลัง 104 คนเพื่อไปจับกุมศูนย์วิทยุซึ่งตั้งอยู่ในเขตธนบุรีของกลุ่มหลานตงไห่ ได้จับกุมผู้ส่งวิทยุชื่อลีซิม (หลี่เซิน) และเข้าใจว่าจากคำสารภาพของเจ้าหน้าที่ชาวจีนคนนี้ จนถึงวันที่ 6 กันยายน ฝ่ายสารวัตรทหารญี่ปุ่น สามารถจับกุมชาวจีนได้อีก 45 คน ในกระบวนการไต่สวนของสารวัตรทหารญี่ปุ่น ปรากฏว่ามีชาวจีนสัญชาติไทยคนหนึ่ง ชื่อจิ่วซิม ซึ่งเป็นนักจารกรรมที่รักษาความลับไว้อย่างถึงที่สุด ได้เสียชีวิตลงในขณะสอบสวน¹²⁸ อย่างไรก็ดี หลานตงไห่ซึ่งเป็นหัวหน้าของหน่วยนี้ ได้หลบหนีการจับกุมไปได้ ถัดมาได้เดินทางกลับไปจูงกิ่งระยะหนึ่ง หลานตงไห่ผู้นี้ ในขณะนั้นได้เริ่มออกหนังสือพิมพ์ใต้ดิน ชื่อ ตงกิกนัง เริ่มออกเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 แต่ว่าเมื่อมีการจับกุมเกิดขึ้นในช่วงปลายเดือนสิงหาคม การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์จึงชะงักลง ต่อมา หลานตงไห่ได้เดินทางกลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ได้ฟื้นฟูหนังสือพิมพ์ตงกิกนัง และออกพิมพ์เผยแพร่ใหม่ในวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 โดยได้ออกพิมพ์รวมทั้งสิ้น 4 ฉบับ จนกระทั่งยุติสงคราม¹²⁹

ภายหลังสงครามยุติลงแล้ว หลานตงไห่ได้ปรากฏตัวต่อสาธารณชน เขามีฐานะเป็นผู้ขึ้นนำพรรคก๊กมินตั๋งประจำประเทศไทย และโดยฐานะนี้ เขามีอำนาจมากคนหนึ่ง ได้เป็นผู้นำจัดตั้งสำนักงานประสานงานชั่วคราวเพื่อการรวมตัวของสมาคมภาษาทกสมาคม องค์การนี้เป็นศูนย์กลางของชาวจีนภายหลังสงคราม ในขณะที่ผู้นำชาวจีนส่วนใหญ่ได้หลบหนีหนีไปจากสาธารณชน¹³⁰

วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2488 สำนักงานรับผิดชอบประเทศไทยสังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง ได้ถูกจัดตั้งขึ้นในเขตกรุงเทพฯ

แต่หัวหน้าสำนักงานนี้ ชื่อนายพลเฮียเซียมจิว ในขณะนั้นยังอยู่นอกเขตประเทศไทย ดังนั้น หน่วยงานนี้ จึงมีต้นเอ็งกิง (นามสกุล วัฒนวิฑกุล) ในฐานะหัวหน้าเลขานุการเป็นผู้รับผิดชอบสำนักงานทั้งหมด หลานตงไท่เองก็มีฐานะเป็นหัวหน้าแผนกหนึ่งของสำนักงานนี้¹³¹ ในส่วนของต้นเอ็งกิง ผู้นี้สังกัดกรมวิเทศสัมพันธ์ของก๊กมินตั๋ง ได้รับมอบหมายจากกรมสถิติทหาร (มีหน้าที่สืบราชการลับ ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพลไต้ลี่) ได้เดินทางเข้ามาประเทศไทยก่อนสงครามยุติ กลุ่มของต้นเอ็งกิงได้ออกหนังสือพิมพ์ไต้ดิน ชื่อ ผ่านกงเป่า (แปลว่าหนังสือพิมพ์รูกกลับ) ในช่วงสมัยสงครามสักประมาณ 7 ครั้ง ๆ ละ 200-300 ฉบับ หนังสือพิมพ์นี้เข้าใจว่าได้มีการแพร่กระจายอ่านกันต่อ ๆ ไปพอสมควร¹³²

กรมสถิติทหารของฝ่ายจุงกิง ได้ส่งหน่วยปฏิบัติงานย่อย ๆ หลายหน่วยเข้ามาในเขตประเทศไทย ในทางปฏิบัติหน่วยงานเหล่านี้ไม่ได้รู้จักกัน มีหน่วยหนึ่งซึ่งมีพันตรีตั้งโห่งยเป็นหัวหน้า หน่วยนี้ประกอบด้วยนายทหารจุงกิง 5 นาย ทุกคนเกิดที่เมืองไทยและสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อยหวังฝู หน่วยนี้เดินทางเข้ามาประเทศไทยปี พ.ศ. 2487 ทำการสืบข่าวการเคลื่อนไหวของทหารญี่ปุ่น และส่งรายงานทางวิทยุไปยังกรมสถิติทหารที่จุงกิง หน่วยนี้ใช้กุลเป็นสายลับเข้าไปในเขตทหารญี่ปุ่น รวมทั้งรับข่าวจากคนเกาหลีและไต้หวัน ซึ่งทำงานอยู่ในกองทัพญี่ปุ่น หน่วยนี้ทำหน้าที่สืบข่าวเพียงอย่างเดียว ไม่มีหน้าที่ปลุกระดมมวลชนก็เลยไม่ได้ออกหนังสือพิมพ์ไต้ดิน กลุ่มนี้ปฏิบัติงานรวมสองปี และไม่เคยถูกทหารญี่ปุ่นจับกุมเลย¹³³

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเยาวชนลัทธิไตรราชภฏ ซึ่งมีอึ้งเล็กฮงเป็นหัวหน้า เขาได้รับคำสั่งจากศูนย์กลางที่จุงกิงเดินทางเข้ามาเมืองไทยพร้อมกับทหารหน่วยของนายพลเตาเซียงจือ กลุ่มนี้นอกจากปฏิบัติหน้าที่ของตนแล้ว ยังได้ก่อตั้งกองกำลังบุกทำลาย และได้ออกหนังสือ

พิมพ์ไต้ดิน ชื่อจิงเป่า¹³⁴ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์จิงเป่า คนหนึ่งชื่ออึ้งลิบมิง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า จิงเป่าออกพิมพ์ในป่าบริเวณจังหวัดนครปฐม สัปดาห์ละสองครั้ง¹³⁵

ทางด้านฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีหลี่ฉีซัน (ลีคีซิง) เป็นหัวหน้าร่วมด้วยชีวจี (คูกิบ) หลี่หัว เป็นระดับนำ ได้ออกหนังสือพิมพ์ไต้ดินชื่อเจวินฮว่าเป่า (Zhen Xua Bao) ตั้งแต่วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2485¹³⁶ พรรคคอมมิวนิสต์นี้ได้จัดตั้งสหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่น (ฝานยี้ด้าถงเหมิง) ขึ้นในวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2487 โดยมีผู้ร่วมก่อตั้งสหสมาคมฯ มาจาก 7 องค์กร ได้แก่ หนังสือพิมพ์เจวินฮว่าเป่า หนังสือพิมพ์เหียนหมินเป่า หนังสือพิมพ์มหาชน (เป็นหนังสือพิมพ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ออกพิมพ์เป็นภาษาไทย) คณะไทยอิสระ สมาคมต่อต้านญี่ปุ่นภาคใต้ สมาพันธ์สหภาพแรงงานในกรุงเทพฯ และชมรมศึกษามวลชน สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นนี้ ได้จัดประชุมผู้แทนจากทั่วประเทศครั้งที่หนึ่งในวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2487¹³⁷ ทางสหสมาคมฯ มีสมาชิกสองประเภท คือประเภทสมาคมกับประเภทบุคคล โดยมีจำนวนสมาชิกรวม 11,000 คน¹³⁸ อย่างไรก็ดี ในภายหลังสงครามคือเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2488 ได้มีการประชุมใหญ่ครั้งที่สองของสหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ในครั้งนี้มีสมาชิกเข้าร่วม ประชุม 53 องค์กร และเป็นบุคคลเข้าร่วมประชุมเพียง 142 คน เท่านั้น¹³⁹

เกี่ยวกับกิจกรรมการต่อต้านญี่ปุ่นของพรรคคอมมิวนิสต์นี้ ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ และภาษาไทยได้จัดการสนทนาขึ้นเมื่อวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2488 ในโอกาสนี้ คูกิบได้กล่าวว่า “เมื่อทหารญี่ปุ่นยกกำลังมาเขตใต้ ชนชาติจีนกับไทยได้ร่วมกันปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งเกิดขึ้นทุกหนทุกแห่งและทุกเวลาในประเทศไทย สาเหตุของการร่วมมือกันเกิดขึ้นเพราะชนชาติจีนกับไทยมีความต้องการเอกราช

และอิสรภาพของประชาชนชาติตนเอง รวมทั้งต้องการปลดแอกจากสภาพเป็นทาส ดังนั้นชนชาติไทยและจีนจึงได้ลุกขึ้น... เหตุการณ์และข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ เช่นเหตุการณ์ระนอง ทหารและตำรวจไทยได้ทำการต่อต้านญี่ปุ่น โดยมีชาวจีนเข้าร่วมสนับสนุนอย่างแข็งขัน สหสมาคมต่อต้านญี่ปุ่นและกองกำลังอาสาสมัครฯ เมื่อดำเนินสงครามต่อต้านญี่ปุ่นที่เขตภาคใต้ นั้น ได้รับความร่วมมือจากทหารและพลเรือนของไทยอย่างไม่ขาดสาย กรรมกรไทยจีนเองก็ได้ลุกขึ้นเข้าร่วมขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นในทุกหนทุกแห่ง ได้ทำลายโกดังกองทัพญี่ปุ่น เป็นต้น...”¹⁴⁰ พิจารณาจากคำกล่าวนี้แล้ว ก็คงเห็นได้ว่าเป็นการอธิบายเหตุการณ์ที่เกินความจริงอยู่มาก เช่น เหตุการณ์ที่จังหวัดระนองนั้น พวกคอมมิวนิสต์ไม่น่าจะมีบทบาทเกี่ยวข้องแต่ประการใด ในอันที่จริงแล้ว กิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์ เกี่ยวข้องโดยตรงกับการออกหนังสือพิมพ์เจวินฮว่าเป่าเพื่อการโฆษณา ดังจะกล่าวต่อไปข้างหน้า รวมทั้งมีการจ้องบ่อนทำลายโรงงานทหารญี่ปุ่นเท่านั้น

กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายจีนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งองค์กรหลังถูกก่อตั้งเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2485 โดยมีเลขาธิการพรรคชื่อทง นพคุณ (ชื่อภาษาจีนคือ อ้อซัง) แล้ว พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนี้ โดยประวัติแล้ว กล่าวว่าได้แยกตัวออกจากพรรคคอมมิวนิสต์ฝ่ายชาวจีนแต่เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริง และกิจกรรมของหนังสือพิมพ์มหาชนแล้ว ก็เห็นได้ว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังคงมีการเคลื่อนไหวเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการของชาวจีนในสมัยนั้นมากกว่า และในเรื่องกิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในสมัยสงคราม นายอุดม สีสุวรรณ ซึ่งในสมัยนั้นพำนักอยู่ในเขตหยานอัน ประเทศจีน ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การบ่อนทำลายโรงงานของกองทัพญี่ปุ่นนั้น เข้าใจว่ามีได้มีลักษณะเป็นขบวนการเลย แต่เป็นความคิดเห็นของกลุ่มคนย่อย ๆ มากกว่า

อย่างไรก็ดี เมื่อมาถึงช่วงปลายของสงคราม พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธขึ้นที่หาดใหญ่ โดยมีเลขาธิการพรรค คือนายทง นพคุณเป็นผู้บัญชาการ กระนั้นก็ดีกำลังของหน่วยติดอาวุธนี้มีเพียง 20-30 คนเท่านั้น และหน่วยนี้ยังไม่ได้ลงมือปฏิบัติการใด ๆ สงครามมหาเอเชียบูรพา ก็ได้ยุติลงเสียก่อน¹⁴¹

ทางพรรคคอมมิวนิสต์ รวมทั้งพรรคก๊กมินตั๋งให้ความสำคัญกับการโจมตีพวกขายชาติ เรื่องนี้เป็นสาเหตุหนึ่ง ทำให้ผู้นำชาวจีนร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นลดน้อยลงมาก โดยหันไปบริจาคเงินสนับสนุนฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นแทน เช่น หนังสือพิมพ์เจวินฮว่าเป่า ของพรรคคอมมิวนิสต์ มีบทนำดักเตือนพ่อค้าชาวจีนขายชาติทำตัวเหมือนเสือ บทนำนี้เขียนโดยหลี่ฉีชิน ซึ่งมีความบางตอนกล่าวว่า “เราก็กฎีเสกไม่ได้ว่า ประเทศไทยเป็นลูกน้องของโจรญี่ปุ่น พวกโจรญี่ปุ่นนั้นสามารถกอบโกยทรัพย์สินในเมื่อไทยไปได้เป็นเรื่องธรรมดา แต่ถ้าหากว่า พ่อค้าชาวจีนขายชาติ ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพวกโจรญี่ปุ่นในการจัดซื้อและประดิษฐ์ พวกโจรญี่ปุ่นก็จะทำการกอบโกยไปมากไม่ได้... เราขอร้องกรรมกรและพนักงานทุกคน ขอให้สำนึกที่จะไม่ช่วยพวกพ่อค้าขายชาติในการทำสมบัติใส่ตัวและทำลายชาติบ้านเมือง และขอให้ใช้มาตรการทุกวิถีทางระงับและโจมตีกิจกรรมของพวกขายชาติดังกล่าว”¹⁴² ในบทความเดียวกันนี้ หลี่ฉีชินได้ยกตัวอย่างโจมตีกิจการค้าของยิบอินฮอย ซึ่งได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นในสมัยนั้น

หนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ ยังมีหัวข้อเรื่อง “ต้นชีวเม้ง และ สหัท มหาคุณ ผู้ทรยศสองคน ไม่ให้ความสนใจในกฎหมายของบ้านเมือง และดูหมิ่นมวลชนชาวจีน ในเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในที่ประชุมสมาคมพาณิชย์จีนปลอม โดยที่ทั้งสองคนได้กล่าวอย่างแข็งขันว่าจะจัดหากรรมกรจีน 5,000 คนแทนโจรญี่ปุ่น” ในหัวข้อนี้ กล่าวว่า ในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 สถานีวิทยุจกิงได้เตือนต้นชีวเม้ง

สัทท มหาคุณ จุลินทร์ ลำชา โกศล ฮุนตระกูล อย่างไรก็ตาม ในกรณีฝ่ายญี่ปุ่นขอให้จัดทหารกรมนจีนไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟนั้น “ต้น-ชีวเม้งผู้ทรยศได้จัดประชุมขึ้นทันที และในที่ประชุมนั้น คนส่วนใหญ่เห็นควรว่าให้ตอบปฏิเสธ แต่ต้นชีวเม้งกับสัทท มหาคุณผู้ทรยศทั้งสองเห็นตรงข้าม เขากล่าวเน้นว่าต้องให้ความร่วมมือ” บทความฉบับเดียวกันนี้ กล่าวต่อไปอีกว่า ต้นชีวเม้งพูดว่า “ศูนย์กลางถ้าอยากจะดักเตือนก็ให้เตือนมาได้เลย สังคมชาวจีนถ้าจะกล่าวโจมตี ก็ให้ทำได้เลย แต่ความต้องการของฝ่ายญี่ปุ่นนั้น เราไม่สามารถปฏิเสธได้”¹⁴³ ข้อเขียนนี้แสดงให้เห็นการตกอยู่ในฐานะที่ลำบากของผู้นำชาวจีน ในขณะเดียวกันก็แสดงอิทธิพลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ว่าได้มีอยู่ในหมู่ที่ประชุมของผู้นำชาวจีนระดับสูง

ทางฝ่ายก๊กมินตั๋ง หนังสือพิมพ์ภายใต้การควบคุมของหลานตงไท่ชื่อ ตงก๊กกั๊ว ได้พาดหัวข่าวว่า “การกำจัดผู้ทรยศใหญ่ ครั้งประวัติศาสตร์สะเทือนทั้งเมืองไทยเกิดขึ้นแล้ว” ผู้ทรยศคนนี้ชื่อเลี้ยวซีฟง(เลี้ยวเจียะฮง) เขาถูกแทงและบาดเจ็บสาหัส เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อเวลา 13 น. ของวันที่ 5 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2488 ที่หน้าโรงแรมแหลมทอง สี่ก๊กพระยาศรี เหตุการณ์นี้เป็นการกำจัดผู้ทรยศ อันเป็นการกระทำที่ศักดิ์สิทธิ์และสั่นสะเทือน ผู้รักชาติคนหนึ่งหลังจากสำเร็จภารกิจอันกล้าหาญแล้ว ได้ค่อย ๆ เดินออกจากสถานที่ดังกล่าว รวมทั้งมีความภูมิใจพอใจในการกระทำครั้งนี้ด้วย¹⁴⁴ เลี้ยวซีฟงซึ่งถูกแทงบาดเจ็บคนนี้เป็นสมาชิกคนสำคัญของกลุ่ม “โอเคียวชิว” ซึ่งหัวหน้ากลุ่มเป็นนายแพทย์ชาวไต้หวัน ทำการกรรมสืบข่าวกิจกรรมของชาวจีนต่อต้านญี่ปุ่น โอเคียวชิวเองต่อมาถูกฆ่าตายเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2488¹⁴⁵

บทสรุป

กล่าวโดยสรุป ในบทความนี้เราได้แบ่งยุคสมัยของความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นออกเป็นสี่ช่วง ช่วงที่หนึ่งเป็นสมัยซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความคาดหวังจะสร้างประเทศไทยให้เป็นมหาอำนาจ ภายใต้กรอบระเบียบใหม่เอเซียตะวันออกของญี่ปุ่น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สนับสนุนแนวคิดเอเซียเพื่อเอเซีย เมื่อไทยกับญี่ปุ่นได้เป็นพันธมิตรอย่างใกล้ชิดกันแล้ว ผู้นำชาวจีน ซึ่งเคยนิยมฝ่ายจุงกิง และต่อต้านญี่ปุ่นมาก่อนสงครามก็ไม่มีทางเลือกมากนัก ดังนั้นจึงได้หันเหมาสนับสนุนฝ่ายรัฐบาล汪จิงไวที่นานกิง และในช่วงก่อนสงคราม ผู้นำชาวจีนในประเทศไทยได้มีแนวโน้มปรับตัวตามแนวนโยบายของรัฐบาลไทยมาก่อนแล้ว เรื่องนี้มีผลต่อการกำหนดท่าทีอย่างอ่อนน้อมของฝ่ายผู้นำจีนในระยะเริ่มต้นของสงครามมหาเอเซียบูรพาด้วย และเมื่อกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาในประเทศไทย นโยบายต่อชาวจีนของฝ่ายญี่ปุ่นจึงบรรลุผลได้ด้วยการสนับสนุนของฝ่ายรัฐบาลไทย กล่าวได้ว่าในสมัยแรกนี้ ไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านจากชาวจีนในประเทศไทย ฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นเองก็ไม่มี ความจำเป็นต้องทำการปราบปรามฝ่ายชาวจีนขนานใหญ่ ฝ่ายญี่ปุ่นได้ใช้สมมติภาพาณิชาญจีนกับหนังสือพิมพ์จีนชื่อ ตงจ้วนเป็นประโยชน์ ซึ่งก็ทำให้ฝ่ายรัฐบาลไทยมีความหวาดระแวงว่าฝ่ายจีนจะหันไปพึ่งพิงฝ่ายญี่ปุ่นเป็นหลัก

ในสมัยที่สอง เป็นช่วงที่ความคาดหวังของฝ่ายไทยต่อญี่ปุ่นไม่ได้ปรากฏเป็นจริง ในสมัยนี้ ในสายตาของผู้นำไทย พิจารณาฝ่ายญี่ปุ่นกับชาวจีนเป็น “คนตวงด้าวที่ไม่พึงปรารถนา” เหมือน ๆ กัน ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2485 จนถึงช่วงต้นปี พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศไล่คนต่างด้าวออกจากพื้นที่บางจังหวัด ซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่กว้างขวางพอควร จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2486 ฝ่ายญี่ปุ่นได้ขอร้องให้จัดทหารกรมนไทยไปทำงานก่อสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า จอมพล

ป. พินูลสงครามได้ตอบปฏิเสธ ไม่ยอมให้กรมกรไทยไปทำงานกับฝ่ายญี่ปุ่น ในการนี้ จอมพล ป. พินูลสงครามได้ผลการะไปให้ฝ่ายชาวจีนรับผิดชอบ สมาคมพาณิชย์จีนจึงได้รับคำสั่งให้เข้ามาเป็นตัวแทนกลางจัดหากรรมกรในลักษณะของรับสมัครแรงงานแถมบังคับ รวมทั้งฝ่ายชาวจีนเองก็ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดหาแรงงานให้กับฝ่ายญี่ปุ่นด้วย นอกจากนี้ ฝ่ายรัฐบาลไทยยังมีประกาศใช้กฎหมายบางฉบับจำกัดอาชีพของชาวจีน มาตรการทั้งสามประการดังกล่าว มีผลทำให้ความรู้สึกไม่พอใจเกิดขึ้นในหมู่ชาวจีนเป็นอย่างมาก

ในช่วงที่สามของบทความนี้ ได้วิเคราะห์การปรับตัวของฝ่ายจอมพล ป. พินูลสงคราม ซึ่งพยายามติดต่อเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งตกอยู่ในสภาพการณ์ที่เลวร้ายถึงขั้นเกือบจะแตกหัก ในสมัยนี้ จอมพล ป. พินูลสงครามไม่ได้ให้ความสนใจปรับปรุงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นเลย ในทางตรงกันข้าม ท่าทีของฝ่ายจอมพล ป. พินูลสงครามต่อชาวจีนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดีขึ้น มีการเอาอกเอาใจชาวจีนเพิ่มขึ้น เช่นการให้ออกหนังสือพิมพ์จีนฝ่ายจุ่งกิง เป็นต้น

สุดท้ายของการศึกษานี้ คือสมัยของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ สมัยนี้อารมณ์ของสงครามเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม กำลังทหารของฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และมีความเป็นไปได้ที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะใช้กำลังเข้ายึดครองประเทศไทย ดังนั้น รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ได้ปรับปรุงแก้ไขความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น และในขณะเดียวกัน ก็ได้แก้ไขนโยบายต่อชาวจีน ซึ่งเคยปฏิบัติในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พินูลสงครามไปเกือบทั้งหมด ความร่วมมือของชาวจีนกับฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเคยเป็นไปอย่างดีในช่วงต้นสงครามก็ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม มีการต่อต้านฝ่ายญี่ปุ่นโดยการนำของฝ่ายก๊กมินตั๋งและฝ่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงปลายของสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา

เชิงอรรถ

- ¹ “รายงานโดยละเอียดในการยุทธวิธีเข้ามาประเทศไทยของกรมบินใหญ่ กองพลรักษาพระองค์ในระหว่างวันที่ 8 ถึง 15 ธันวาคม พ.ศ. 2484” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)
- ² หจข. บ.ก. สูงสุด 1.10/2; “รายงานโดยละเอียดในการยุทธวิธีขึ้นบกแหลมมาลายู” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น); Hiroshi Katayama *การสู้รบไทยญี่ปุ่นที่อุกอลิม* (1986) (ภาษาญี่ปุ่น) และบันทึกของ ร้อยตรี Katsuo Iizuka (ภาษาญี่ปุ่น)
- ³ “บันทึกประจำวันของพลโทโซจิโร อิดา” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)
- ⁴ โทรเลขฉบับที่ 951 ส่งวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จากเอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ⁵ เอกสารความตกลงขั้นนี้ ไม่มีเก็บรักษาในประเทศไทย การอ้างอิงทั้งหมดได้จากเอกสารของหอจดหมายเหตุการทูต กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น เลขที่ TH-10 ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

“As a result of to-day's conversation, we have fully agreed upon regarding the following points:

1. Japan and Thailand shall enter into the offensive and defensive alliance.
2. Thailand shall give to Japan the military co-operation necessary for that purpose (including the permission of passage by the Japanese forces through the Thai territory and giving of all necessary facilities for the said passage as well as immediate execution of measures to avoid every possible conflict which may arise between the Japanese and the Thai forces.)

3. The particulars for the execution of the paragraphs 1, and 2, above shall be agreed upon between the competent authorities of the two countries.

4. Japan shall guarantee that the independence, sovereignty and honour of Thailand be respected and she shall co-operate with Thailand in the recovery of the latter's lost territories.

5. The present agreement shall be confirmed at a later date by the formal documents between our two Governments.

December 11th, 2601 T. Tsubokami

December 11th, B. E. 2484 P. Pibulasonggram

N. Sakonju

Col. H. Tamura

S. Asada

T. Yoshioka

Vanich Pananonda

⁶ WW.2/2:16/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

⁷ บันทึกส่วนตัวประจำวันของโยชิมิ นิตตะ (Yoshimi Nitta) วันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ภาษาญี่ปุ่น) บริษัทมิตซุบิชิโซจิไน เป็นบริษัทการค้าญี่ปุ่นซึ่งใหญ่ที่สุดในประเทศไทยในสมัยนี้ และในบริษัทนี้ มีพนักงานของบริษัทบางคนเป็นนายทหารญี่ปุ่น เข้ามาทำงานในบริษัทก่อนเกิดสงครามประมาณครึ่งปี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พันตรีฮาร่า หัวหน้าพลาธิการ ของกองทัพอากาศประจำประเทศไทย เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะเป็นนายทหารที่ปลอมตัวเป็นพลเรือนมาทำงานในประเทศไทยก่อนสงคราม

⁸ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.5/13

⁹ หจข. (2) สร. 0201.98.1/2

¹⁰ ตามเอกสารของฝ่ายญี่ปุ่น กล่าวว่า เอกอัครราชทูตทสึโบกามิ ได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน และทูตทหารบกทามูระ ได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงครามในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และในอีกทางหนึ่ง ทูตทหารเรือญี่ปุ่น ได้ใช้ T. Yoshioka ซึ่งอยู่ในสำนักงานทูต

ทหารเรือ ทำการติดต่อกับหลวงสินธุสงครามชัย ผู้บัญชาการทหารเรือของไทย ทำข้อตกลงระหว่างฝ่ายญี่ปุ่นกับไทยล่วงหน้า

¹¹ คำแปลดังกล่าวเป็นของผู้เขียน เอกสารต้นฉบับจริงเป็นภาษาอังกฤษ เขียนว่า This pact has been concluded by His Majesty's Government of its own accord. His Majesty's Government is now about to join the Axis. Please get in touch with German political quarters and find out what they really feel and think concerning us. ดู WW.2/1:2/3 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹² WW.2/1:8/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

¹³ "Following her declaration of war against Great Britain and the United States of America, Thailand now wishes to adhere to Tripartite Pact in order to be counted among the group of Axis Powers. The reason for this wish has already been known to you." ดู WW.2/1:8/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

สำหรับเรื่องนี้ เอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนาม มีโต้ตอบกลับมา ในอีกสองเดือนถัดมา คือวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2485 หลวงวิจิตรวาทการได้เรียนสอบถามกับจอมพล ป. พิบูลสงครามว่าควรมีการเตือนสอบถามไปยังเอกอัครราชทูตดิเรก ชัยนามหรือไม่ กระนั้นก็ตาม หลวงวิจิตรวาทการมีข้อสงสัยว่าดิเรก ชัยนามอาจตอบกลับมาแล้วโดยไม่ผ่านกระทรวงการต่างประเทศไทยก็เป็นไปได้ โดยที่ในท้ายที่สุด หลวงวิจิตรวาทการมีบันทึกว่า ได้รับคำสั่งจากจอมพล ป. พิบูลสงครามแล้วระบุว่า "ให้เก็บเป็นลับที่สุด..." เรื่องนี้ก็สิ้นสุดลงแค่นั้น มิได้มีการหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นมาพูดถึงกันอีกเลย ดู เอกสารเพิงอ้างและดูเพิ่มเติม ดิเรก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง หน้า 155-157.

¹⁴ "ท่านนายกรัชมงคลจอมพลเจียงไคเช็คให้เลียบกับญี่ปุ่น: มาร่วมมือด้วยกัน" ประชาชาติ วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2484

¹⁵ หจข.(2)สร. 0201.10/50 ทูตทหารบกญี่ปุ่นได้ขอความร่วมมือจากฝ่ายไทยให้นายอามารสิงห์ ผู้แทนของคณะกู้เอกราชอินเดีย พุทธทาสวิทยุกระจายเสียง ให้ชาวอินเดียทั้งที่อยู่ในประเทศไทย อินเดีย และมาลาโยทราบ เรื่องการโฆษณาของขบวนการกู้เอกราชอินเดียนี ฝ่ายไทยได้ตกลงยินยอมให้ความ

- สะดวกนับตั้งแต่วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2485 เป็นต้นไป สัปดาห์ละสองครั้ง ในวันพุธกับวันอาทิตย์ โดยกระจายเสียงในช่วงเช้าเวลา 8.00-8.30 น. ดู หจข. บ.ก. สูงสุด 1/50
- ¹⁶ หจข. บ.ก. สูงสุด 1/238 เอกสารบันทึกกลับตำรวจสันติบาล เสนอกองบัญชาการทหารสูงสุด ลงวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2485 สำหรับหม่องลุนเผ่คนนี้มีฐานะเป็นนายพันตรีของกองทหารพม่าอิสระ ได้ทำการสู้รบในเขตพม่า และเมื่อกลับจากพม่าแล้ว เขาได้ช่วยเหลือองค์กรสายลับญี่ปุ่น ชื่อ คุสุโมโตคิคัน (Kusumoto kikan) ซึ่งถูกจัดตั้งในเมืองไทย เอกสารกล่าวว่า “หม่องลุนเผ่หมอรักษาตอยู่ที่ปากคลองตลาด เป็นผู้สืบเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย ตามที่ญี่ปุ่นต้องการโดยให้เงินเดือน ๆ ละ 200 บาท” [รายงานวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2486 บันทึกของอธิบดีกรมโฆษณาการ ไพโรจน์ ชัยนาม ถึงนายกรัฐมนตรี ดู (2) สร.0201.98.1/10 และสัมภาษณ์กับหัวหน้าคุสุโมโตคิคัน ชื่อ โซชิน โอตะ วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2533 ที่จังหวัดมิเอะ ประเทศญี่ปุ่น]
- ¹⁷ หจข.(2)สร. 0201.10/50
- ¹⁸ WW.2/2:2/2 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ¹⁹ หจข. บ.ก. สูงสุด 1.12/69
- ²⁰ บันทึกประจำวันของพลโทชินอิจิ ทานากะ เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²¹ กองพิเศษทหารเรือญี่ปุ่นประจำไต้หวัน *เฮงฮวดกงซี* (องค์กรการปฏิบัติการเกี่ยวกับชาวจีนโพ้นทะเลในไทย) 1942 (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²² บันทึกทูตทหารบกทามูระ ภาคหนึ่ง เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²³ เอกสารเพ็งอ้าง ภาคสาม (ภาษาญี่ปุ่น)
- ²⁴ ตงจ้วน วันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2485 (ภาษาจีน)
- ²⁵ *ประชาชาติ* 27 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และ *ประชามิตร* 28 ธันวาคม พ.ศ. 2484
- ²⁶ “ผลการประชุมของชาวจีน ท่านนายกา มีสาส์นไปถึงด้วย” *ไทยใหม่* 30 ธันวาคม พ.ศ. 2484
- ²⁷ ตงจ้วน 5 และ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485

- ²⁸ “จีนในไทยมีสาส์นถึงนายกรัฐมนตรีวังจิงไว ชมเชยกองทหารญี่ปุ่น: ขอสนับสนุนนานกิง” *ประชาชาติ* 5 มกราคม พ.ศ. 2485
- ²⁹ “ชาวจีนในไทยวิงวอนจงกิงให้เลิกรบ” *ประชาชาติ* 5 มกราคม พ.ศ. 2485
- ³⁰ เคนอิจิ ฟุจิชิมา *เรื่องเบื้องหลังสมัยสงครามอันรุนแรง* (ความทรงจำของข้าพเจ้า) พิมพ์ที่กรุงเทพฯ, 2520 หน้า 126-127. (ภาษาญี่ปุ่น)
- ³¹ เทียมูเยกาได้หลบหนีสารวัตรทหารญี่ปุ่นอยู่ โดยหลบหนีไปพำนักอาศัยอยู่กับผู้อำนวยการสาขากรุงเทพฯ ของการรถไฟแมนจูเรียของญี่ปุ่น ชื่ออิจิโร อินามิเนะ ซึ่งมีสำนักงานอยู่ที่บ้านรัตนากา บางชื่อ (บ้านรัตนากา ในอันที่จริงคือวังของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา) ที่บ้านพักนี้เป็นสำนักงานใหญ่ทำการวิจัยและเก็บข้อมูล มิใช่เป็นสำนักงานเพื่อการค้าแต่เพียงอย่างเดียว ในช่วงก่อนสงคราม มีพวกชาวญี่ปุ่นหนุ่ม ๆ ซึ่งมีความรู้ภาษาไทย ได้เข้ามาทำงานกับองค์กรนี้ เพื่อการจัดเก็บข้อมูลบางเรื่องด้วย ดู อิจิโร อินามิเนะ *ความทรงจำ กิจกรรมในเวทีระดับโลก* พิมพ์โดยสำนักพิมพ์โอกินาวาไทมส์, 2531, หน้า 189-191. (ภาษาญี่ปุ่น)
- ในส่วนของเทียมูเยกานั้น ภายหลังสงครามได้เดินทางกลับประเทศจีน มีฐานะเป็นรองประธานสภาชาวจีนโพ้นทะเลทั่วประเทศ
- ³² ชินจงเหวิน (ตงจ้วน) ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปีของหนังสือพิมพ์ ค.ศ. 1938-1988 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชินจงเหวิน, 1988, หน้า 5. (ภาษาจีน)
- ³³ WW.2/2:11/20 และ WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ³⁴ WW.2/2:11/20; และ WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ³⁵ *ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ* 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- ³⁶ หจข. (2) -สร. 0201.98.1/1 และสัมภาษณ์หลานตงไท่ วันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 การจับกุมกรณีนี้ นายพลอาเคโตะ นากามูระ *ผู้บัญชาการชาวพุทธ* แปลโดยเออิจิ มูราชิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ หน้า 127 ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ด้วย หลานตงไท่ได้อ่านฉบับแปลภาษาไทยแล้ว และได้

เขียนบันทึกความจำเกี่ยวกับเหตุการณ์การจับกุมนี้เพิ่มเติม ลงพิมพ์ในหนังสือ
จีน *สากล* 26 สิงหาคม พ.ศ. 2535

³⁷ ดู อาเคโตะ นากามูระ *อ้างแล้ว* และดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/86

³⁸ ดงจวัน 8 มกราคม พ.ศ. 2489; *ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ* 8 ตุลาคม พ.ศ. 2488

³⁹ ข้อมูลนี้ ดูได้จากหลายแห่งในหนังสือของ สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย
*วีรกรรมเลือดกับเหล็ก (เถี้ยเสียสงฟง): บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่น
ของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย* กรุงเทพฯ: สโมสรนักเรียนเก่าหัวฟู่ในไทย,
2534. (ภาษาจีน) อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงในเรื่องวันเวลาที่ปรากฏใน
หนังสือเล่มนี้ มีความขัดแย้งกันอยู่ด้วย

⁴⁰ ดงจวัน 10, 16, 18 ตุลาคม พ.ศ. 2488; ในวันที่ 9 กับ 17 ตุลาคม พ.ศ. 2488
นางจิวลิ่วลิ่ง ผู้นำก๊กมินตั๋งในประเทศไทย ได้พาชาวจีนมาชี้ตัวสารวัตร
ทหารญี่ปุ่นกับคนที่เกี่ยวข้องรวม 800 คนว่าคนใดได้ทำการทรمانชาวจีน
ปรากฏว่ามีเพียง 11 คนที่ถูกกระหน่ำกระทำการดังกล่าว

⁴¹ ดงจวัน 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489

⁴² หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.2/2; 2.10/10 และดูเอกสารโทรเลขที่ 1173 ซึ่งเอกอัคร-
ราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยส่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ของญี่ปุ่น ซึ่งฝ่ายสหรัฐอเมริกาจับรหัสและถอดโค้ดได้นั้น ได้กล่าวถึงการ
จับกุมไทยอิสระ เนื้อหาแสดงให้เห็นว่าฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ไม่เข้าใจสาเหตุของการ
จับกุมคณะไทยอิสระ ดู หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สหรัฐอเมริกา (NA) SRDJ
Box28 หน้า 23868

⁴³ ในภายหลังสงคราม ในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยได้มีการโต้เถียงเรื่องการ
ลงโทษชาวจีนขายชาติ ซึ่งร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างรุนแรง เมื่อนั้นต้นกงซวง
ได้รับการพิจารณาว่าเป็นตัวแทนของฝ่ายต่อต้านญี่ปุ่นที่โดดเด่น แต่มีคน
วิจารณ์ต้นกงซวงว่า ในสมัยที่เขาดำรงตำแหน่งนายกสมาคมแต้จิ๋ว ได้
มีการส่งโทรเลขไปยังรัฐบาลเซี่ยงไฮ้และรัฐบาลหุ่นที่นานกิง ซึ่งแสดง
ให้เห็นว่าในหมู่ผู้นำชาวจีนเอง หากคนที่ไม่มีความต่างพรายนันยากมาก ดู
ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488

⁴⁴ *ประชาชาติ* 12 เมษายน พ.ศ. 2485

⁴⁵ เช่นทั้งสองคนได้วิจารณ์สมาคมภาษาทกสมาคมว่าเป็นองค์กรหุ่นของญี่ปุ่น ดู
ฉวนหมินเป่า 17 ตุลาคม พ.ศ. 2488 อนึ่ง หนังสือพิมพ์จีนหลังสงคราม
ได้กล่าวว่า จำนวนผู้นำชาวจีนซึ่งหลบภัยจากการถูกโจมตีว่าเป็นพวกขายชาติ
ภายหลังสงครามนั้น มีจำนวนร้อยเท่ามากกว่าผู้นำชาวจีน ซึ่งหนีภัยจาก
ทหารญี่ปุ่นในระยะเวลาที่ทหารญี่ปุ่นเพิ่งเข้ามาประเทศไทยเสียอีก ดู *ไทยฮั่ว
เซี่ยงป้อ* 12 ตุลาคม พ.ศ. 2488 นี่แสดงให้เห็นในอีกทางหนึ่ง ว่าจำนวนชาว
จีนที่ร่วมมือกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามนั้นมีจำนวนมาก

⁴⁶ ดงจวัน 24 มีนาคม กับ 4 เมษายน พ.ศ. 2485

⁴⁷ *ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ* 18 สิงหาคม 2488 กล่าวว่ามียาเวชชนใส่แว่นตาดำ 6-7 คน
มาข้างหลังตัวต้นชีวเม้ง และระดมยิงต้นชีวเม้งจนถึงแก่ความตาย ซึ่งแสดง
ให้เห็นว่าเป็นการสังหารในลักษณะขององค์กร มากกว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล
และสำหรับรายงานดังกล่าว ผู้เขียนได้รับการอนุเคราะห์จากคุณหญิง
จำนงค์ รัตนิ

⁴⁸ อนุสรณ์งานศพนายต้นชีวเม้ง หวังหลี 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2497 หน้า ฉ.

⁴⁹ WW.2/2:2/2 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

⁵⁰ หจข. บ.ก.สูงสุด 1/143

⁵¹ เคน ยานากิฮาวา *บันทึกความจำเรื่องงานด้านวัฒนธรรมต่อประเทศไทย*
เอกสารรายงานถึงกระทรวงการต่างประเทศ ไม่ปรากฏวันเดือนปี (ภาษา
ญี่ปุ่น)

⁵² WW.2/2:4/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

⁵³ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/1

⁵⁴ หจข.(2) สร.0201.98/9

⁵⁵ โออิคัทสึ อาราโอะ *บันทึกการบัญชาของกองทัพภาคใต้สมัยเริ่มสงคราม*
เอเซียมหาบูรพา เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกำลังป้องกัน
ตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

⁵⁶ โทรเลขจากกองเสนาธิการทหารบกถึงทูตทหารบกประจำประเทศไทย วันที่ 2
พฤษภาคม พ.ศ. 2485 เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงป้องกัน
ตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

57 พลโทธิดา ผู้บัญชาการกองทัพบกที่ 15 ผู้รับผิดชอบการยุทธในเขตพม่า ได้เขียนบันทึกไว้ว่า “การบุกเข้าไปในเขตรัฐฉานของทหารไทยเป็นเรื่องรบกวนมากกว่าจะได้ประโยชน์สำหรับฝ่ายญี่ปุ่นในพม่า เรื่องการบุกกรุงรัฐฉานของทหารไทยนี้ ฝ่ายไทยเสนอมาตั้งแต่ข้าพเจ้ายังอยู่ในประเทศไทย รู้สึกเสียใจที่ฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับข้อเสนอนี้ในระยะหลัง... ข้าพเจ้าได้สั่งต่อผู้บัญชาการกองพลที่ 18 ผู้รับผิดชอบการโจมตีกองทหารจีนทางด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวินว่า อย่าให้ฝ่ายกองทหารญี่ปุ่นจัดการกับทหารจีนโดยลำพัง ต้องให้ทหารไทยประสมกับความยากลำบากด้วย แต่ผลปรากฏว่า กองพลที่ 18 ของฝ่ายญี่ปุ่นได้ไล่ฝ่ายทหารจีนไปมากก่อนที่จะเข้ายังรัฐฉาน ฝ่ายไทยจึงสามารถไล่ทหารจีนออกจากเขตแดนรัฐฉานได้โดยง่าย ปราศจากความยากลำบาก...” ดู “บันทึกการยุทธวิธีการปราบปรามในพม่าของพลโทธิดา” เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

อย่างไรก็ตาม เอกสารของฝ่ายญี่ปุ่นในเรื่องนี้ ไม่ตรงกับเอกสารของฝ่ายไทย ซึ่งเขียนเป็นตรงกันข้าม โดยกล่าวว่า ฝ่ายญี่ปุ่นเป็นผู้บังคับให้ไทยบุกเข้าไปในเขตรัฐฉาน แต่ฝ่ายญี่ปุ่นบันทึกไว้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ขอร้องที่จะเข้าทำการรบ ฝ่ายญี่ปุ่นจึงจำใจยอมให้ทหารไทยบุกเข้าไปในเขตรัฐฉานดังกล่าว

58 ชุดเอกสารเกี่ยวกับการปกครองดินแดนที่ยึดครอง ห้องสมุดสถาบันวิจัยกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น)

59 ชุดเอกสารโทรเลขรหัสลับสำหรับหัวหน้าสถานทูต A700.9-63 หอจดหมายเหตุการทูต กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น

60 หจข.(2) สร. 0201.21.3/1

61 หจข. บ.ก.สูงสุด 1/309

62 กล่าวคือ ในวันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ได้มีคำสั่งให้ชาวจีนออกจากเขตจังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี คำสั่งนี้สืบเนื่องมาจากเหตุการณ์บ้านโป่ง ซึ่งกรมกรรณไฟและตำรวจไทยปะทะกับทหารยามญี่ปุ่น มีทหารญี่ปุ่นเสียชีวิต 6 คน ในช่วงกลางคืนของวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2485 ในครั้งนี้ พล.ต.ท. หลวงอดุลเดชจรัสได้อธิบายความจำเป็นต้องออกคำสั่งว่า “มีจีนที่ทำงานอยู่กับทหารญี่ปุ่น ยุแหย่ญี่ปุ่นว่า ทหารไทย

ไม่มีเจตนาดีต่อเขา จึงเกิดมีความเข้าใจผิดกันขึ้น...” ผลคือ มีการอพยพชาวจีนออกจากเขตดังกล่าว 7,000 คน ดู WW.2/2:2/5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

63 หจข. บ.ก.สูงสุด 1/339; 1/341

64 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.16/84

65 หจข. (2) สร. 0201.76/14

66 หจข. บ.ก.สูงสุด 1/332

67 บันทึกประจำวันของกรมเสนาธิการทหารบกญี่ปุ่น วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 เอกสารห้องสมุดสถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (เอกสารภาษาญี่ปุ่น)

68 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.7/14

69 เพิ่งอ้าง และ บ.ก.สูงสุด 1/330, 331, 335, 345

70 หจข.(2) สร. 0201.98.1/10

71 WW. 2/2:6/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

72 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

73 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.1/121

74 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.2/12

75 เพิ่งอ้าง

76 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

77 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.1/121

78 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

79 ดงจวัน 21 เมษายน พ.ศ. 2486

80 ดงจวัน 14 เมษายน พ.ศ. 2486

81 ดงจวัน; หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

82 ดงจวัน 21, 26, 29 เมษายน และ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2486

83 WW.2/1:21/21 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

84 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

85 WW.2/1:21/13 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

- ⁸⁶ WW.2/2:2/10 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ⁸⁷ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/8;2.4.1.2/7 สหัท มหาคุณ ในภายหลังสงครามต้องหลบหนีภัยจากชาวจีนหัวรุนแรง ซึ่งมุ่งจัดการกับเขาในข้อหา “ขายชาติ”
- ⁸⁸ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.13/60 เอกสารรายงานของตำรวจกล่าวว่า ที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีสมาคมกู้ยืมสภาพทางลับของจูงกิ่งดำเนินงานอยู่ ดู WW.2/1:21/12 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ⁸⁹ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.7/20
- ⁹⁰ WW.2/2:2/13 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย และ หจข. บ.ก.สูงสุด 2/67
- ⁹¹ อนันต์ พิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 2 (พ.ศ.2518) หน้า 359-362.
- ⁹² WW.2/2:2/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ⁹³ WW.2/1:1/18 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ⁹⁴ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.9/1
- ⁹⁵ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.3/32
- ⁹⁶ หจข. บ.ก.สูงสุด 1.16/94
- ⁹⁷ WW.2/2:11/45
- ⁹⁸ คำแปลดังกล่าวเป็นของผู้เขียน ข้อความภาษาอังกฤษเขียนว่า “What Japan expects from Thailand is that Your Excellency, understanding the true intention of Japan and assured of her full support, will vigorously execute all sorts of measures necessary for the heightening of the nation's fighting spirit, strengthening of the wartime structure and for the prosecution of the common war” ดู WW.2/2:17/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ⁹⁹ หจข.(2) สร. 0201.98.2/2
- ¹⁰⁰ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/24 ในหนังสือเรื่องสงครามจีนในประเทศไทย หน้า 281 วิลเลียม จี. สกินเนอร์กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ไทยอ้างว่า เป็นหนังสือพิมพ์ลับ ไม่ได้รับอนุมัติจากราชการไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกับข้อเท็จจริง
- ¹⁰¹ ไทยอ้างว่า 10 ตุลาคม พ.ศ. 2488

- ¹⁰² ไทยอ้างว่า 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486
- ¹⁰³ หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/24
- ¹⁰⁴ หจข.(2) สร. 0201.98.1/14
- ¹⁰⁵ WW.2/2:12/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย ในอันที่จริงต้นฉบับเดิมเป็นภาษาญี่ปุ่น และคำแปลที่อ้างอิงมานี้แปลโดยสถานทูตญี่ปุ่น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อหาในฉบับภาษาญี่ปุ่นนั้นมีความรุนแรงมากกว่าฉบับแปลภาษาไทยมาก เช่น ในช่วงเริ่มต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นกล่าวว่าหนังสือพิมพ์ไทยอ้างว่าได้ลงพิมพ์บทความที่ “ออกนอกกลุ่มนอกทางอย่างผิดปกติ” และลงภาพซึ่ง “น่าขันอย่างเปรียบเทียบมิได้” แต่ในฉบับแปลภาษาไทยกล่าวแต่เพียงว่าเป็นการ “ไม่สมควรหลายครั้ง”
- ¹⁰⁶ WW.2/21:12/4 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย
- ¹⁰⁷ ตรงวัน 27 มกราคม พ.ศ. 2487
- ¹⁰⁸ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหลวงหาญสงคราม พ.ศ. 2512 หน้า 122-127.
- ¹⁰⁹ เอกสารประวัติศาสตร์สำคัญของประเทศสาธารณรัฐจีน ฉบับรวบรวมขึ้นเบื้องต้น สมัยสงครามต่อต้านญี่ปุ่น บรรพที่ 2 เรื่องกระบวนการทางยุทธวิธี (3) บรรณาธิการโดย คณะกรรมการกลางประวัติศาสตร์พรรคก๊กมินตั๋ง พิมพ์ที่ไทเป พ.ศ. 2524 หน้า 492. (ภาษาจีน)
- ¹¹⁰ สัมภาษณ์เคนโซ ไคยามา วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2533 ที่เมืองโยโกฮาม่า ประเทศญี่ปุ่น เรื่องฝ่ายญี่ปุ่นถอดรหัสโทรเลขของฝ่ายจูงกิ่งได้นั้น กระทำมานานแล้ว เช่น ทูตทหารบกญี่ปุ่นเคยแจ้งให้หัวหน้าเสนาธิการทหารบก 2 ของไทยทราบ ว่า “จากข่าวที่เชื่อถือได้แน่นอนทราบว่า นายเอริโกะ (ชื่อนี้อ่านแบบญี่ปุ่น และเป็นคนเดียวกันกับเว่ยสีทง ซึ่งเป็นการอ่านแบบจีนกลาง) แม่ทัพฝ่ายปราบปรามทางไกลได้สั่งผู้บัญชาการกองพลที่ 93 เมื่อปลายเดือนมีนาคมให้รวมกำลังกับจารบุรุษที่กองทัพอู๋จิงส่งไปดังต่อไปนี้คือ (1) จารบุรุษ 3 หมู่ ซึ่งอยู่ในความควบคุมโดยตรงของแม่ทัพฝ่ายปราบปรามทางไกล จะเล็ดลอดเข้าไปในแนวหลังของกองทัพอู๋จิงในเร็ววัน โดยผ่านดินแดนที่กองพลที่ 93 รักษาการณ์อยู่ (2) ให้ผู้บัญชาการกองพลที่ 93 รวมกำลังเกี่ยวกับโครงการที่ส่งจารบุรุษเข้าไป ดังข้างบนนี้ด้วย” ดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/

41 ไทริกุบุที่ 194 ข้อมูลนี้เข้าใจได้ว่าเป็นผลงานการถอดรหัสโทรเลขของฝ่ายญี่ปุ่น และการที่หนังสือแจ้งเรื่องราวดังกล่าวถูกส่งในช่วงวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นช่วงที่ฝ่ายไทยกำลังติดต่อกับฝ่ายจีนอยู่พอดี อาจสันนิษฐานได้ว่า ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการเตือนให้ไทยทราบว่า การติดต่อของฝ่ายรัฐบาลจุงกิงนั้นเป็นสิ่งที่ฝ่ายญี่ปุ่นสามารถค้นพบได้ รวมทั้งสามารถถอดรหัสลับทางทหารของไทยได้ด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ในวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2487 มีรายงานจากผู้บัญชาการกองบินผสมที่ 25 ถึงแม่ทัพอากาศกล่าวถึงร่องรอยการตรวจหาญี่ปุ่นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งพูดกับนาวาโทของไทยมีความว่ามีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เชียงใหม่ได้ติดต่อกับแนวที่ห้าอย่างใกล้ชิด มีการส่งข่าวการเคลื่อนไหวของญี่ปุ่น และส่งข่าวสนามบินให้ฝ่ายศัตรูทราบ เรื่องดังกล่าวนี้ตรงกับข้อเท็จจริงอยู่ ดังนั้น เมื่อพลโท หลวงสินาดโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ ได้รับรายงานจากแม่ทัพอากาศแล้ว จึงมีคำสั่งว่า “เรื่องรหัสลับเรารั้วนั้น ได้ข่าวมานานแล้ว ได้บอกกับรองเสนาธิการทหารบกแล้ว ให้คิดเปลี่ยน รับผิดชอบได้เป็นดี มิฉะนั้นเวลาติดต่อกันทางรหัสลับจะปิดบังความลับไม่ได้เลย” ดู หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/20

111 คำปราศรัยของเอกอัครราชทูตทสึโอบามิในตอนนี มีความในภาษาอังกฤษซึ่งสละสลวยมาก ความนั้นกล่าวว่า “With the adoption of this joint declaration, both Japan and Thailand have strengthened further their pledge and determination for cooperation in the construction of Greater East Asia as well as the War of Greater East Asia on a basis of strength and gravity greater than the Pact of Alliance... The position as an East Asiatic pioneer which Thailand established at the outbreak of the war was indeed very invaluable, therefore, we, as the people of Japan, particularly hope that Thailand will preserve to the end the glory as a pioneer of East Asia” ดู WW.2/2:5/1 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

112 WW.2/2:3/6 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

113 โทรเลขจากหัวหน้าเสนาธิการ กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ถึงรองเสนาธิการทหาร กองทัพบกญี่ปุ่น วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2487

เอกสารห้องสมุด สถาบันวิจัยของกระทรวงกองกำลังป้องกันตนเอง ประเทศญี่ปุ่น (ภาษาญี่ปุ่น) และ WW.2/2:4/25 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

114 หจข.(2) สร. 0201.98/44

115 หจข. บ.ก.สูงสุด 1.4/38

116 WW.2/2:2/10 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย

117 หจข. (2) สร. 0201.98/44

118 หจข.(2) สร. 0201.22.4/2

119 ดงจวัน 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489

120 หจข.(2) สร. 0201.76/14

121 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/28

122 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.4.1.2/12

123 ดงจวัน 4 มกราคม พ.ศ. 2488

124 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.9/28;2.6.8/1

125 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/34

126 หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/44 และดู สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย *วีรกรรมเลือดกับเหล็ก* (เถี่ยเสี่ยวสงฟง): บันทึกข้อเท็จจริงการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย กรุงเทพฯ: สโมสรนักเรียนเก่าหวังผู่ในไทย, พ.ศ. 2534 (ภาษาจีน)

127 Cruickshank, Charles *SOE in the Far East* Oxford: Oxford University Press, 1983, p. 13.

128 WW (เบ็ดเตล็ด) 18.5 กองบรรณสารฯ กระทรวงการต่างประเทศไทย; หจข. บ.ก.สูงสุด 2.7.4/60, 67, 68, 75

129 คำสัมภาษณ์หลานตงไห่ วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2535 ที่จังหวัดชลบุรี หลานตงไห่ยังเก็บรักษาหนังสือพิมพ์ดงกิกนัง ซึ่งออกพิมพ์ใต้ดินในสมัยนี้ไว้ทั้งหมด

130 ดงจวัน 22 สิงหาคม พ.ศ. 2488

131 ไทยอีวี่เชียงป้อ 6 กันยายน พ.ศ. 2488

- ¹³² สัมภาษณ์ต้นเอ็งกิง วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2537 ที่กรุงเทพมหานคร
ต้นเอ็งกิงผู้นี้ เป็นผู้นำการสังขัตและเปิดร้านค้าในเขตเยาวราช ซึ่งเรียกว่า
เหตุการณ์เยาวราชในเดือนกันยายน พ.ศ. 2488 และเป็นผู้ช่วยเหลือให้
พันเอกทสุจิเสนาธิการทหารของกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย (กองทัพภาค
ที่ 18) หลบหนีอังกฤษออกจากเขตประเทศไทย โดยเดินทางเข้าไปในเขต
จุงกิงได้เป็นเรียบร้อย
- ¹³³ สัมภาษณ์ตั้งโห่งย วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ที่กรุงเทพมหานคร
- ¹³⁴ สมาคมนักเรียนเก่าจีนในไทย, อ้างแล้ว, หน้า 323-324
- ¹³⁵ สัมภาษณ์อิงลิบมิ่ง วันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2537 ที่กรุงเทพมหานคร
- ¹³⁶ ตูอิง “ทวนรำลึกเมื่อครั้งเข้าร่วมขบวนการของชาวจีนโพ้นทะเลต่อต้านญี่ปุ่น
และก๊กขั้วในประเทศไทย” เทวีนส์จือเลียงเสวียนจี ฉบับที่ 105 ตุลาคม
1986: 90 (ภาษาจีน)
- ¹³⁷ หนังสือพิมพ์มหาน 26 ธันวาคม พ.ศ. 2487
- ¹³⁸ หลี่ฉีชิน จาริกไว้ที่แม่น้ำเจ้าพระยา พิมพ์ที่ปักกิ่ง, พ.ศ. 2533 หน้า 107-108.
(ภาษาจีน)
- ¹³⁹ ฉวนหมินเป่า 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- ¹⁴⁰ ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 13 กันยายน พ.ศ. 2488 และเมื่อฝ่ายซ้ายชาวจีนได้เตรียม
จัดการประชุมใหญ่เพื่อฉลองชัยชนะและสันติภาพหลังสงคราม ฝ่ายคอม-
มิวนิสต์ได้เสนอที่จะระดมสมาชิกกองกำลังอาสาสมัครต่อต้านญี่ปุ่น 1,000
คนเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของการประชุม ดู ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 13
พฤศจิกายน พ.ศ. 2488
- ¹⁴¹ สัมภาษณ์อุดม สีสวรรณ วันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2535 ที่กรุงเทพมหานคร
- ¹⁴² เจวินฮว่าเป่า ฉบับที่ 34 วันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2487
- ¹⁴³ เจวินฮว่าเป่า ฉบับที่ 44 วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2487
- ¹⁴⁴ ตงกิกนัง 20 มิถุนายน พ.ศ. 2488
- ¹⁴⁵ ไทยฮั่วเซี่ยงป้อ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2488